

Nemoj napraviti ništa u virtualnom svijetu, što ne činiš u stvarnom

ZBORNİK RADOVA KONFERENCIJE

**Nasilje na Internetu među
i nad djecom i mladima**

Zagreb, 12. svibnja 2014.

Društvo za socijalnu podršku

Nakladnik:

Društvo za socijalnu podršku, Bijenička cesta 97, Zagreb

Uredništvo:

Doc.dr. Marijana Majdak
Dr.sc. Lucija Vejmelka
Katarina Radat, dipl. soc. radnik
Annamaria Vuga, mag. soc. pol.

Recezeni:

prof.dr.sc. Branka Sladović Franz
doc.dr.sc. Olja Družić Ljubotina
doc.dr.sc. Marijana Majdak
dr.sc. Miroslav Rajter
dr.sc. Jelena Ogresta
Iva Černja
Ana Miljenović

Grafička priprema i dizajn:

Goran Milić

Tisak:

Studio77

www.drustvo-podrska.hr
podrska@drustvo-podrska.hr

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 884284
ISBN 978-953-56058-6-7

Knjižica je tiskana u okviru projekta

Govorom ljubavi protiv govora mržnje na Internetu
koji su financijski potpomogli:
Ministarstvo socijalne politike i mladih
Grad Zagreb Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport
Konferencija je održana pod pokroviteljstvom Gradonačelnika Grada Zagreba

Zagreb, 2014.

**NE GOVORU
MRŽNJE
NA INTERNETU**

“Nemoj napraviti ništa u virtualnom svijetu, što ne činiš u stvarnom”

jedan od zaključaka konferencije

Sadržaj:

Predgovor	5
Ivana Furić Nacionalna kampanja „Ne govori mržnje na Internetu“	7
Lana Ciboci Grupe mržnje na društvenim mrežama – novi oblici nasilja među djecom i mladima	13
Dijana Hrenar, Borna Bedić, Dubravka Mudrovčić, Martina Josić Povezanost doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja srednjoškolaca	27
Anita Matijević Nasilje nad i među mladima na Internetu	39
Lucija Vejmelka, Marijana Majdak Specifičnosti nasilja kod djece smještene u domovima za djecu	51
Tamara Kotarski, Saša Bezuh Prikaz rezultata ispitanih korisnica Odgojnog doma Bedečevina i ispitanih korisnika Odgojnog doma Ivanec na temu nasilje putem Interneta	75
Annamaria Vuga Zaključci konferencije	87

PREDGOVOR

Društvo za socijalnu podršku (dalje: Podrška) s projektom "Govorom ljubavi protiv govora mržnje" na Internetu aktivni je dionik Nacionalne kampanje "Ne govoru mržnje na Internetu" kao i kampanje Vijeća Europe "No hate speech movement". Zajedničkim ciljem podizanja svijesti javnosti o rizicima i štetnosti govora mržnje na Internetu te promicanja kulture demokracije i poštivanje ljudskih prava na Internetu, kao i animiranja mladih na promoviranje ljudskih prava na Internetu, Podrška je postala partner Ministarstvu socijalne politike i mladih.

Gledajući povijesni razvoj Interneta kao i činjenicu da je šira upotreba Interneta počela tek 90-ih godina 20. stoljeća možemo reći da je Internet razmjerno nov medij. No, i u tako razmjernom kratkom periodu u proteklih 20-tak godina Internet je ušao u gotovo svaku kuću, ured. Statistički podaci govore da u razvijenim europskim društvima već preko 70 % domaćinstava ima računalo. Svaki dan računalom se služi 45% radnog stanovništva u Europi. Hrvatska u tom području Europu prati u stopu.

Svi smo svjesni pozitivnih strana razvoja novih tehnologija. Internet nam je omogućio brže, jednostavnije i lakše komuniciranje s ljudima iz različitih dijelova svijeta, prenošenje informacija o znanstvenim postignućima, stoga je i više nego primjeren naziv za Internet GLOBALNA MREŽA INFORMACIJA ili VELIKA INTERNACIONALNA GLOBALNA BAZA PODATAKA. Internet je u osnovi javna kompjutorska mreža koja povezuje milijune korisnika te pri tome ne poznaje granice.

Internet je izniman medij po tehničkim mogućnostima. No, s druge strane istovremeno je donio i mnoge etičke dvojbe i probleme o kojima teoretičari i danas raspravljaju, a mnogi stručnjaci među kojima su i djelatnici sustava socijalne skrbi, prisiljeni su preventivno ali i tretmanski djelovati sanirajući izuzetno teške i specifične posljedice kod mladih koje su uzrokovane novim medijem. Uz pregršt kvalitetnih sadržaja kao što su brojne informacije iz različitih znanstvenih disciplina Internet je prepun i loših sadržaja, netočnih senzacionalističkih informacija te izrazito patoloških sadržaja kao što su pornografski sadržaji, pedofilija i trgovina ljudima. Najčešće žrtve su upravo oni najslabiji, a to su djeca i mladi. Jedan od glavnih problema današnjice je pojava *cayberbullinga* među mladima i nad mladima. Za ovu specifičnu pojavu nasilja u literaturi koriste se dva termina, a to su elektroničko nasilje i nasilje na Internetu.

Da nije problem nasilja na Internetu problem nekog drugog nego da je on vrlo blizu nas govore i nekoliko uzastopnih, ne tako davnih događaja, koji su punili i novinske stupce, ali

i mnoge zidove na privatnim profilima društvenih mreža. Nazivi grupe su sadržavale, blago rečeno, vulgarni rječnik te u okviru istih su zloupotrebljavana osobna imena i privatne fotografije mladih osoba s ciljem nanošenja štete ugledu i časti maloljetnih osoba. To je ujedno i jedan od negativnih primjera ne poznavanja granica Interneta i jednog od vrlo teških oblika zlostavljanja preko Interneta u kojem su i zlostavljač i žrtve bile maloljetne osobe s područja Republike Hrvatske, ali i susjednih država.

Iako u Republici Hrvatskoj imamo na raspolaganju izuzetno mali broj što stručnih što znanstvenih istraživanja, istraživanja koja su provedena u svijetu, ali i u Hrvatskoj, pokazatelj su visoke prisutnosti međuvršnjačkog nasilja putem Interneta te će ovaj zbornik radova dati uvid u to da i ova vrlo oskudna lepeza istraživanja među mladima, a posebno među korisnicima sustava socijalne skrbi, upućuje na prisutnost različitih oblika nasilja na Internetu i da je u tom smislu potrebno nešto učiniti kako bi se nasilje na internetu spriječilo i zaustavilo.

Upravo zbog sve češćih i sve većih oblika nasilja organizirali smo i ovu Konferenciju čiji je cilj progovoriti o zastupljenosti nasilja na Internetu među i nad djecom i mladima s posebnim naglaskom na područje sustava socijalne skrbi. Konferencija je organizirana s ciljem davanja što kvalitetnije podrške stručnjacima koji se bave navedenom kategorijom mladih, a doprinos tome je i ovaj zbornik radova kao jedan od stručnih produkata same Konferencije. Članci su bili podvrgnuti dvostrukoj anonimnoj recenziji, a iskustva iz prakse jednoj anonimnoj recenziji. Konferencija bila je spoj znanstvenog, ali i praktičnog iskustva te vjerujem da ćete u radovima ovog zbornika pronaći brojne smjernice i odgovore za navedenu problematiku.

Katarina Radat

Ivana Furlić¹

Ministarstvo socijalne politike i mladih

UDK: 316.647.5 : 004.738.5

**NE GOVORU
MRŽNJE
NA INTERNETU**

¹ Ivana Furlić, Nacionalna koordinatorica Kampanje
„NE govoru mržnje na Internetu“ e-mail: ivana.furlic@mspm.hr

NACIONALNA KAMPANJA „NE GOVORU MRŽNJE NA INTERNETU“

Vijeće Europe u ožujku 2013. godine pokrenulo je Kampanju „*No Hate Speech Movement*“, sa svrhom podizanja svijesti javnosti o rizicima i štetnosti govora mržnje za kulturu demokracije i poštivanje ljudskih prava na Internetu i animiranja mladih na promoviranje ljudskih prava na Internetu. Europska kampanja provodi se na 2 razine, odnosno kroz aktivnosti koje izravno organizira Vijeće Europe te aktivnosti na nacionalnim razinama.

Ministarstvo socijalne politike i mladih prihvatilo je poziv Vijeća Europe za uključivanje u provedbu on-line kampanje „*No Hate Speech Movement*“, odnosno implementaciju kampanje na nacionalnoj razini te je u ožujku imenovalo nacionalnu koordinatoricu kampanje, a u svibnju 2013. godine formiralo Nacionalni odbor za provedbu kampanje NE govoru mržnje na Internetu. Članovi/ce Nacionalnog odbora su predstavnici državnih tijela, udruga koje djeluju u području zaštite ljudskih prava, HRT-a, Nacionalnog vijeća učenika i Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu.

Kampanja je oblikovana tijekom sastanaka i seminara za koordinate provedbe nacionalnih kampanja te konzultacija Nacionalnog odbora, a javnosti je predstavljena u siječnju 2014. godine, u prostorijama Vlade Republike Hrvatske.

Opći cilj Kampanje je proaktivnim djelovanjem na Internetu i u zajednici, informirati i senzibilizirati javnost, posebno djecu i mlade, o poštivanju ljudskih prava kao i o negativnim utjecajima govora mržnje. Ciljane skupine Kampanje u Republici Hrvatskoj su djeca i mladi pogođeni govorom mržnje, počinitelji govora mržnje, te šira javnost.

Kampanjom se ukazuje na negativne posljedice govora mržnje na Internetu te posljedice diskriminatornog i neprihvatljivog izražavanja, koje može poticati na diskriminaciju te voditi širenju stereotipa i predrasuda u javnosti.

Aktivnostima Kampanje također se potiče na poštivanje ljudskih prava i uvažavanje različitosti kojima je osnova nacionalno podrijetlo, rasna i etnička pripadnost, boja kože, ekonomski status/imovinsko stanje, spol, rodni identitet, spolna orijentacija i drugo.

Mladi ljudi igraju ključnu ulogu u Kampanji, sudjelujući u online i offline aktivnostima, a Kampanja kao takva predstavlja alat za zbližavanje mladih, ujedinjenih zajedničkim ciljevima i vrijednostima.

Kampanja se implementira kroz suradnju nadležnih tijela državne uprave i udruga koje djeluju u području zaštite ljudskih prava te udruga mladih i za mlade.

U svrhu promocije Kampanje angažirana je ambasadorica Iva Šulentić te promotorice

i promotori Kampanje: Daniela Trbović, Ivana Nanut, Leona Paraminski, Goran Bogdan, Amar Bukvić, Tomislav Jelinčić te Klub hokeja na ledu Medveščak.

Službeni spot Kampanje izradio je akademski snimatelj Darko Drinovac. U spotu se pojavljuju ambasadorica i promotori/ice. Spot se, u skladu s dogovorima s medijskim kućama, prikazuje na HRT-u i RTL-u.

Obzirom da se Kampanja prvenstveno provodi on-line izrađena je Internet stranica Kampanje www.dislajkammrznju.hr te facebook profil „Dislajkam mržnju – NE govoru mržnje na Internetu“. Web stranica sadrži savjete djeci i mladima što učiniti u slučaju ako je govor mržnje usmjeren prema njima, ako netko u njihovoj prisutnosti koristi govor mržnje, te druge edukativne materijale.

Ministarstvo socijalne politike i mladih u srpnju 2013. godine objavilo je i Poziv za prijavu projekata udruga usmjerenih prevenciji nasilja nad i među djecom i mladima, koji je sadržavao područje “Prevencija nasilnog ponašanja nad i među mladima na društvenim mrežama”. Nakon postupka procjene kvalitete projekata pristiglih na natječaj, sklopljeni su ugovori o suradnji u provedbi projekata s udrugama „Mreža mladih Hrvatske“, „Organizacija mladih Status M“, „Društvo za socijalnu podršku“, „Medijska tvornica“, „Udruga Regionalni info – centar za mlade Rijeka „UMKI“ i „Hrvatska udruge za psihosocijalno zdravlje Sto Koluri Split“. U sklopu projekta udruge Medijska tvornica održan je humanitarni koncert namijenjen mladima pod nazivom „Nasilje nije cool“ u Sceni Vidra, dana 06. svibnja 2014. godine. Na koncertu su nastupili poznati glazbenici, a prihod od prodaje ulaznica namijenjen je Savjetovalištu “Luka Ritz”.

U sklopu provedbe Kampanje, Ministarstvo socijalne politike i mladih u veljači 2014. godine objavilo je i Poziv učenicima i učenicama na aktivno uključivanje u nacionalnu Kampanju „NE govoru mržnje na Internetu“ te izradu video uradaka na temu „Zašto dislajkam mržnju na Internetu“. Na Poziv, koji je bio otvoren do 30. travnja 2014. godine, pristiglo je 70 video uradaka mladih osoba srednjoškolske i osnovnoškolske dobi s tematikom štetnosti mržnje na Internetu.

Članovi uže radne grupe, pregledali su 56 radova (koji su zadovoljili tehničke uvjete Poziva) te u uži izbor izdvojili 10 radova; 5 u kategoriji prijavitelja osnovnoškolske dobi i 5 u kategoriji prijavitelja srednjoškolske dobi.

Kriteriji užeg izbora kojima se rukovodila radna grupa bili su vezani uz jasnoću i razumljivost poruke, uvjerljivost pošiljatelja poruke, usklađenost poruke s temom Poziva, scenarij video uratka (kreativnost i inovativnost), tehničku i glumačku zahtjevnost izvedbe te ukupni dojam o video uratku.

Od 10 radova koji su bili u užem izboru, članovi/ice Nacionalnog odbora za provedbu Kampanje glasali su za 2 pobjednika.

Pobjednički radovi, kao i oni koji su ušli u uži krug izbora, nadalje će se distribuirati na Internetskoj i facebook stranicama Kampanje kako bi se nadalje senzibiliziralo djecu i mlade te širu javnost o štetnosti govora mržnje na Internetu.

Na jesen 2014. godine se također planira snimanje tematske emisije namijenjene mladima kojom će se obuhvatiti tematika štetnosti mržnje na Internetu te promovirati ova hvalevrijedna inicijativa mladih osnovno i srednjoškolske dobi.

Radovi koji su osvojili najveći broj glasova su radovi učenika i učenica Osnovne škole Orehovica – video uradak pod nazivom „Dislajkaj mržnju“ te Grafičke škole u Zagrebu – video uradak pod nazivom „Budi u mojoj koži – Dislajkaj mržnju na Internetu“.

Pobjednicima Poziva, na svečanosti održanoj u srpnju u prostorijama Vlade Republike Hrvatske, potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske i ministrica socijalne politike i mladih, Milanka Opačić uručila je glavne nagrade koje su uključivale tablet računala, Europske iskaznice za mlade te četiri noćenja u omladinskim hostelima po izboru (Omladinski hostel Dubrovnik, Pula, Rijeka, Zadar i Zagreb). Europske iskaznice za mlade te noćenja u hostelima osigurao je Hrvatski ferijalni i hostelski savez.

Utješne nagrade i zahvalnice za sudjelovanje biti će dostavljene na adrese škola i ustanove socijalne skrbi prijavitelja video uradaka.

Kratki pregled ostalih ostali aktivnosti koje su, od lansiranja Kampanje u siječnju, poduzete s ciljem uspješnog širenja poruka Kampanje:

- putem web i facebook stranice redovito se objavljuju vijesti i najave događanja u sklopu Kampanje,
- na facebook stranici, od lansiranja kampanje u siječnju 2014., prikupljeno je više od 13.500 „lajkova“, što govori o aktualnosti ove teme i potrebe da se njome bavimo,
- službeni spot Kampanje prikazivan je redovito na RTL-u i HRT-u tijekom veljače i ožujka,
- u sve osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj distribuirani su plakati u cilju informiranja mladih i poticanja na uključivanje u Kampanju,
- udruge partneri u provedbi Kampanje (Mreža mladih Hrvatske, Medijska tvornica, Status M, Udruga Sto koluri Split, Društvo za socijalnu podršku te Udruga UMKI iz Rijeke), poduzele su brojne aktivnosti, odnosno:

- održale su edukacije za 40 aktivista iz udruga mladih i za mlade,
- provele su 38 radionica u školama u Zagrebu, Valpovu i Gospiću, na kojima je sudjelovalo 900 učenika,
- organizirale su debate u 15 srednjih škola u Zagrebu Jastrebarskom, Popovači, Novoj Gradišci, Osijeku, Rijeci, Splitu, Našicama, Varaždinu,
- održale su okrugle stolove namijenjene predstavnicima centara za socijalnu skrb, domova za djecu i udruga udomitelja na temu govora mržnje na Internetu i dr.
- na utakmicama između rukometnih klubova Nexe Našice i Partizan te Croatia osiguranje Zagreb i Vojvodina, održanim u Osijeku, u ožujku, igrači su nosili majice te je prikazan službeni spot Kampanje.

U tijeku je procjena kvalitete projekata udruga prijavljenih na natječaj koje je objavilo Ministarstvo socijalne politike i mladih u području prevencije nasilja nad i među djecom i mladima kroz koje će se i u 2014. nastaviti suradnja s udrugama u provedbi Kampanje.

S početkom iduće školske godine započet će se s provedbom radionica u školama koje su se samoinicijativno javile odnosno prepoznale prisutnost govora mržnje te izrazile želju da se navedena aktivnost organizira za njihove učenike/ce.

Daljnje aktivnosti Kampanje razvijat će se tijekom 2014. godine.

Lana Ciboci¹

**Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu
Kordunska 1, Zagreb**

UDK: 316.647.5-053.2/.6 : 004.738.5

GRUPE MRŽNJE NA DRUŠTVENIM MREŽAMA – NOVI OBLICI NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA

Sažetak

Razvojem novih komunikacijskih tehnologija pojavio se i novi oblik nasilja, tzv. cyber ili elektroničko nasilje. Elektroničko nasilje „može uključivati bilo kakav oblik višestruko slanih poruka internetom ili mobitelom čiji je cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti dijete, mlade ili odrasle“ (Pregrad i suradnici, 2010). Grupe mržnje na društvenim mrežama jedan su od najčešćih oblika elektroničkog nasilja. Posljednjih su godina u Hrvatskoj zabilježeni brojni slučajevi takvih grupa, prije svega na Facebooku, u kojima su djevojke i mladići ponižavani i vrijeđani. Najčešće su takve grupe usmjerene prema većem broju ženskih osoba što najbolje oslikavaju grupe poput „Vinkovačke kurve“ i „Najveće drolje osnovnih i srednjih škola“. Njihova je karakteristika da privlače veliku pozornost javnosti te da svojim komentarima punih uvreda i psovki veću netrpeljivost pokazuju simpatizeri takvih grupa nego njihovi osnivači. Budući da se svakoga dana na društvenim mrežama pojavljuju nove grupe, nužna je prevencija od takvog oblika nasilja. Edukacije djece, roditelja i učitelja uz oštre zakone i preuzimanje odgovornosti telekomunikacijskih kompanija ključan su preduvjet u prevenciji i zaštiti djece i mladih na internetu.

Ključne riječi: društvene mreže, elektroničko nasilje, grupe mržnje, djeca i mladi

¹ Mag. comm. Lana Ciboci, komunikologinja, e-mail: lana_ciboci@yahoo.com

Uvod

Današnja djeca i mladi odrastaju uz nove medije te ih se stoga s pravom naziva digitalnom generacijom. Uz njih djeca provode većinu svog slobodnog vremena, a sve češće je čak i vrijeme u školskim klupama ispunjeno novim medijima. Naime, 50% djece pregledava svoje profile na *Facebooku* čak i za vrijeme nastave (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Hrabri telefon, 2013). Razvoj tehnologije, prije svega „pametnih telefona“ omogućio je mlađim generacijama da koriste internet gdje god se nalazili i što god radili.

Istraživanje koje je 2010. godine proveo Unicef², u okviru školskog programa „Prekini lanac!“ usmjerenog na prevenciju elektroničkog nasilja među djecom, pokazalo je da 96% djece u dobi od 10 do 15 godina koristi mobitel i računalo, dok 85% njih ima pristup internetu. Gotovo polovica učenika služi se internetom svakodnevno, a njih 32% nekoliko puta tjedno (Pregrad i suradnici, 2010). Djeca te dobi internet najčešće koriste zbog zabavnih sadržaja (slušanja glazbe, igranje igrica, gledanje filmova), dopisivanja s prijateljima i za druženje na društvenim mrežama poput *Facebooka*³. Najnovija istraživanja pokazuju da čak 93% djece u Hrvatskoj, u dobi između 11 i 18 godina, ima otvoren profil na *Facebooku* (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Hrabri telefon, 2013).

Facebook je već godinama najpopularnija društvena mreža u Hrvatskoj. Prema statistika-
ma iz 2012. godine, gotovo 1.600 000 hrvatskih građana ima otvoren profil na toj društvenoj mreži (Internet World Stats, 2012). Pretpostavka je da je taj broj danas i znatno veći. Naime, svakoga dana broj korisnika raste, a raste i količina vremena koju prosječni korisnik provede na *Facebooku*. Svakodnevne aktivnosti tako sve više zamjenjuju one virtualne – ispijanje virtualnih kava s prijateljima, razmjenjivanje materijala, ali i životnih iskustava, prekidanje s ljubavnim partnerima i slično. No, društvene mreže ne donose samo pozitivne sadržaje. Sve se češće mogu prepoznati i negativne posljedice korištenja društvenih mreža. Ono što pritom zabrinjava, osobito kad su djeca i mladi u pitanju, sve je više zlostavljanja među vršnjacima upravo na društvenim mrežama.

Elektroničko nasilje, *cyberbullying*, nasilje preko interneta, virtualno nasilje, elektronički *bullying* – samo su neki od naziva za sve češći oblik nasilja među djecom i mladima. Pod elektroničkim nasiljem podrazumijeva se uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije poput elektroničke pošte, sinkronih pričalica, mobitela, tekstualnih poruka, internetskih stranica ili blogova kako bi se promoviralo namjerno i štetno ponašanje od strane pojedinca ili skupine s namjerom da se našteti drugoj osobi (Haber, Haber, 2007 prema Walker, Sockman, Koehn, 2011: 32). Najčešći oblik zlostavljanja na društvenim mrežama podrazumijeva stvaranje različitih *grupa mržnje* na kojima zlostavljači objavljuju uvredljive fotografije i snimke svojih vršnjaka, nazivaju ih pogrdnim imenima te ih ismijavaju.

² Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku u 23 osnovne škole iz cijele Hrvatske koje su uspješno završile osnovni program prevencije vršnjačkog zlostavljanja „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“, stekle status „Škola bez nasilja“ te prijavile svoj interes UNICEF-u za provedbu programa „Prekini lanac!“. U istraživanju je sudjelovalo 5.215 učenika u dobi od 10 do 15 godina (učenici od 5. do 8. razreda), 2.484 roditelja i 759 učitelja.

³ Djevojčice češće od dječaka internet upotrebljavaju za dopisivanje s prijateljima, posjećivanje specijaliziranih stranica za druženje i traženje dodatne literature vezane uz školu i školske zadatke, dok dječaci češće od djevojčica traže sadržaje na internetu, igraju igrice, posjećuju forume i različite stranice za čavlranje, pišu vlastite blogove i posjećuju stranice namijenjene odraslima (Pregrad i suradnici, 2010: 17-18).

Karakteristike elektroničkog nasilja

Jedna od glavnih karakteristika elektroničkog nasilja je anonimnost (Li, 2006; Shariff, 2009 prema Toshack, Colmar, 2012: 269). Stručnjaci smatraju da mogućnost skrivanja iza lažnih profila i nadimaka može kod počinitelja nasilja pojačati osjećaj moći i smanjiti strah od rizika da će biti uhvaćen (Toshack, Colmar, 2012: 269). Istraživanje koje je 2010. godine proveo Unicef pokazalo je da čak 23,8% djece u dobi od 10 do 15 godina smatra da je zabavno slati anonimne uznemiravajuće poruke. Prema istom istraživanju 57,9% njih smatra da se puno lakše izvučeš ako nekoga zlostavljaš putem interneta jer nitko ne zna tvoj pravi identitet. Do sličnih su rezultata došli i drugi stručnjaci (Vandebosch, 2003; Kowalski i suradnici, 2008 prema: Heirman, Walrave, 2008: 3). No, naizgled prvotnoj zaštiti i mogućnosti skrivanja iza lažnih profila, svako spajanje na internet ostaje zabilježeno te je stoga i svakog počinitelja nasilnih djela na internetu moguće otkriti preko njegove IP adrese.

U odnosu na stvarno fizičko nasilje, osobe putem interneta mogu biti zlostavljane 24 sata dnevno sedam dana u tjednu (Kowalski i suradnici, 2008; Willard, 2007; Kernaghan, Elwood, 2013). Razvoj tehnologije i mogućnost pristupa internetu preko pametnih telefona omogućio je djeci i mladima da neprestano budu spojeni na internet. To je omogućilo i da u virtualnom svijetu djeca i mladi mogu biti zlostavljani u bilo koje doba dana i noći. „Djeca više nemaju tu sigurnost da mogu otići kući i izbjeći zlostavljanje. Prije deset godina, ako bi dijete bilo zlostavljano, moglo je otići doma i sjediti ispred televizora. Danas kad djeca provode toliko vremena ispred računala, bilo da kupuju, istražuju nešto za školu, igraju igrice ili se samo druže s prijateljima, lakše postaju metom zlostavljanja.“ (Pregrad i suradnici, 2010: 8)

Veliki problem elektroničkog nasilja je i neograničena publika. Naime, dok će tučnjavu učenika vidjeti samo učenici neke škole ili kluba, uvredljive komentare na internetu može vidjeti puno veći broj ljudi. Primjerice, *grupu mržnje* na društvenim mrežama (ukoliko je riječ o stranici ili tzv. grupi otvorenog tipa) može vidjeti više od milijardu ljudi. Internet je omogućio i brzi prijenos informacija velikom broju ljudi – fotografije ili snimke se u sekundi putem e-maila, blogova ili društvenih mreža mogu poslati milijardama ljudi gdje god se nalazili (Kernaghan, Elwood, 2013: 2). Osim toga, zlostavljanje na internetu ostavlja trag pisane riječi jer „žrtva može svaki put ponovno pročitati što je nasilnik o njoj napisao, a u verbalnom obliku uvrede se lako mogu zaboraviti. Pisana riječ djeluje konkretnije i realnije od izgovorene.“ (Pregrad i suradnici, 2010: 8).

Razlog sve češćoj pojavi elektroničkog nasilja možemo tražiti i u činjenici da djeca, zbog izostanka vizualnog prikaza, nisu svjesna boli koju takvim ponašanjem uzrokuju drugoj djeci (Accordino, Accordino, 2011: 16). Nakon fizičke tučnjave, dijete će ukoliko vidi rane na drugom djetetu ili čuje njegov plač puno brže postati svjesno svojeg čina, dok kod elektroničkog nasilja napadači ne mogu vidjeti kako se osjećaju njihove žrtve i zbog toga nisu svjesni štete koju takvim ponašanjem mogu napraviti. Mnoga djeca nisu ni svjesna da virtualno zlostavljanje ostavlja jednake, ako ne i gore posljedice od stvarnoga fizičkog nasilja. Djeca i mladi koja su žrtve elektroničkog nasilja rjeđe odlaze na internet, a istraživanja su pokazala da se kod takve djece češće javlja osjećaj ljutnje, tuge, frustracije,

straha ili srama (Hinduja, Patchin, 2011: 71.). Takve osobe imaju i nizak osjećaj samopoštovanja, suicidalne namjere, probleme u školi, češće uzimaju opijate, nose oružje u školu te se češće upuštaju u sukobe s vršnjacima (Isto).

Ybarra i Mitchell su 2004. godine proveli istraživanje o karakteristikama elektroničkih zlostavljača na uzorku od 1 01 dječaka i djevojčica u dobi od 10 do 17 godina. U istraživanje je bio uključen i po jedan skrbnik svakog djeteta. Zaključili su da je ključni identifikator elektroničkih zlostavljača loš odnos s roditeljima. Naime, čak 44% zlostavljača izjavilo je da imaju loš emocionalni odnos sa skrbnicima, odnosno roditeljima (Accordino, Accordino, 2011: 17). Accordino i Accordino (2011: 17) navode kako takve osobe, upravo zbog loših odnosa s roditeljima, nemaju razvijene vještine za izbjegavanje zlostavljanja, a nedostaje im i roditeljske potpore i nadzor.

Raširenost elektroničkog nasilja po svijetu

Jedno od najopsežnijih svjetskih istraživanja o elektroničkom nasilju provedeno je 2012. godine. U istraživanju je sudjelovalo 18.687 građana iz 24 države⁴ (Ipsos, Reuters, 2012.). Istraživanje je pokazalo da je 66% ispitanika svjesno postojanja elektroničkog nasilja pri čemu osobito treba istaknuti državljane Indonezije (91%), Australije (87%), Poljske (83%), članovi pokazali najvišu razinu osviještenosti o tom problemu. 12% roditelja navelo je da je njihovo dijete bilo žrtva elektroničkog zlostavljanja pri čemu je 6% ispitanika reklo da su djeca bila žrtva zlostavljanje jednom ili dvaput, 3% nekoliko puta, dok je 3% ispitanika izjavilo da su djeca redovito bila žrtve zlostavljanja. Najviše je takvih slučajeva zabilježeno u Indiji (32%), Brazilu (19%), Saudijskoj Arabiji (19%), Kanadi (18%) i Sjedinjenim Američkim Državama (15%).

Iste je godine važno istraživanje proveo i Microsoft. Istraživanje je provedeno u 25 država među djecom od 8 do 17 godina. Rezultati su pokazali da je čak 37% djece bilo žrtva elektroničkog nasilja, dok je 24% djece priznalo da su elektronički zlostavljali drugu djecu. Rezultati istraživanja pokazali su velike razlike u pojavi elektroničkog nasilja u različitim državama, čak i kontinentima. Primjerice, dok je u Kini čak 70% djece, u Sinagupuru 58% djece, u Indiji 53% djece, u Argentini 52% djece, u Rusiji 49% djece i u Turskoj 47% djece bilo žrtva elektroničkog nasilja, u državama poput Ujedinjenih Arapskih Emirata (7%), Japana (17%) i Francuske (23%) broj takvih slučajeva puno je manji.

Elektroničko nasilje nije zaobišlo niti Hrvatsku. Unicefovo istraživanje iz 2010. godine pokazalo je da 34% djece u dobi od 10 do 15 godina doživljava neki oblik vršnjačkog nasilja putem novih medija 1-2 puta mjesečno ili češće (Pregrad i suradnici, 2010). Novije istraživanje, koje su 2013. godine proveli Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba i

⁴ U istraživanju su sudjelovali građani iz 24 države: Indije, Indonezije, Švedske, Kanade, Australije, Brazila, Saudijske Arabije, Sjedinjenih Američkih Država, Južnoafričke Republike, Turske, Meksika, Argentine, Kine, Ujedinjenog Kraljevstva, Južne Koreje, Poljske, Belgije, Rusije, Njemačke, Japana, Mađarske, Španjolske, Italije i Francuske.

Hrabri telefon⁵, pokazalo je da je 12,1% djece doživjelo nasilje na Facebooku, a 9,6% njih ponašalo se nasilno. Svako drugo dijete uključeno u nasilje putem Facebooka izjavilo je da bi prihvatili zahtjev za prijateljstvom od nepoznatih osoba. Istraživanje je pokazalo i da su djeca koja su uključena u nasilje putem Facebooka češće spremna otići na susret s nepoznatom osobom koju su upoznali na Facebooku. „Svako peto dijete izjavljuje da je nekoliko puta ili često primalo uvredljive poruke ili komentare putem Facebooka, svako drugo dijete je to doživjelo barem jedan put, a 9% djece priznaje da je to više puta činilo. O svakom četvrtom djetetu su putem Facebooka širili laži, a sedam posto djece priznaje da je to i samo činilo.“ (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Hrabri telefon, 2013) Najnovije istraživanje koje je 2013. provelo Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu⁶ pokazalo je da je 10% učenika (N=994) bilo žrtva elektroničkog nasilja. Većina je učenika bila žrtva nasilja nekoliko dana, no zabrinjava podatak da među anketiranim učenicima ima i onih koji su bili žrtve elektroničkog nasilja čak nekoliko godina. Osim što su ih nazivali pogrđnim imenima Švedske (82%), Sjedinjenih Američkih Država (82%) i Njemačke (81%) čiji su („kurva“, „glupača“, „krava“, „kreten“, „debeljuca“), djeci su često govorili da su ružni, debeli, klempavi, a dio njih je primilo i prijetnje fizičkim nasiljem.

Grupe mržnje na društvenim mrežama

Društvene mreže omogućile su djeci i mladima da svoje misli, ali i mržnju i netrpeljivost prema drugima javno pokazuju. Samo na Facebooku, najpopularnijoj društvenoj mreži s više od milijardu korisnika, može se pronaći veliki broj *grupa mržnje* u kojima osobe, često upravo djeca i mladi, kritiziraju i vrijeđaju svoje vršnjake, poznanike, učitelje ili slavne osobe. Jedan od prvih takvih slučajeva u Hrvatskoj, koji je privukao veliku pozornost javnosti, bio je slučaj zlostavljanja trinaestogodišnjeg dječaka iz Bjelovara 2010. godine. Osim što su ga tukli i ponižavali u razredu, njegove su kolegice iz razreda osnovale i grupu mržnje na Facebooku.

„Tri djevojčice osnovale su grupu ‘Svi koji MRZE (navodio se identitet dječaka) i hoće da ode iz OŠ...!!!!’ i objavile video zlostavljanja dječaka koji vrišti dok se ostatak razreda smije. ‘Evo... nasmijte se do suza’, poziva jedna od djevojčica. Grupi s oko 90 članova broj je naglo porastao nakon objave u medijima, a ‘zid’ grupe pun je osuđujućih komentara ljudi koji ne mogu vjerovati da je toliko mržnje u malo djeci. Administratorica grupe je onima koji su izrazili neslaganje s takvim postupcima uzvratila: ‘Ti ne ideš s njim u razred pa ne znaš kak’ je glup i retardiran, zato šuti!’ (Rosić-Zrinski, Jurasić, Vidović, *Večernji list*, 15.1.2010.)

Upravo je taj slučaj digao na noge brojne državne institucije i može se reći da je tada počela borba protiv međuvršnjačkog elektroničkog nasilja u Hrvatskoj. Brojni natpisi u hrvatskim medijima posljednjih godina pokazuju da se ne radi o izoliranom slučaju, već da je elektroničko nasilje problem koji se sve više i češće javlja među mladima. Član-

⁵ U istraživanju je sudjelovalo 1489 djece u Hrvatskoj, u dobi od 11 do 18 godina.

⁶ U istraživanju je sudjelovalo 1111 učenika četvrtih i sedmih razreda u Velikoj Gorici.

ci poput „Objavljaju ime, prezime i slike djevojčica i pišu: Drolje, o tome vam pričam 4 dana“ (*Jutarnji list*, 22.4.2014.), „U jednom danu otvorili desetak stranica i vrijeđali maloljetnice“ (*24 sata*, 23.4.2014.), „Facebook šala postala je noćna mora djevojčice“ (*Jutarnji list*, 19.11.2013.), „Djevojke se tukle, drugi đaci navijali i – snimali“ (*Večernji list*, 22.11.2012.), „Učenici na Facebooku pozivaju na ubojstva učitelja i progon ‘štrebera’“ (*Slobodna Dalmacija*, 17.3.2011.), „Batine joj smjestila Facebook prijateljica“ (*Jutarnji list*, 30.1.2010.), „Bjelovar: nova grupa mržnje na Facebooku“ (*Jutarnji list*, 13.3.2010.), „Maloljetnici preko Facebooka iznuđivali vršnjaka“ (*Večernji list*, 16.6.2010.), „Kamatarili vršnjaka putem Facebooka“ (*Jutarnji list*, 16.6.2010.), „Dogovor o nasilju na Facebooku za nekoliko minuta“ (*Večernji list*, 27.1.2010.), „Nasilni učenici na Facebooku okupljali sve koji mrze žrtvu“ (*Večernji list*, 16.1.2010.), „Vršnjaka iznuđivali putem mobitela i Facebooka“ (*Vjesnik*, 16.6.2010.) pokazuju da mladi ne prežu ni pred čim u zlostavljanju svojih vršnjaka.

No, do kojih granica seže elektroničko zlostavljanje na najbolji način pokazuje grupa „Vinkovačke kurve“ u kojoj se maloljetne djevojčice iz Vinkovaca tjednima nazivalo najpogrđnijim imenima. Anonimne osobe objavljivale su fotografije maloljetnica bez njihova dopuštenja i popratili ih neumjesnim komentarima poput „Doslovno pola grada trpalo“, „Ove se je** za krišku tanko narezane salame“, „Izgleda da ju je mama tukla lopatom, ali dobro nek je ona dala cijelim vinkovcima, naravno dok nema nikog zamjenica su joj krstavci“, „Ova se je** u kontejneru za papir“, „Ova se je** za čunga lungu“. Naslovnica navedene stranice bila je popraćena komentarom „Da kurve svijetle Vinkovci bi bili Las Vegas“. Stranica je prikupila čak 2500 simpatizera koji su svojim „lajkom“ podržali vrijeđanje i napade na maloljetne djevojčice.

Čak su i sami simpatizeri neumjesno komentirali fotografije maloljetnih djevojčica. „Što majka rodi a bog pusti da živi!“, „Razvijena ko albanski turizam“. Stranica je ugašena nakon više od mjesec dana. Navedeni je slučaj bio tek početak pojave sličnih grupa s istim ciljem – djevojke, čak i maloljetnice, prikazati promiskuitetnima. „Najveće kurve u Osijeku“ (osnovana 4.4.2013.), „Najveće kurve u Županji“ (osnovana 5.4.2013.), „Najveće Drolje i Kurve iz HR, SRB, BiH“ (osnovana 10.2.2012.) samo su neke od njih koje su i danas aktivne. No, niti jedna od navedenih grupa nije privukla toliko pozornosti i simpatizera kao grupa „Najveće drolje osnovnih i srednjih škola“. U samo nekoliko dana grupu je „lajkalo“ više od 70.000 korisnika Facebooka koji su svojim komentarima i uvredama podržali osnivača stranice u javnom linču maloljetnica koje su bile imenovane punim imenom i prezimenom, uz naziv mjesta u kojem žive pa čak i godine. Stranica je ugašena nakon nekoliko dana, no vrlo brzo su nastale nove istoga imena. Jedna od njih trenutačno ima više od 50.000 „lajkova“.

Tablica 1. Primjeri grupa mižnje na društvenoj mreži Facebook (3. svibnja 2014.)

Naziv grupe	Broj „lajkova“	Jesu li osobe koje se vrijeđa imenovane punim imenom i prezimenom?	Je li riječ o maloljetnim osobama?	Vrijeđa li se osobe muškog ili ženskog spola?	Objavljuju li se eksplicitne fotografije?	Uvredljivi / pogrdni komentari
Najveće drolje osnovnih i srednjih škola	50.039	Da	Da	Ženskog	Da	Droljetina, nevina ko pikado, kurvetine, jeftini komad mesa... (Brojne psovke.)
Maloljetne droljice	7.262	Da	Da	Ženskog	Da	„Daje se za komad svijeze SARMULJE.“ „Je** se od 16-te. Voli starije a je*** se sa stricem. Obozava u guzicu.“ „A je ruzna braco ko tri siptara.“ „Po usmenoj predaji je teska kurva.“ Kurva. Kurvetina. (Brojne psovke.)
Najveće Drolje i Kurve iz HR, SRB, BIH	4.002	Da	Da	Ženskog	Da	„Kurvetina sa višegodišnjim iskustvom.“ „XX. 7. razred, tako mlada a već drolja.“ Drolje, kurvetine. (Brojne psovke.)
Najveće drolje osnovnih i srednjih škola	3.839	Da	Teško je odrediti	Ženskog	Da	Drolja. Kurva. „Nije dobio ko nije tražio.“ „Ona nije ništa ona je samo drolja.“ (Brojne psovke.)
Najveće sprdnje Rijeke	1.918	Da	Da	I muškog i ženskog	Da	Pederi. Glupača. (Brojne psovke.)
Najveći kreteni Rijeke	1.621	Da	Teško je odrediti	I muškog i ženskog	Da	XX izgleda ko da ga je niiski konj okotio pas mater retardiranu! „Retard.“ „On je uvreda za retardar.“ (Brojne psovke.)

Iako se grupe mržnje na društvenim mrežama razlikuju po sadržaju, osobama prema kojima su usmjerene, osnivačima grupe i jeziku koji se koristi mnoge od njih imaju iste karakteristike:

1. **Usmjerenost prema većem broju ljudi** – grupe mržnje, osobito one koje privlače veliku pozornost javnosti i imaju najveći broj simpatizera (tzv. „lajkera“), usmjerene su prema većem broju ljudi. U takvim se grupama proziva veliki broj osoba, pri čemu je najčešće riječ o grupama u kojima se objavljuju eksplicitne fotografije djevojaka koje se najčešće naziva pogrdnim imenima i optužuje ih se za promiskuitet. Posljednjih su godina zabilježene brojne grupe usmjerene protiv većeg broja ljudi. Ovo su samo neke od njih: „Najveće drolje u osnovnoj i srednjoj školi“, „Najveće retardacije Rijeke“, „Najveće retardacije Primorsko-goranske županije“, „Najveće Drolje i Kurve iz HR, SRB, BiH“, „Najružniji frajer Siska“, „Najružnije cure Požege i okolice“, „Najružnije cure i dečki iz Slavenskog Broda“. Pojedinačne grupe mržnje najčešće su usmjerene protiv slavni osoba. U odnosu na grupe usmjerene protiv većeg broja osoba, takve grupe imaju puno manje simpatizera, a na njima je prisutno i manje uvreda. Pojedinačne grupe su, u odnosu na one usmjerene prema većem broju ljudi, često zatvorenog tipa i na taj način nisu dostupne svim korisnicima Facebooka.

2. U grupama mržnje na društvenim mrežama **djevojke se najčešće optužuje za promiskuitet, a dječake se naziva „kretenima“ i „retardiranima“** pri čemu osnivači takvih grupa čine kazneno djelo sramoćenja (Kazneni zakon, čl. 148) – najveći broj grupa mržnje u Hrvatskoj odnosio se na djevojke pri čemu se djevojke opuživalo za promiskuitet, nazivalo ih se „droljama“ i „kurvama“. Takve se grupe gotovo svakodnevno pojavljuju na društvenim mrežama. Upravo one privlače i najveću pozornost javnosti – što simpatizera, što onih koji osuđuju takve grupe i sadržaje koji se u njima objavljuju. Primjeri najvećih takvih grupa su već spomenute „Vinkovačke kurve“ i „Najveće drolje osnovnih i srednjih škola“. Puno manji broj grupa mržnje, barem onih grupnih, vrijeđa i osuđuje osobe muškoga spola. Takve grupe imaju i puno manji broj simpatizera. „Najveći kreten u Županiji“ i „Najružniji frajer Siska“ primjeri su takvih grupa.

3. U grupama mržnje na društvenim mrežama **veću netrpeljivost pokazuju simpatizeri takvih grupa, nego sami osnivači** – najveći broj uvreda i pogrdnih komentara u grupama mržnje dolazi od strane simpatizera, a ne od samih pokretača stranice. Primjerice, trenutačno je najveći broj grupa mržnje na Facebooku (na hrvatskome jeziku) usmjeren prema djevojkama koje se naziva promiskuitetima. Osnivač stranice objavljuje njihove fotografije, no, simpatizeri takvih stranica su oni koje djevojke vrijeđaju i nazivaju ih pogrdnim imenima (primjere takvih komentara pogledati u tablici br. 1).

4. Grupe mržnje na društvenim mrežama **relativno su kratkog trajanja** – budući da je najveći broj grupa mržnje usmjeren prema većem broju osoba i da takve grupe imaju i veći broj simpatizera, često takve grupe izazivaju veliku pozornost javnosti, a time ih i mnogi prijavljuju kao grupe s neprihvatljivim sadržajima koje potom administratori društvenih mreža uklanjaju sa stranice. Često taj proces traje i duže, prije svega zbog jezičnih barijera. Primjer za to je grupa „Vinkovačke kurve“ koju su tjednima mnogi prijavljivali, no administratori stranice dugo vremena nisu vidjeli ništa sporno u njoj.

5. U grupama mržnje na društvenim mrežama **koriste se brojne psovke i vulgarni izrazi** – gotovo je nemoguće pronaći grupu mržnje na društvenim mrežama bez ijedne psovke i vulgarnih izraza. Najviše psovki i uvreda dolazi od strane simpatizera, a ne od samih osnivača grupe mržnje.

6. Osobe protiv kojih su grupe pokrenute, najčešće su imenovane punim imenom i prezimenom – iako su grupe mržnje u Hrvatskoj često usmjerene protiv većeg broja osoba, one su najčešće imenovane punim imenom i prezimenom. Kod mnogih je, prije svega djevojaka, navedeno i mjesto stanovanja te godišće. Često se događa i da osnivači stranice njihove eksplicitne fotografije povezuju linkom s njihovim profilima na društvenim mrežama.

Navedene karakteristike pokazuju da grupe mržnje na društvenim mrežama imaju brojne sličnosti što može pomoći u njihovom bržem identificiranju i brisanju, ali i u prevenciji od elektroničkog nasilja. U sljedećem će poglavlju biti navedeni ključni čimbenici u prevenciji elektroničkog nasilja na društvenim mrežama.

Prevenција elektroničkog nasilja na društvenim mrežama

Važnu ulogu u prevenciji elektroničkog nasilja među djecom i mladima imaju roditelji, odgajatelji i učitelji, šira zajednica, ali i sama djeca. Pritom su vrlo važni sljedeći čimbenici:

1) **Zakonodavstvo i državna politika** – važnu ulogu u zaštiti od elektroničkog nasilja ima sama država. Donošenjem kvalitetnih zakona sa strogim kaznama za počinitelje elektroničkog nasilja poslala bi se jasna poruka svim (budućim) počiniteljima elektroničkog nasilja. Navedeni primjeri *grupa mržnje* pokazali su da u našim zakonima postoje brojne pravne rupe, osobito što se tiče interneta. U slučaju ovakvih oblika *grupa mržnje* najčešće se radi o kaznenim djelima protiv ugleda i časti, a u tim slučajevima same žrtve trebaju podnijeti privatne tužbe, odnosno progon počinitelja ne može se vršiti po službenoj dužnosti. Zbog visokih troškova rijetko će se tko odlučiti na takav potez. No, bez privatnih tužbi ne može doći ni do osude počinitelja kaznenih djela. Nepodizanjem privatnih tužbi šalje se poruka da počinjena kaznena djela nisu vrijedna sudskog procesa. Stoga su privatne tužbe građana važan korak u prevenciji elektroničkog nasilja.

2) **Uvođenje medijskog odgoja u hrvatske osnovne i srednje škole** – u Hrvatskoj je medijska kultura, uz hrvatski jezik, književnost i jezično izražavanje, jedna od predmetnih sastavnica hrvatskoga jezika. U sklopu tog predmeta djeca uče o kazalištu, filmu, televiziji, radiju, tisku, stripu i računalu; recepciji kazališne predstave, filma, radijske i televizijske emisije te ih se osposobljava za vrednovanje radijskih i televizijskih emisija i filmskih ostvarenja (Nastavni plan i program za osnovnu školu, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006). Unatoč velikom broju područja koja se obrađuju, riječ je o osnovnom znanju pri čemu su zanemarena brojna, za djecu i te kako važna područja - senzacionalizam u medijima, medijski prikaz ljepote, utjecaj nasilnih i seksualnih sadržaja, ali i ono čemu djeca u posljednje vrijeme posvećuju jako puno vremena i pozornosti – internet i društvene mreže s naglaskom na elektroničko zlostavljanje. Mnoga djeca nisu svjesna opasnosti na internetu, mogućih posljedica dopisivanja i nalaženja s nepoznatim osobama, ismijavanja i vrijeđanja osoba na društvenim mrežama, kao i načine na koje se mogu zaštititi od negativnih utjecaja novih medija. Pritom često ne znaju da krše i Kazneni zakon Republike Hrvatske (NN, 125/11, 144/12). Budući da, kad su novi mediji u pitanju, roditelji često imaju puno manje znanje od svoje djece te ih stoga često ne mogu i ne znaju zaštititi u svijetu novih medija, nužno je opismenjavanje djece kako bi se ona sama mogla zaštititi i kako bi postali svjesni negativnih utjecaja. Budući da djeca koriste medije praktički od rođenja, medijsko opismenjavanje djece potrebno je od najranijih dana.

3) **Edukacija roditelja** – mnogi roditelji teško prate brzi razvoj novih tehnologija i najčešće nisu svjesni opasnosti koje ona donosi. Stoga mnoga djeca provode sate i sate pred računalnim ekranom bez nadzora i uputa kako se treba ponašati u virtualnom svijetu, koje bi stranice trebalo izbjegavati i slično. Jednako kao što čuvaju djecu i odmalena ih, primjerice, podučavaju kako prijeći cestu i što znače određeni prometni znakovi roditelji bi trebali djeci prenijeti osnovna znanje o korištenju novih tehnologija - svih prednosti, ali i zamki koje dolaze s njima. Dok djeca krenu u školu – kada bi tu ulogu mogli preuzeti učitelji – moglo bi već biti kasno. Stoga je edukacija roditelja neizmjerljivo važna u prevenciji i suzbijanju elektroničkog nasilja.

4) **Edukacija odgajatelja, učitelja i školskog osoblja** – uz edukaciju roditelja i djece jednako je važna i edukacija odgajatelja, učitelja i školskog osoblja. Iako prema istraživanju koje je u Hrvatskoj proveo Unicef 2010. godine 17,5% učitelja najvjerojatnije ne bi reagiralo na elektroničko nasilje jer „djeca svašta pišu pod nadimcima“, a 15,5% učitelja ne bi ništa učinili jer to nije njihov posao (usp. Pregrad i suradnici, 2010: 43-44), oni imaju i te kako važnu ulogu u zaštiti djece od elektroničkog nasilja. Naime, nitko više danas ne može osporiti činjenicu da su mediji sastavni dio odrastanja svakog djeteta. Stoga svi oni koji sudjeluju u odgoju i obrazovanju djece i mladih moraju preuzeti i odgovornost u zaštiti djece od elektroničkog nasilja. Da su učitelji i te kako odgovorni i za zaštitu od elektroničkog nasilja pokazuje istraživanje Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba i Hrabrog telefona (2013) prema kojem polovica djece u dobi od 11 do 18 godina pregledava svoje profile na Facebooku čak i za vrijeme nastave. Budući da jednako kao i roditeljima mnogim odgajateljima, učiteljima i školskom osoblju nedostaje znanja o medijima, ali i prevenciji od negativnih medijskih utjecaja, a na većini fakulteta koji obrazuju buduće nastavnike takvi su sadržaji u potpunosti izostali (ili je riječ o tek jednom ili dva predmeta) potrebne su dodatne stručne edukacije odgajatelja, nastavnika i školskog osoblja kako bi naučili kritički vrednovati medijske sadržaje, ali i nositi se s negativnim utjecajima medija poput elektroničkog nasilja.

5) **Podizanje razine osviještenosti** - važnu ulogu u prevenciji elektroničkog nasilja ima i podizanje razine osviještenosti javnosti. Mnogi još uvijek nisu svjesni postojanja elektroničkog nasilja, ali ni njegovih razmjera i posljedica. Osude takvog ponašanja u javnosti može poslati jasnu poruku u javnosti, osobito budućim zlostavljačima. Da bi se spriječila buduća zlostavljanja, potrebno je kontinuirano osvještavanje javnosti, a ne samo kada se pojave određeni slučajevi poput spomenutih *grupa mržnje* na Facebooku. Važnu ulogu u tom procesu imaju sami mediji koji imaju mogućnost dopiranja do velikog broja ljudi svih dobnih skupina.

6) **Međuvršnjačke grupe pomoći** – budući da su upravo djeca i mladi najčešće žrtve elektroničkog nasilja, grupe pomoći unutar kojih bi mladi razmjenjivali svoja iskustva i međusobno si pomagali, imaju važnu ulogu u prevenciji nasilja. Mnoga se djeca srame priznati svojim roditeljima, ali i drugim odraslim osobama da su žrtve nasilja. Veća je vjerojatnost da će takve stvari najprije priznati svojim vršnjacima. Takve bi grupe trebale potaknuti i drugu djecu i mlade da prijavljuju slučajeve elektroničkog nasilja. Naime, djeca često svjedoče zlostavljanjima na internetu, no rijetko takve slučajeve prijavljuju odraslim osobama. Istraživanje iz 2010. godine pokazalo je da čak 10,8% djece ne bi ništa poduzelo kada bi čuli za slučaj elektroničkog nasilja u školi (Tomić Latinac, 2010). Ranom intervencijom u slučajevima elektroničkog nasilja, smanjuju se negativne posljedice za žrtvu nasilja, ali i sprječavaju novi oblici nasilja. Djeca i mladi u Hrvatskoj nažalost ne znaju da je najvažnije sačuvati uvredljive ili vrijeđajuće poruke kako bi policija mogla pronaći počil-

nitelje nasilja. Brisanjem takvih poruka, brišu se i dokazi koji su vrlo bitni u pronalaženju, ali i kažnjavanju počinitelja nasilja.

7) **Odgovornost telekomunikacijskih kompanija** – kada bi svi akteri preuzeli odgovornost za svoju ulogu u elektroničkom nasilju, takvih bi slučajeva zasigurno bilo puno manje. Jedan od najvažnijih aktera svakako su i telekomunikacijske kompanije koje bi se u suradnji s državom i samim korisnicima trebale uključiti u borbu protiv takvog oblika nasilja. Sve telekomunikacijske kompanije tvrde da svojim klijentima nude kvalitetnu uslugu. No, kvalitetna usluga podrazumijeva i zaštitu privatnosti njenih korisnika, kao i zaštitu od ugrožavanja njihova ugleda, časti, dostojanstva i osobna integriteta.

8) **Nadzor nad korištenjem novih medija** – svi će se roditelji složiti da djecu treba polako uvoditi u stvarni svijet. Pritom će se svi složiti da je roditeljski nadzor vrlo važan u odrastanju svakoga djeteta kako bi on/ona izrastao/la u normalnu i zdravu osobu. Nikome neće biti čudno da roditelji nadziru s kim se njihova djeca igraju u parku i jesu li napisali domaću zadaću. No, kad su novi mediji u pitanju, mnogi roditelji djecu prepuštaju virtualnom svijetu bez ikakvog nadzora. To najbolje pokazuje podatak prema kojem čak 75% djece i mladih posjeduje računalo u spavaćoj sobi (GfK, 2008). I istraživanje koje je proveo EU Kids Online pokazalo je da polovica djece pristupa internetu iz svojih spavaćih soba, dok jedna trećina djece pristupa internetu putem mobilnih telefona i drugih „pametnih“ uređaja (Duerager, Livingstone, 2012: 1). Ukoliko se računalo nalazi u dječjoj sobi, mogu li roditelji nadzirati što njihova djeca rade dok su na internetu, kakve stranice posjećuju, s kim se dopisuju, kako se ponašaju, zlostavljaju li drugu djecu ili su sama zlostavljana? Jednako kao što je normalno nadzirati ponašanje djece u stvarnom svijetu, roditelji, ali i svi koji sudjeluju u odgoju i obrazovanju djece trebali bi nadzirati što djeca rade dok su na internetu.

9) **Jasna pravila** – kao i u stvarnom, i u virtualnom svijetu moraju postojati jasna pravila ponašanja, osobito na društvenim mrežama. Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba i Hrabrog telefona (2013) pokazalo je da u 78% obitelji djeci nisu postavljena pravila o korištenju Facebooka. Tek 17% djece kaže da takva pravila u njihovoj obitelji postoje te da ih se ona i pridržavaju. „S porastom dobi djeteta, roditelji im postavljaju sve manje ograničenja vezana uz korištenje Facebooka, a upravo su djeca u dobi od 15 do 16 godina najugroženija skupina i za činjenje i za doživljavanje vršnjačkog nasilja. Tako obiteljska pravila za korištenje Facebooka nema 93% djece koja čine nasilje putem Facebooka, kao i 88% djece koja nasilje na Facebooku i doživljavaju i čine.“ (Isto) Postojanje jasnih pravila važan je preduvjet za sigurno korištenje interneta.

10) **Zaštitni programi** – na samom računalu, ali i internetu postoje brojni zaštitni programi koji roditeljima mogu pomoći u zaštiti djece od neprimjerenih internetskih sadržaja. No, primjerice, iako je dobna granica za otvaranje profila na Facebooku 13 godina, mnoga djeca puno ranije pristupaju toj društvenoj mreži te tako mogu postati žrtve elektroničkog nasilja. Posljednji slučajevi *grupa mržnje* u Hrvatskoj pokazali su da bi na društvenim mrežama također trebao postojati određeni program zaštite koji bi omogućavao pristup maloljetnicima određenim stranicama koje, primjerice, sadržavaju neprimjerene fotografije i psovke. No, uvijek se postavlja pitanje jesu li zabrane najbolje rješenje. Ukoliko djeci zabranimo pristup određenim stranicama, što će se dogoditi kada dijete takvim stranicama pokuša pristupiti s drugog računala ili sa svog mobitela. Stoga mnogi preporučuju da je edukacija najbolja prevencija od negativnih medijskih sadržaja pa tako i elektroničkog nasilja.

11) **Brza reakcija i mogućnost brisanja grupa mržnje na društvenim mrežama** – važnu ulogu u prevenciji elektroničkog nasilja ima i brza reakcija kako javnosti, tako i administratora koji su zaduženi za održavanje društvenih mreža. Na hrvatskim primjerima *grupa mržnje* lako je uočiti da jezična barijera predstavlja veliki problem u reguliranju sadržaja na društvenim mrežama. Naime, neke od *grupa mržnje* aktivne su čak i nekoliko godina. Facebook, ali i druge društvene mreže, trebale bi ponuditi određeni mehanizam koji bi korisnicima, na temelju određenog broja prijava, ali i kontinuiranog nadzora, omogućavao brisanje takvih grupa i drugih neprimjerenih sadržaja. Trenutačno taj proces traje jako dugo pa dok administratori na društvenim mrežama uoče neprimjerene sadržaje, može biti već kasno – život neke djevojke i mladića može biti nepovratno uništen.

ZAKLJUČAK

Razvoj novih medija omogućio je lakše i brže komuniciranje, učenje i upoznavanje novih država, kultura i područja. Novi mediji mogu biti nepresušni izvor korisnih i kvalitetnih materijala za učenje, ali i zabavu. No, uz one pozitivne, sve se češće i više govori o onim negativnim stranama – dječjoj pornografiji, ugrožavanju privatnosti pojedinaca i elektroničkom nasilju. Upravo ovo potonje, elektroničko nasilje, nešto je što izaziva najveću pozornost javnosti. Grupe mržnje na društvenim mrežama najčešći su oblik elektroničkog nasilja među djecom i mladima. Najčešće je riječ o grupama u kojima se djevojke optužuje za promiskuitet i naziva ih se pogrdnim imenima. Tek manji broj takvih grupa usmjeren je prema osobama muškog spola.

O elektroničkom nasilju govori se već godinama kao o gorućem problemu među djecom i mladima. Da bi se brojnim slučajevima elektroničkog zlostavljanja konačno stalo na kraj, potrebno je raditi na edukaciji djece, roditelja, odgajatelja, učitelja i školskog osoblja. Važnu ulogu ima i država koja bi donošenjem strogih zakonskih odredbi trebala poslati jasnu poruku svim (budućim) počiniteljima elektroničkog nasilja, ali i telekomunikacijske kompanije koje moraju preuzeti svoj dio odgovornosti u počinjenju takvih oblika nasilja. Zajednička suradnja svih navedenih aktera ključna je za zaštitu djece i mladih od elektroničkog nasilja.

LITERATURA

1. Accordino, D. B., Accordino M. P. (2011). An Exploratory Study of Face-To-Face and Cyberbullying in Sixth Grade Students. **American Secondary Education**, 40 (1), 14-30.
2. Duerager, A., Livingstone, S. (2012). **How can parents support children's internet safety?** London: EU Kids Online, LSE.
3. Heirman, W., Walrave, M. (2008). Assessing Concerns and Issues about the Mediation of Technology in **Cyberbullying. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace**, 2 (2), 1-11.
4. Hinduja, S., Patchin, J. W. (2010). Bullying, Cyberbullying, and Suicide. **Archives of Suicide Research**, 14 (3), 206-221.
5. Hinduja, S., Patchin, J. W. (2011). Cyberbullying: A Review of the Legal Issues Facing Educators. **Preventing School Failure**, 55 (2), 71-78.
6. Kernaghan, D., Elwood, J. (2013). All the (cyber) world's a stage: Framing cyberbullying as performance. **Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace**, 7 (1), 1-11.
7. Kowalski, R. M., Limber, S. P., Agatston, P. W. (2008). **Cyberbullying: Bullying in the Digital Age**. Oxford: Blackwell Publishing.
8. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). **Nastavni plan i program za osnovnu školu**. Zagreb.
9. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Hrabri telefon (2013). **Koliko vremena i uz koje rizike djeca provode na internetu i Facebooku**. Preuzeto s: <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/nase-istrazivanje-koliko-vremena-i-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu-i-facebooku/>, 3. svibnja 2014.
10. Pregrad, J., Tomić Latinac, M., Mikulić, M., Šeparović, N. (2010). **Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkom nasilju**. Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini lanac!, Unicef. Preuzeto s: http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf, 3. svibnja 2014.
11. Tomić Latinac, M. / Unicef (2010). **Rezultati istraživanja o elektroničkom nasilju**. Preuzeto s: http://www.unicef.hr/upload/file/347/173890/FILENAME/Rezultati_istrazivanja_o_elektronickom_zlostavljanju.pdf, 3. svibnja 2014.
12. Toshack, T., Colmar S. (2012). A Cyberbullying Intervention With Primary-Aged Students. **Australian Journal of Guidance and Counselling**, 22 (2), 268–278.
13. Walker, C. M., Sockman, B. R., Koehn, S. (2011). An Exploratory Study of Cyberbullying with Undergraduate University Students. **TechTrends**, 55 (2), 31-38.
14. Willard, N. E. (2007). **Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenges of online social aggression, threat and distress**. USA: Research Press.

MREŽNI IZVORI:

1. Consumer Reports Magazine (2011). **That Facebook friend might be 10 years old, and other troubling news.**
Preuzeto s: <http://www.consumerreports.org/cro/magazine-archive/2011/june/electronics-computers/state-of-the-net/facebook-concerns/index.htm>, 3. svibnja 2014.
2. Gfk (2008) **Što znamo o mladoj populaciji u Hrvatskoj.**
Preuzeto s: <http://portal.mladi.info/index.php?type=1&a=vijesti&id=4445>
3. Internet World Stats (2012). **Internet Usage in Europe.**
Preuzeto s: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe>, 3. svibnja 2014.
4. Ipsos, Reuters (2012). **One in Ten (12%) Parents Online, Around the World Say Their Child Has Been Cyberbullied, 24% Say They Know of a Child Who Has Experienced Same in Their Community.**
Preuzeto s: <http://www.ipsos-na.com/news-polls/pressrelease.aspx?id=5462>, 3. svibnja 2014.
5. Kazneni zakon (2012). **Narodne novine**, 125/11, 144/12.
6. Microsoft (2012). **Online Bullying Among Youth 8-17 Worldwide.**
Preuzeto s: <http://www.microsoft.com/security/resources/research.aspx#cyberbullying>, 3. svibnja 2014.
7. Rosić-Zrinski, M.; Jurasić, D.; Vidović, I. (15.1.2010).
Nasilni učenici na Facebooku okupljali sve koji mrže žrtvu. **Večernji list**.

Lana Ciboci

Association for Communication and Media Culture

HATE GROUPS ON SOCIAL NETWORKS – NEW FORMS OF VIOLENCE AMONGST CHILDREN AND YOUTH

Summary

The expansion of new technologies has led to appearance of a new form of violence, i.e. cyber or electronic bullying. Cyberbullying “can comprise any form of multiply sent messages by internet or mobile phone that aims at injuring, disturbing and in any other way to harm child, young person or adult” (Pregrad and associates, 2010.). Hate groups on social networks are one of the most common forms of cyberbullying. In the last several years in Croatia many cases of these groups have been recorded, especially on Facebook, where young girls and boys were mortified and humiliated. These types of groups are usually directed to a larger number of female persons, and that is best demonstrated through groups such as “Vinkovačke sluts” or “The greatest sluts of elementary and high schools”. Characteristic of such groups is that they attract great attention of public and followers of such groups show more intolerance by their comments full of insults and curses than their founders. Whereas new groups appear on social networks every day, prevention of that form of bullying is essential. Education of children, parents and teachers, including harsh laws and taking responsibilities of telecommunication companies, is a necessary precondition in prevention and protection of children and youth on the internet.

Key words: social networks, cyberbullying, hate groups, children and youth

Dijana Hrenar¹
Borna Bedić²
Dubravka Mudrovčić³
Martina Josić⁴

Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet u Zagrebu

UDK: 364.271-053.6 : 004.738.5

POVEZANOST DOŽIVLJAVANJA ELEKTRONIČKOG VRŠNJAČKOG NASILJA I SAMOPOIMANJA SREDNJOŠKOLACA

Sažetak

Elektroničko vršnjačko nasilje relativno je nov i neistražen oblik nasilnog ponašanja djece i mladih koje može imati znatne štetne posljedice. Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost između doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja srednjoškolaca. Problemi koji su bili u fokusu istraživanja su ispitati povezanost između učestalosti doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja tjelesnog izgleda, općeg samopoštovanja i samopoimanja školske kompetencije. Provedeno je online istraživanje u kojem je sudjelovalo 207 srednjoškolaca iz Hrvatske. Istraživanje je provedeno od strane studenata 4. godine Studijskog centra socijalnog rada u svrhu izrade seminarskog rada. Dobivenim rezultatima pokazalo se da je češće doživljavanje elektroničkog nasilja povezano s lošijim tjelesnim samopoimanjem te s lošijim općim samopoštovanjem. Također, pokazalo se da ne postoji statistički značajna povezanost između čestine doživljavanja vršnjačkog nasilja i lošijeg samopoimanja školske kompetencije.

Ključne riječi: elektroničko vršnjačko nasilje, samopoimanje, tjelesni izgled, opće samopoštovanje, školska kompetencija

¹ Dijana Hrenar, studentica, e-mail: dijana.hrenar@gmail.com

² Borna Bedić, student, e-mail: bedic.borna@gmail.com

³ Dubravka Mudrovčić, studentica, e-mail: mudrovvic.d@gmail.com

⁴ Martina Josić, studentica, e-mail: martina.josic.pravo@gmail.com

Elektroničko nasilje (engl. cyberbullying) označava svaku komunikacijsku aktivnost cyber tehnologijom, koja se može smatrati štetnom za pojedinca, no i za opće dobro. Tim oblikom nasilja među vršnjacima obuhvaćene su situacije kad je maloljetnik izložen napadu drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece (maloljetnika), putem Interneta ili mobilnog telefona (Buljan Flander i sur., 2010.). Elektroničko nasilje uključuje korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija, kao što je e-mail, mobilni telefon i tekstualne poruke, web stranice, a sve u svrhu poticanja i ponavljanja neprijateljskog ponašanja pojedinca ili grupe prema drugoj osobi (Li, 2005.). Nelson (2003., prema Li, 2005.), navodi da je nasilje preko Interneta često vrlo ozbiljno te uključuje i uhođenje i prijetnje smrću.

Zbog povećanog korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija u posljednjih nekoliko godina, elektroničko nasilje je u svojim brojnim oblicima postalo sve češće, uz mobilne telefone (poziv, SMS poruke) i instant poruke na Internetu kao najčešći mediji za elektroničko nasilje (Marees i Petermann, 2012.). Unatoč medijskoj pažnji, izazvanoj ponajviše nizom tragičnih slučajeva mladenačkih samoubojstava, relativno se malo zna o prirodi nasilja na Internetu. To je, barem djelomično, posljedica nedostatka teorijske i konceptualne jasnoće i ispitivanja sličnosti i razlika između elektroničkog nasilja i nasilja "licem u lice" (Dooley i sur., 2009.).

Postoje brojne podjele vrsta i načina elektroničkog nasilja. Prema Buljan Flander i sur. (2010.), postoje dvije vrste nasilja preko Interneta - izravan napad i napad preko posrednika. Izravan napad događa se kada maloljetnik šalje uznemirujuće poruke mobitelom, e-mailom ili na chatu; ukrade ili promijeni lozinku za e-mail ili nadimak na chatu; objavljuje privatne podatke ili neistine na chatu, blogu ili internetskoj stranici; šalje uznemirujuće slike putem e-maila ili MMS poruka na mobitelu; postavlja internetske ankete o žrtvi; šalje viruse na e-mail ili mobitel; šalje pornografiju i neželjenu poštu na e-mail ili mobitel te se lažno predstavlja kao drugo dijete. Nasilje preko posrednika događa se kada počinitelj napada žrtvu preko treće osobe, koja toga najčešće nije ni svjesna. Smith i sur. (2008., prema Dooley i sur., 2009.), opisali su sedam načina elektroničkog nasilja: telefonski pozivi, SMS poruke preko mobitela, e-mail, slikovni/video zapis, instant poruke, web stranice i chat. Prema Marees i Petermann (2012.), elektroničko nasilje je nasilje putem korištenja Interneta, mobitela, ili kombinacije oboje, a izabrani modeli su raznoliki (npr. nasilničko ponašanje preko telefonskog poziva, SMS poruka, instant poruka, e-mail, objavljivanje ili slanje neugodnih fotografija ili video klipova, stvaranje „web stranice mržnje“).

Aoyama i Talbert (2010.) navode prevalencije elektroničkog nasilja među mladima u različitim zemljama svijeta. Prema tim autorima, u Kini je čak 60% učenika imalo iskustvo elektroničkog nasilja, u Japanu je 45% srednjoškolaca bilo zlostavljano putem Interneta, u Kanadi je taj broj 34%, u Ujedinjenom Kraljevstvu je 31% mladih iskustvo elektroničkog zlostavljanja, a SAD-u je između 15 i 57% mladih imalo iskustvo elektroničkog nasilja. Prema Buljan Flander i sur. (2010.) u Hrvatskoj je 18% djece u dobi od 12 do 14 godina bilo žrtva nekog od oblika nasilja preko Interneta, a 62% od njih izjavilo je kako je nasilnik bio njima poznata osoba li čak kolega iz razreda.

Samopoimanje kao pojam u literaturu uvodi William James još 1890. godine. On je smatrao da pojam o sebi ima dva aspekta koji simultano egzistiraju. Jedan je "Ja", odnosno egzistencijalni pojam o sebi, a drugi je "Mene", odnosno empirijski pojam o sebi (Tomljenović i Nikčević-Milković, 2005.). Samopoimanje se može definirati kao skup mišljenja i stavova koje pojedinac ima o sebi (Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković, 2010.). Bezinović (1988., prema Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković, 2010.), navodi da je samopoimanje središnji pojam teorije "selfa" te da se u psihologijskoj literaturi kao sinonimi tom pojmu koriste i termini kao što su samopercepcija, slika o sebi, samoodređenje, svijest o sebi, pojam o sebi itd. Humanistički orijentirani psiholozi razlikuju realni i idealni pojam o sebi, koji, ako su neusklađeni, dovode do neprilagođenog ponašanja i osjećaja nezadovoljstva. Kognitivistički orijentirani psiholozi pak ističu kako je za razvoj samopoimanja značajna i socijalna komparacija koja dovodi do precjenjivanja ili podcjenjivanja (Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković, 2010.). Lacković-Grgin (1994., prema Elez, 2003.), ističe da samopoimanje služi kao determinanta ponašanja pojedinca te obuhvaća odgovore na to što je osoba, što ona može (realno ja) i što bi htjela biti (idealno ja). Prema hijerarhijskom modelu Shavelsona, Hubnera i Statona iz 1976. godine (prema Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković, 2010.), opće samopoimanje dijeli se na akademsko i neakademsko (tjelesno, socijalno i emocionalno) samopoimanje. Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković (2010.), nadalje ističu da se samopoimanje formira kroz osobno iskustvo u okolini, kroz interpretaciju te okoline i događaje koji se u njoj odvijaju te na temelju vrednovanja od strane značajnih drugih iz okoline. Harter (1990., prema Elez, 2003.), definira samopoimanje kao individualnu percepciju kombinacije različitih aspekata vlastitoga "ja". Patchin i Hinduja, (2010.), navode da je samopoštovanje percepcija, odnosno nečije uvjerenje o njegovoj osobnoj vrijednosti koje je pod utjecajem njegovog sudjelovanja u društvenom svijetu, a tamo često postoje međuljudski konflikti koji dovode do ponašanja poput nasilništva.

U ovom istraživanju naglasak je na područje tjelesnog izgleda, općeg samopoštovanja i školske kompetencije. Tjelesni izgled označava stupanj u kojem je dijete zadovoljno svojim izgledom. Opće samopoštovanje je stupanj u kojem je dijete zadovoljno sobom kao osobom i općenito svojim životom. Školska kompetentnost odnosi se na opažanje vlastite kompetentnosti ili sposobnosti unutar školskog okruženja (Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković, 2010.).

Vejmelka (2012.), navodi da kada se radi o vršnjačkom nasilju u adolescenciji, istraživanja pokazuju da je uloga žrtve gotovo uvijek povezana s vrlo niskim samopoimanjem što podrazumijeva da se osoba nepovoljnije vrednuje na različitim dimenzijama općeg, akademskog i neakademskog samopoimanja od većine svojih vršnjaka. Također, djecu i mlade koji već imaju nisko samopoimanje uloga žrtve još više „ukopa“ u nisku razinu samopoimanja. No, nije jasno da li je nisko samopoimanje potencijalne žrtve povod za nasilno ponašanje, ili nasilno ponašanje uzrokuje nisko samopoimanje kod žrtvi nasilničkog ponašanja. Elez (2003.), koja je istraživala povezanost nasilništva i samopoimanja djece osnovnoškolske dobi dobila je zanimljive rezultate. Utvrdila je da su neutralni dječaci zadovoljniji svojim izgledom od žrtava. Također, utvrđeno je da su neutralne djevojčice zadovoljnije sobom u smislu općeg samopoštovanja u usporedbi sa djevojčica-

ma iz skupine nasilnica/žrtava te da su dječaci neutralne skupine zadovoljniji sobom i općenito svojim životom od skupine žrtava i nasilnika/žrtava. Utvrđeno je također da su neutralni dječaci značajno zadovoljniji vlastitim sposobnostima u školskom okruženju u odnosu na nasilnike/žrtve. U istraživanju koje su proveli Patchin i Hinduja, (2010.), koje je jedno od rijetkih koje ispituje odnos samopoštovanja i iskustva s elektroničkim nasiljem, utvrđeno je da su učenici koji su doživjeli elektroničko nasilje, i kao žrtve i kao počinitelji, imali niže samopoštovanje od onih koji su imali malo ili nimalo iskustva s elektroničkim nasiljem.

Uz širok spektar dosadašnjih oblika međuvršnjačkog nasilja, elektroničko nasilje je relativno nov i neistražen oblik nasilnog ponašanja djece i mladih, kojem svakodnevno i sami svjedočimo. Počinitelji u većini slučajeva ostaju anonimni, skriveni iza svojih nadimaka, što im daje veću slobodu u činu zlostavljanja, ali i težini istog. Teško im se ulazi u trag, a ukoliko se jedan način na koji čine nasilje i uspije spriječiti, ostaje im bezbroj novih mogućnosti kroz koje mogu ponavljati takve postupke, bilo da su usmjereni prema istoj osobi ili drugima. S druge strane, žrtva se ne može obraniti fizičkim udaljavanjem od nasilnika, a stigma ju prati još neko vrijeme nakon zlostavljanja. Za razliku od klasičnog međuvršnjačkog nasilja koji se događa među pojedincima ili u manjim grupama, ovakav oblik nasilja odvija se naočigled i do nekoliko stotina ljudi, što na žrtvu može ostaviti težak i dugotrajan trag. Istraživanja međuvršnjačkog nasilja pokazala su povezanost doživljavanja nasilja sa nižim samopoimanjem osobe (Vejmelka, 2012., Elez, 2003.). Stoga je za pretpostaviti da će i češće doživljavanje elektroničkog vršnjačkog nasilja biti povezano sa lošijim samopoimanjem.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja srednjoškolaca.

PROBLEMI I HIPOTEZE

Problem 1.: Ispitati povezanost između učestalosti doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja tjelesnog izgleda.

Hipoteza 1.: Pretpostavlja se da će češće doživljavanje elektroničkog vršnjačkog nasilja biti povezano s lošijim samopoimanjem tjelesnog izgleda.

Elez (2003.) je utvrdila da postoje statistički značajne razlike među dječacima u različitim kategorijama (neutralni, nasilnici, žrtve, nasilnici/žrtve) na skali tjelesnog izgleda, u smjeru da su neutralni dječaci zadovoljniji svojim izgledom od žrtava.

Problem 2.: Ispitati povezanost između učestalosti doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i općeg samopoštovanja.

Hipoteza 2.: . Pretpostavlja se da će češće doživljavanje elektroničkog vršnjačkog nasilja biti povezano s lošijim općim samopoštovanjem.

Utvrđena je značajna razlika u prosječnim procjenama na skali općeg samopoštovanja djevojčica među skupinama, pri čemu su neutralne djevojčice bile zadovoljnije sobom u usporedbi sa djevojčicama iz skupine nasilnica/žrtava. Dobivena je i statistički značajna

razlika među skupinama dječaka na skali općeg samopoštovanja, u smjeru da su dječaci neutralne skupine bili zadovoljniji sobom i općenito svojim životom od skupine žrtava i nasilnika/žrtava (Elez, 2003.).

Problem 3.: Ispitati povezanost između učestalosti doživljavanja elektroničkog vršnjačkog i nasilja i samopoimanja školske kompetencije.

Hipoteza 3.: Pretpostavlja se da će češće doživljavanje elektroničkog vršnjačkog nasilja biti povezano s lošijim samopoimanjem školske kompetencije.

Utvrđena je značajna razlika među skupinama dječaka u prosječnim procjenama na skali školskih sposobnosti, pri čemu su neutralni dječaci značajno zadovoljniji vlastitim sposobnostima u školskom okruženju u odnosu na nasilnike/žrtve (Elez, 2003.).

METODA

Sudionici

Ciljana populacija ovog istraživanja bili su mladi srednjoškolske dobi. Pri odabiru sudionika korišten je ne-probabilistički, prigodni uzorak. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 207 sudionika, od čega 133 (64,3%) djevojaka i 74 (35,7%) mladića. Prosječna dob sudionika iznosila je 16,62 (SD=1,14), a raspon dobi kretao se od 14 do 19 godina. Najviše sudionika (64,3%) pohađa gimnaziju, dok 33,8% pohađa četverogodišnju strukovnu školu, a 1,9% trogodišnju strukovnu školu. Nadalje, 40,6% sudionika ide u treći razred, 28,5% u četvrti, 16,4% u prvi, a 14,5% u drugi razred. Što se tiče prosjeka njihovih ocjena na kraju prošle školske godine, on je iznosio 4,18 (SD=0,58). Gotovo polovica sudionika (njih 49,8%) školu pohađa u gradu srednje veličine, 25,6% u manjem gradu, 12,6% u velegradu, 8,7% u velikom gradu i 3,4% na selu.

Što se tiče bračnog statusa sudionikovih roditelja, 85% ih živi u braku ili izvanbračnoj zajednici, 11,6% su razvedeni/rastavljeni, a 3,4% su udovci odnosno udovice. Većina sudionika financijske mogućnosti svoje obitelji procijenilo je kao prosječne (M= 2,97). Na pitanje „Koliko prosječno sati dnevno provedeš na Internetu?“ mogući odgovori bili su: 0 sati, do 1 sat, 1 – 2 sata, 2 – 3 sata, 3 – 4 sata, 4 – 5 sati, 5 sati i više. Sudionici su u prosjeku zaokruživali odgovor 2 – 3 sata.

Instrumentarij

Anketni upitnik kojim je provedeno ovo istraživanje sastoji se od 3 skupine pitanja, većinom zatvorenog tipa. Prvu skupinu od 9 pitanja čine pitanja vezana uz sociodemografska obilježja sudionika, konkretno: spol, dob, vrsta škole koju pohađaju, razred u koji idu, prosjek ocjena na kraju prošle školske godine, veličina naselja/grada u kojem idu u školu, bračni status roditelja, samoprocjena financijskih mogućnosti obitelji te prosjek sati dnevno koje provode na Internetu. Drugu skupinu pitanja čini prilagođena Skala

vršenja i doživljavanja elektroničkog nasilja (Delač Horvatinčić i Kozarić Ciković, 2011.). Prilikom prilagodbe ove skale, izmijenjena je njezina ljestvica te su promijenjena i dodana neka pitanja. Ova skupina pitanja sastoji se od ukupno 12 čestica, npr. „Netko je na Internetu pisao ružne stvari o tebi“, s mogućim odgovorima: nikad, rijetko, ponekad, često i vrlo često. Originalna ljestvica bila je: nikada, jednom, nekoliko puta godišnje, jednom mjesečno, jednom tjedno i nekoliko puta tjedno, a promijenjena je u ljestvicu od 5 navedenih stupnjeva zbog jednostavnosti iste.

Pitanja koja su promijenjena su „Netko se na Internetu predstavljao kao ti i pisao u tvoje ime (npr. otvaranje lažnog profila na Facebooku ili korištenje tvog Facebook profila bez tvog dopuštenja).“ i „Netko je otvorio mrziteljsku grupu koja se odnosi na tebe na Facebooku.“ Pitanja koja su dodana su „Koristili SMS ili MMS poruke kako bi te vrijeđali ili ponižavali.“ i „Netko je objavio tvoju fotografiju, snimku i sl. na Internetu i nije ju uklonio nakon što si ti od njega/nje to tražio.“ Posljednju skupinu pitanja, od ukupno 26 čestica, čine određene subskale Marshovog upitnika samoopisivanja II (Self-Description Questionnaire II – SDQ II; Marsh, 1992.). Ljestvica, odnosno mogući odgovori na pitanja iz ove skupine su: netočno - uopće me ne opisuje, uglavnom netočno, uglavnom točno, točno - u potpunosti me opisuje. Dakle, u ovoj skupini pitanja korištena je ljestvica od 4 stupnja. Prva korištena subskala je „tjelesni izgled“, koja se sastoji od 8 čestica, npr. „Nitko ne misli da dobro izgledam“. Iduća korištena subskala je „opće samopoštovanje“, koja se sastoji od 10 čestica, npr. „Sveukupno gledajući, ima puno toga čine se mogu ponositi“. Posljednja korištena subskala je „školska kompetencija“, koja se sastoji od 10 čestica, npr. „Dobivam loše ocjene iz većine školskih predmeta.“

Postupak

Istraživanje je provodilo četvero studenata četvrte godine Studijskog centra socijalnog rada, za potrebe seminara iz kolegija Socijalni rad i mladi društveno neprihvatljivog ponašanja. Istraživanje je provedeno putem online ankete, koja je postavljena u sustavu google drive. U vremenskom razdoblju od tjedan dana (od 12.12.2013. do 19.12.2013.) link ankete je bio podijeljen putem društvenih mreža (Facebook) i portala (Istraži Me). Također, link ankete je poslan potencijalnim sudionicima izravno i preko posrednika. Sudionici su bili zamoljeni da link proslijede dalje, svojim prijateljima i poznanicima koji odgovaraju dobi sudionika.

Prilikom provedbe istraživanja primjenjivana su sljedeća etička načela: upoznavanje sa ciljem i svrhom istraživanja, dobrovoljnost, anonimnost, povjerljivost te pristanak za sudjelovanje. U uvodu upitnika, sudionicima je objašnjeno da se ovo istraživanje provodi za potrebe seminarskog rada. Također, naveden je i cilj istraživanja. Naglašeno je da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da sudionici u svakom trenutku mogu od njega odustati. Zagarantirana je i anonimnost te je objašnjeno kako se ime sudionika, kao i drugi osobni podaci koji mogu biti dovedeni u vezu s njihovim osobnim identitetom, neće nigdje bilježiti ni koristiti u istraživanju. Način prikupljanja podatka odnosno korištenje online ankete nije omogućio da se o istraživanju neposredno informiraju roditelji sudionika, koji su bili u dobi od 14 do 19 godina što bi bilo u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja

s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2003.). Navedeni Etički kodeks koji je donesen prije više od 10 godine ne regulira na odgovarajući način informiranje roditelja u situacijama online anketa. Upravo zbog toga posebna pozornost je bila posvećena informiranom pristanku sudionika o ciljevima istraživanjima i etičkim načelima njihovog sudjelovanja.

Obrada podataka

Za analizu podataka korišten je programski paket SPSS (PASW Statistics 18). Prilikom provjere povezanosti među varijablama, korišten je Pearsonov koeficijent korelacije.

REZULTATI

Rezultati iz tablice 1. pokazuju da je prosječno doživljavanje elektroničkog vršnjačkog nasilja među srednjoškolicima iz ispitivanog uzorka dosta rijetko, sudionici u prosjeku ponekad imaju iskustvo elektroničkog vršnjačkog nasilja ($M=0,43$). Također, iz navedenih rezultata se može zaključiti da je opće samopoštovanje i samopoimanje školske kompetencije za učenike iz uzorka prilično visoko (prosječan rezultat 3,19, odnosno 3,13), dok je njihovo samopoimanje tjelesnog izgleda u prosjeku nešto niže ($M=2,83$), no također dosta visoko.

	N	Min	Max	M	SD
Učestalost doživljaja elektroničkog vršnjačkog nasilja	207	0,0	2,08	0,43	0,438
Samopoimanje tjelesnog izgleda	207	1	4	2,83	0,535
Opće samopoštovanje	207	1,70	4	3,19	0,461
Samopoimanje školske kompetencije	207	1,40	4	3,13	0,523

Slijedi tablični prikaz korelacija između doživljavanja elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja srednjoškolaca.

Tablica 1. Prosječni rezultati po subskalama

	Samopoimanje tjelesnog izgleda	Opće samopoštovanje	Samopoimanje školske kompetencije
Čestina elektroničkog vršnjačkog nasilja	-,147*	-,229**	-,135
Samopoimanje tjelesnog izgleda	-	,583**	,292**
Opće samopoštovanje		-	,568**

*p < ,05; **p < ,01

Za povezanost učestalosti doživljaja elektroničkog nasilja sa dimenzijama samopoimanja tjelesnog izgleda, školske kompetencije te općeg samopoštovanja postoje niske korelacije u negativnom smjeru.

Prema rezultatima iz tablice vidljivo je da postoji značajna negativna povezanost između elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja tjelesnog izgleda, tj. češće doživljavanje elektroničkog nasilja se pokazalo povezanim s lošijim tjelesnim samopoimanjem, čime je potvrđena prva hipoteza.

Vidljivo je da postoji značajna negativna povezanost između elektroničkog vršnjačkog nasilja i općeg samopoštovanja. Dakle, češće doživljavanje elektroničkog nasilja je povezano s lošijim općim samopoštovanjem, čime je potvrđena druga hipoteza.

Prema rezultatima, vidljivo je da treća hipoteza nije potvrđena, odnosno pokazalo se da ne postoji statistički značajna povezanost između čestine doživljavanja vršnjačkog nasilja i lošijeg samopoimanja školske kompetencije.

RASPRAVA

Rezultati koji su dobiveni u ovom istraživanju mogu se povezati sa rezultatima koje je dobila Elez (2003.), koja je istraživala povezanost nasilništva i samopoimanja djece osnovnoškolske dobi. Ona je u svom istraživanju utvrdila da postoje statistički značajne razlike među dječacima u različitim kategorijama (neutralni, nasilnici, žrtve, nasilnici/žrtve) na skali tjelesnog izgleda, u smjeru da su neutralni dječaci zadovoljniji svojim izgledom od žrtava. Također, osobe koje se smatraju tjelesno neatraktivnima u većoj mjeri sumnjaju u mogućnost da ostvare zadovoljavajuće reakcije od strane drugih (Berscheid i Walster, 1974.; prema Elez 2003.). U ovom istraživanju utvrđeno je da je češće doživljavanje elek-

troničkog vršnjačkog nasilja povezano s lošijim tjelesnim samopoimanjem srednjoškola. Nadalje, Elez (2003.), utvrdila je značajnu razliku u prosječnim procjenama na skali općeg samopoštovanja djevojčica među skupinama, pri čemu su neutralne djevojčice bile zadovoljnije sobom u usporedbi sa djevojčicama iz skupine nasilnica/žrtava. U istom istraživanju dobivena je i statistički značajna razlika među skupinama dječaka na skali općeg samopoštovanja, u smjeru da su dječaci neutralne skupine bili zadovoljniji sobom i općenito svojim životom od skupine žrtava i nasilnika/žrtava. Leary i Kowalski (1995.; prema Elez, 2003.), navode da su osobe niskog samopoštovanja sklonije u socijalnim situacijama interpretirati znakove kao odbijajuće naspram osoba s visokim samopoštovanjem. Također, osobe niskog samopoštovanja lakše prihvaćaju mogućnost da budu odbačene od onih sa visokim samopoštovanjem (Leary i Downs, 1995.; prema Elez 2003.). Rezultati ovog istraživanja govore da je češće doživljavanje elektroničkog nasilja povezano s lošijim općim samopoštovanjem srednjoškolaca. Prema istraživanju od Elez (2003.), utvrđeno je da ne postoji značajna razlika u percepciji opažanja vlastite kompetentnosti u školskom okruženju kod djevojčica između četiri kategorije (neutralni, nasilnici, žrtve, nasilnici/žrtve), no utvrđena je značajna razlika među skupinama dječaka u prosječnim procjenama na skali školskih sposobnosti, pri čemu su neutralni dječaci značajno zadovoljniji vlastitim sposobnostima u školskom okruženju u odnosu na nasilnike/žrtve. U ovom istraživanju pokazalo se da ne postoji povezanost između čestine doživljavanja vršnjačkog nasilja i lošijeg samopoimanja školske kompetencije srednjoškolaca. Također, rezultati ovog istraživanja mogu se povezati sa istraživanjem od Patchin i Hinduja (2010.), u kojem je utvrđeno da su žrtve i počinitelji cyberbullyinga imali značajno niže samopoštovanje od onih koji nisu doživjeli elektroničko nasilje. Dakle, za iskustvo elektroničkog nasilja je utvrđeno da je u korelaciji s nižim samopoštovanjem.

Dobiveni rezultati su važni iz razloga što ne postoji mnogo istraživanja na temu elektroničkog nasilja, a i primjetan je trend sve većeg širenja ove pojave, a s time i broja žrtava elektroničkog nasilja. Rezultati ovog istraživanja pružaju informacije o problemu elektroničkog nasilja te o njegovoj povezanosti sa samopoimanjem žrtve elektroničkog nasilja. Najčešće se provode programi prevencije koji su usmjereni na potencijalne nasilnike ili kako pomoći žrtvi u situaciji kada se nasilje događa, a poznato je da elektroničko nasilje predstavlja opasnost jer je žrtva dugotrajno izložena negativnim posljedicama takvog ponašanja. Sukladno rezultatima, vidljiva je potreba za sustavnim pristupom žrtvama koje su izložene elektroničkom nasilju, prevladavanju negativnih posljedica te razvijanju njihovih kompetencija suočavanja i podizanju samopoštovanja, jer nedostaci u tim područjima mogu imati dalekosežne posljedice na daljnji tijek razvoja mlade osobe.

S obzirom na metodu provedbe istraživanja, treba napomenuti nekoliko nedostataka samog istraživanja, a koji su mogli utjecati na dobivene rezultate. Najveći nedostatak istraživanja odnosi se na tehniku prikupljanja podataka koja je u stvari bila metodom snježne grude. Tu dolazimo do dva problema. Jedan se problem odnosi na homogenost mišljenja i stavova do kojeg dolazi jer smo ispitivali ljude koji se međusobno znaju. Drugi problem je u tome da je nemoguće procijeniti koliki je bio doseg ankete, odnosno koje skupine nisu bile obuhvaćene istraživanjem. Nadalje, ispitivanje je provedeno online anketom, što zasigurno dovodi do specifičnih rezultata. Moguće je da osobe koje doživljavaju

elektroničko nasilje izbjegavaju korištenje Interneta pa stoga nisu mogli vidjeti i ispuniti našu anketu. Zbog online ankete nisu nam bili dostupni podaci o otpadanju sudionika te se nije mogla pratiti provedba ankete, kao ni pomoći sudionicima ako im nešto nije bilo jasno. Nadalje, postoje određeni nedostaci kod samih čestica za ispitivanje učestalosti doživljavanja elektroničkog nasilja, a to je činjenica da u pitanjima nisu obuhvaćene sve aplikacije putem kojih bi se takva vrsta nasilja mogla odvijati (npr. WhatsApp, Viber, Ask.fm i slično), no s obzirom na proširenost navedenih društvenih mreža i aplikacija za komunikaciju, one najkorištenije su obuhvaćene. Nedostatak je također i činjenica da sudionicima nije pružena mogućnost ostavljanja komentara na samu anketu te nisu upućeni kome se mogu obratiti u slučaju da su žrtve elektroničkog nasilja. Također, kao u i većini anketnih istraživanja, postoji mogućnost socijalno poželjnih odgovora koje su sudionici mogli davati.

ZAKLJUČAK

Elektroničko vršnjačko nasilje jedan je od brojnih oblika međuvršnjačkog nasilja među djecom i mladima. Prilikom provođenja ovog oblika nasilja identitet počinitelja u većini slučajeva ostaje skriven, a žrtva se od nasilja ne može obraniti fizičkim udaljavanjem, već samo udaljavanjem od onih oblika participacije na Internetu koji za nju predstavljaju rizik potencijalne viktimizacije. Rezultati provedenog istraživanja pokazuju da je češće doživljavanje elektroničkog vršnjačkog nasilja povezano s lošijim tjelesnim samopoimanjem te s lošijim općim samopoštovanjem.

Pretpostavljena povezanost između elektroničkog vršnjačkog nasilja i samopoimanja školske kompetencije nije dobivena. S obzirom na neke navedene nedostatke istraživanja, navedeno područje svakako bi trebalo detaljnije istražiti, uzimajući u obzir i neke druge varijable samopoimanja mladih u odnosu na elektroničko nasilje.

LITERATURA

1. Ajduković, M. i Kolesarić, V. (2003). **Etički kodeks istraživanja s djecom**. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
2. Aoyama, I. i Talbert, T. L. (2010). Cyberbullying Internationally Increasing: New Challenges in the Technology Generation. U: Zheng, R., Burrow-Sanchez, J. i Drew, C. (ur.), *Adolescent Online Social Communication and Behavior: Relationship Formation on the Internet*, (str. 183-202). Hershey, Pennsylvania: **Information Science Reference**.
3. Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K. i Muhek, R. (2010). **Nasilje preko interneta (cyberbullying)**. Zagreb: Grad Zagreb, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Policijska uprava zagrebačka.
4. Delač Horvatinčić, I. i Kozarić Ciković, M. (2010). Povezanost samopoimanja, navika čitanja i školskog uspjeha učenika sedmog i osmog razreda osnovne škole. **Napredak**, 151(3-4), 445 – 465.
5. Dooley, J., Pyzalski, J. i Cross, D. (2009). Cyberbullying Versus Face-to-Face Bullying. **Journal of Psychology**, 217(4), 182–188.
6. Elez, K. (2003). **Nasilništvo i samopoimanje djece osnovnoškolske dobi**. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
7. Li, Q. (2005). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. **Computers in Human Behavior**, 23(4), 1777–1791.
8. Marees, N. i Petermann, F. (2012). Cyberbullying: An increasing challenge for schools. **School Psychology International**, 33(5), 467–476.
9. Patchin, J. W. i Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. **Journal of School Health**, 80(12), 614-621.
10. Tomljenović, Ž. i Nikčević-Milković, A. (2005). Samopoštovanje, anksioznost u ispitnim situacijama i školski uspjeh kod djece osnovnoškolske dobi. **Suvremena psihologija**, 8(1), 51-61.
11. Vejmelka, L. (2012). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. **Ljetopis socijalnog rada**, 19(2), 215-240.

Dijana Hrenar
Borna Bedić
Dubravka Mudrovčić
Martina Josić

Department for Social Work Faculty of Law
University of Zagreb

CORRELATION BETWEEN PERCEPTION OF PEER CYBERBULLYING AND SELF-CONCEPT OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Summary

Peer cyberbullying is a relatively new and unknown form of violent behavior among children and youth that can have substantial harmful consequences. The objective of the research was to examine the correlation between perceptions of peer cyberbullying and self-concept of high school students. Problems in the focus of the research were to examine the correlation between frequencies of perception of peer cyberbullying and self-concept of physical appearance, general self-esteem and self-concept of educational competences. Online research was conducted, where 207 high school students from Croatia participated. Fourth year students from Department for Social Work implemented the research for the purposes of the essay. Given results have shown that the frequent perception of cyberbullying is connected with lower physical self-concept and lower self-concept in general. Furthermore, there is not statistically relevant connection between the frequency of perception of peer cyberbullying and lower perception of school competences.

Key words: peer cyberbullying, self-concept, physical appearance, general self-esteem, school competence

Anita Matijević¹
Ministarstvo unutarnjih poslova
Republike Hrvatske

UDK: 316.624.2 : 004.738.5-053.6

NASILJE NAD I MEĐU MLADIMA NA INTERNETU

Sažetak

U radu je prikazan problem nasilja nad i među mladima putem Interneta iz perspektive policijske službenice koja je u posljednjih 12 godina provodila i koordinirala brojna kriminalistička istraživanja vezana upravo uz nasilje među mladima i nad mladima; osobito u domeni seksualnog zlostavljanja. Prikazani su najnoviji trendovi, pojavni oblici, zakonodavni okvir i preventivne aktivnosti koje se poduzimaju u zaštiti djece od ovog sve prisutnijeg i štetnijeg društvenog fenomena. Posebna pozornost usmjerena je na samozaštitno ponašanje mladih i prepoznavanje različitih vrsta zlostavljanja djece putem Interneta. Zaključno ističe se kako je ovom problemu potrebno pristupiti s različitih aspekata a u njegovo rješavanje potrebno je uključiti sve društvene aktere koji se bave djecom i na djecu mogu utjecati. Osvještavanje djece o rizicima komunikacije s nepoznatim osobama i objave intimnih sadržaja putem društvenih mreža i aplikacija za komunikaciju najefikasnija je prevencija seksualnog iskorištavanja djece putem Interneta.

Ključne riječi: nasilje nad i među mladima, Internet, društvene mreže, policija

¹ Anita Matijević, socijalna radnica, e-mail: amatijevic@mup.hr

Cijeli svijet, hrvatsko društvo pa tako i Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske svakodnevno se suočava s problemom rastućeg broja različitih oblika zlostavljanja mladih putem Interneta, osobito putem brojnih društvenih mreža. Iako je u fokusu interesa policije borba protiv seksualnog zlostavljanja djece putem Interneta, sve je učestalije postupanje policije i zbog drugih različitih narušavanja prava djece na Internetu: od govora mržnje, uvreda, omalovažavanja, sramoćenja preko povrede privatnosti djeteta do zlouporabe fotografija koje mladi sami snimaju i objavljuju, prijetnji i ucjena. U prvih šest mjeseci 2014. godine MUP RH zaprimio je putem online aplikacije za prijavu seksualnog zlostavljanja djece 318 prijava koje su se većinom odnosile na neprimjerene sadržaje na društvenim mrežama.

Novе tehnologije neminovno donose i nove načine počinjenja kaznenih djela i drugih kažnjivih radnji. Stručnjaci koji rade s djecom i u interesu djece trebaju slijediti trendove koje nameću moderne tehnologije kako bi mogli kompetentno razgovarati s djecom i razumjeti dio problema s kojima se mladi svakodnevno nose.

Dostupnost Interneta je svakako povezana s većim rizikom da će djeca biti izložena nekoj vrsti nasilja putem Interneta. Prema podacima objavljenim na Internet World Stats u 2012. godini od 2,405,518,376 korisnika Interneta u svijetu, njih 518,512,109 odnosno 21% su korisnici s područja Europe. Međutim, kada govorimo o broju korisnika u odnosu na broj stanovnika Europa se penje na uvjerljivo prvo mjesto sa udjelom od 63,2 %. U Hrvatskoj je tijekom 2012. godine 70,7% od ukupnog broja stanovnika koristilo Internet (2008. godine taj udio je bio 44 %) (<http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>).

Internet omogućuje korisnicima da komuniciraju s drugim osobama prikrivajući svoj identitet ili kreirajući lažni profil. Prikriveni identitet lažnog profila korisnicima daje slobodu da se iz anonimnosti ponašaju bez ikakvih regula i društvene i osobne odgovornosti. Upravo sa takvih profila najčešće osim izostanka opće kulture ophođenja svjedočimo ispoljavanju različitih oblika nasilničkog ponašanja.

Mladi na društvenim mrežama objavljuju sve više podataka o sebi; podataka koji ih čine ranjivim i dostupnim zlonamjernim osobama. Iz objava na otvorenim i javnosti potpuno dostupnim profilima može se saznati puno podataka o mladoj osobi; gdje živi, s kim se druži, kako i gdje provodi slobodno vrijeme, u koju školu i koji razred ide, može se čak pratiti dnevna rutina kretanja. Mladi iznose podatke o članovima svoje obitelji, a sve češće o svojim prijateljima bez njihove suglasnosti i znanja.

Pew Research Center objavio je podatke istraživanja Mary Maden i dr., 2013 o mladima, socijalnim medijima i privatnosti (Maden i sur., 2013) iz kojih je vidljivo da većina mladih na svojim profilima objavljuje svoje fotografije a u nešto manjem broju naziv škole i grada u kojem žive, potom adresu elektronske pošte. Prema navedenom istraživanju stariji maloljetnici skloniji su iznošenju osobnih podataka od mlađih koji su oprezniji u objavi svojih fotografija, adrese ili broja telefona. Čak 16% mladih korisnika društvenih mreža namjestilo je postavke na svojim profilima da se kod objava automatski prikazuje i njihovo

va lokacija. 60% mladih ispitanika korisnika Facebooka iskazalo je kako svoje profile drže zatvorenim za prijatelje i uvjereni su da na taj način upravljaju svojim profilom, međutim svega 9% iskazuje zabrinutost da treće osobe mogu imati pristup njihovim objavama. Mladi iskazuju kako imaju prosječno 300-tinjak prijatelja pri čemu su djevojke sklonije izgradnji širih socijalnih mreža no mladići, ali su djevojke sklonije svoj profil držati otvorenim samo za prijatelje (70% djevojaka i 50% mladića svoj profil čini dostupnim samo prijateljima). Mladi koji imaju više od 600 prijatelja rjeđe će prihvatiti roditelje za prijatelje od mladih koji na Facebooku imaju manji broj prijatelja.

Podatak o 45% ispitanika koji su u ovom istraživanju naveli da su uklonili neke od fotografija na kojima su ih prijatelji označili (naveli njihovo ime na fotografiji) pokazuje nam koliko često mladi objavljuju fotografije svojih prijatelja bez njihove suglasnosti i znanja. Čak 19% mladih je objavilo komentar, fotografiju ili drugi sadržaj zbog kojeg je kasnije požalilo (www.pewinternet.org/2013/05/21/teens-social-media-and-privacy 09.05.2014).

Rezultati navedenog istraživanja nam potvrđuju da velik broj mladih drži svoj profil otvoren javnosti. Mladi nisu uvijek svjesni da njihove objave mogu pratiti i prijatelji njihovih prijatelja. Ako uzmemo u obzir da većina mladih ima i po nekoliko stotina "prijatelja", neki i na tisuće, koji opet imaju na stotine svojih prijatelja, možemo zaključiti koliko se objavljeni sadržaji lako, brzo i trajno mogu širiti među potpuno nepoznatim i nepozvanim ljudima.

Definiranje nasilja putem Interneta

Nasilje putem Interneta vrlo je širok pojam. Prema mišljenju autorice može se odnositi na sva ponašanja na Internetu koja se čine s ciljem ili posljedicom napada na nečiji emocionalni, psihički, socijalni ili moralni integritet. Nasilje putem Interneta naziva se i virtualno nasilje, cyberbullying. National Crime Prevention Council cyberbullying odnosno online bullying definira kao pojavu kada „mladi koriste Internet, mobitele ili druge uređaje za slanje ili objavu tekstova ili slika namijenjenih vrijeđanju ili sramoćenju druge osobe“ (www.ncpc.org/cyberbullying).

Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba navodi: „Nasilje preko Interneta, u svijetu poznato kao cyberbullying, opći je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost cyber tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro.

Tim oblikom nasilja među vršnjacima obuhvaćene su situacije kad je dijete ili tinejdžer izloženo napadu drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece, putem Interneta ili mobilnog telefona“ (www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta).

Najnoviji trendovi zlostavljanja mladih putem Interneta

Gotovo svakodnevno bilježimo rastući broj različitih oblika zlostavljanja mladih putem društvenih mreža, od kreiranja stranica i grupa na društvenim mrežama s ciljem ismijavanja, vrijeđanja, promoviranja mržnje, objavljivanja fotografija i drugih sadržaja bez pristanka snimljene osobe, objave uznemirujućih, nasilnih sadržaja preko poruka seksualnog sadržaja do seksualnog iskorištavanja.

Istaknuti ćemo samo neke trendove zlostavljanja putem Interneta koje bilježimo u hrvatskoj policijskoj praksi:

1. Kreiranje stranica s ciljem stigmatiziranja, ismijavanja, ogovaranja, iznošenja neistinitih tvrdnji i slično

Od kraja 2013. godine putem online aplikacije Red Button policija je zaprimila velik broj prijava Facebook stranica koje u nazivu profila sadrže uvredljive nazive „kurve, drolje“ i slično. Analizom sadržaja objavljenih na prijavljenim stranicama policijski službenici koji zaprimaju prijave utvrdili su da su stranice kreirane kako bi se prikupile i objavljivale fotografije djevojaka u seksualno eksplicitnom ponašanju u cilju njihova razotkrivanja, etiketiranja, vrijeđanja i ismijavanja. Na stranicama se objavljuju i fotografije djevojaka snimljenih bez njihova znanja u svakodnevnim aktivnostima, a koje fotografije su kreatorima stranica bile seksualno provokativne. Uz fotografije se navode neumjesni, vulgarni i uvredljivi komentari, a nerijetko se uz fotografiju objavljuje i podatak o imenu prezimenu, dobi, gradu pa čak i školi koju žrtva pohađa.

Administratori takvih stranica potiču druge osobe da im šalju fotografije koje su od djevojaka zaprimili kroz osobnu komunikaciju, pri čemu se vrlo često radi o snimkama koje su žrtve same snimile i slale svojim mladićima u uvjerenju da isti neće zlorabiti njihovo povjerenje te da ih neće prikazivati niti učiniti dostupnima drugim osobama.

Ismijavanje, poruga, etiketiranje djevojaka na seksualnoj osnovi, neumjesni i uvredljivi komentari na njihove moralne, fizičke i druge osobine osnovne su sastavnice takvih profila.

Ovakve stranice pokazuju nam da mladi, osobito djevojke nemaju dovoljno svijesti i znanja o samozaštitnom ponašanju u komunikaciji virtualnim svijetom. Policijska praksa nam je nerijetko pokazala da žrtve naivno i često lakomisleno same snimaju i dijele svoje fotografije u kojima su prikazane u erotskom rublju, seksualno eksplicitnom ponašanju ili nage s osobama za koje često misle da su im sklone, da im mogu vjerovati jer se po uvjerenju žrtve nalaze u emocionalnoj ili intimnoj vezi.

Policijski službenici za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu mladeži prate aktivnosti ovakvih stranica i provode kriminalistička istraživanja iz domene spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece ali i delikata protiv privatnosti djeteta. Ovisno o utvrđenim elementima kaznenih djela ili prekršaja poduzimaju se zakonom predviđene mjere i radnje u cilju pronalaska i procesuiranja počinitelja. Također se provode kriminalistička

istraživanja iz domene kaznenopravne zaštite djece u situacijama u kojima se prepoznaju rizična ponašanja mladih.

2. Selfies

Selfie je fotografija samog sebe, snimljena kamerom mobilnog telefona ili tablet računala koji se drži u ruci odmaknutoj od lica (ili se snima u ogledalu) u svrhu objavljivanja fotografije na društvenim mrežama (www.wordwebonline.com).

Sve prisutni trend snimanja selfies fotografija i objavljivanje takvih fotografija nije Hrvatska specifičnost. Selfies su apsolutni hit među mladima, ali i onima starijima. Popularni magazini donose savjete kako snimiti in selfie, javne osobe na svojim profilima objavljuju svoje selfies za koje dobivaju velik broj like-ova. Mladi to gledaju, percipiraju, kopiraju i izrađuju svoje selfies. Problem nastaje kada selfie postane seksualno provokativan i objavi se na nekoj od društvenih mreža s nizom vulgarnih komentara.

Većina djece ima mobitele s kvalitetnim kamerama, a aplikacije koje omogućuju besplatne razmjene sadržaja (Skype, Viber, Whatsapp) daju mogućnost da mladi neograničeno komuniciraju i razmjenjuju fotografije i videosnimke; nerijetko nesvjesni da se njihove snimke mogu zlonamjerno koristiti.

Djeca mogu na selfima biti slatka, lijepa, draga, smiješna, originalna, simpatična, neobična, ali ne trebaju biti niti seksualno atraktivna niti seksualno poželjna. U protivnom postaju ranjive žrtve raznih Internet predatora. U hrvatskoj policijskoj praksi bilježimo slučajeve u kojima su počinitelji do žrtava dolazili upravo putem društvenih mreža pri čemu su im kriteriji za odabir žrtve bile upravo fotografije koje su žrtve objavljivale na svojim profilima. Jedan od takvih počinitelja otkriven je tijekom operativne akcije „Fotomodel“ koju akciju je policija finalizirala u veljači 2014. godine (<http://www.mup.hr/184204/3.aspx>).

3. Sexting, sextortion, snimanje web kamerom i seksualno iskorištavanje

Sexting je slanje ili primanje poruka seksualno eksplicitnog sadržaja, fotografija ili snimaka putem mobilnog telefona, najčešće tekstualnim porukama (preuzeto s <http://www.childline.org.uk/> 15.06.2014.). Ovaj oblik komunikacije među mladima postao je posebno popularan nakon pojave besplatnih online aplikacija za razmjenu sadržaja putem mobitela primjerice Viber, Whatsapp i sl.

Sextortion se definira kao seksualna ucjena u kojoj se seksualne informacije ili slike koriste za iznuđivanje seksualnih usluga i/ili novca od žrtve (www.interpol.int). Sve su aktivnije vrlo sofisticirane organizirane kriminalne grupe koje regrutiraju tzv. agente koji pronalaze žrtve s kojima će uspostaviti odnos povjerenja kako bi online izvele pornografsku predstavu nakon čega postanu žrtve okrutnih ucjena. Kada su u pitanju maloljetne žrtve bez financijskih izvora ucjene idu u smjeru traženja dodatnih pornografskih sadržaja. Kroz brojna kriminalistička istraživanja utvrdili smo da mladi, osobito djevojke, sve učestalije komuniciraju čak i s nepoznatim osobama putem web kamera te dragovoljno

ili pod pritiskom ili manipulacijom pristaju na izvođenje seksualno eksplicitnog ponašanja koje druga osoba prati putem web kamere. Tako prikupljeni sadržaji završavaju u privatnim kolekcijama vršnjaka, razmjenjuju se putem društvenih mreža ili drugih aplikacija za razmjenu poruka ili se prodaju na razvijenom tržištu zatvorenih stranica internetske dječje pornografije.

Kada govorimo o seksualnom zlostavljanju i iskorištavanju djece policija provodi izvide u cilju utvrđivanja identiteta osoba koje stupaju u neprimjerenu seksualnu komunikaciju s djecom odnosno kaznene odgovornosti takvih osoba u kontekstu kaznenih djela: Spolno uznemiravanje, Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina, Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba, Iskorištavanje djece za pornografiju, Upoznavanje djece s pornografijom, ili drugih kaznenih djela koja se progone po službenoj dužnosti (Kazneni zakon 2011, čl. 156.,160.,161.,163.,165.).

Pojavni oblici nasilja na Internetu među mladima

U posljednjih desetak godina u Hrvatskoj je proveden velik broj kriminalističkih istraživanja u domeni zlostavljanja putem Interneta. Osobnim koordiniranjem i praćenjem policijskih postupanja detektirani su najčešće zabilježeni pojavni oblici nasilja na Internetu nad i među mladima:

- Slanje ili objavljivanje uvredljivih, uznemirujućih, zlonamjernih poruka
- Kreiranje cijelih stranica, blogova, foruma kojima je cilj ismijavanje, zlostavljanje ili širenje mržnje prema pojedincima ili grupama
- Objave fotografija žrtve kojima je izložena poruzi vršnjaka
- Objave dijelova osobnih poruka u cilju izrugivanja i sramoćenja
- Objave selfies koje je žrtva poslala pojedincu koji iste objavljuje u otvorenim grupama
- Iznošenje osobnih podataka i pojedinosti iz života žrtve
- Širenje glasina, ogovaranje
- Krađa korisničkih podataka na društvenim mrežama ili drugim računima korisnika
- Objavljivanje lažnih podataka/lažno predstavljanje/korištenje tuđih fotografija, snimaka kao svojih
- Slanje neprimjerenih sadržaja
- Prijetnje, ucjene
- Mamljenje djece, vrbovanje, seksualno iskorištavanje putem web kamere, online chat-ova
- Pribavljanje, distribucija, prikazivanje i pristupanje dječjoj pornografiji

Svako tko posjeduje sadržaje dječje pornografije predstavlja rizik za počinjenje kontaktnog seksualnog zlostavljanja djece offline. Kada pregledavamo i pretražujemo u policijskim akcijama zaplijenjene sadržaje dječje pornografije primjećujemo da fotografije i snimke seksualnog iskorištavanja djece postaju iznimno sadističke, sve ekstremnije i

nasilnije. Internet Watch Foundation je hotline Ujedinjenog Kraljevstva za prijavu online sadržaja koji između ostaloga sadrže materijale seksualnog iskorištavanja djece. U godišnjem izvještaju za 2013. godinu navode podatak o 13.182 prijavljenih web stranica sa sadržajem seksualno eksplicitnog prikazivanja djece pri čemu je 81% žrtava mlađe od 10 godina od kojih je njih 3% mlađe od 2 godine. U izvješću se navodi podatak da čak 51% prijavljenih stranica prikazuje silovanja odnosno seksualna zlostavljanja žrtava (https://www.iwf.org.uk/assets/media/annualreports/annual_report_2013.pdf).

Doista je teško procijeniti koliko ljudi posjeduje dječju pornografiju obzirom da se osobe koje takve sadržaje prikupljaju i razmjenjuju skrivaju od pogleda javnosti. Većina takvih razmjena ostvaruje se izvan Google, Yahoo i drugih uobičajenih tražilica i standardnih metoda nadzora Internet pružatelja usluga u prostoru tzv. Darkneta odnosno Deep web-a, P2P mreža gdje osobe mogu uspostavljati kontakte i razmjenjivati sadržaje puno anonimnije i sigurnije da neće biti otkriven njihov identitet.

Policije na nacionalnim i međunarodnim razinama kontinuirano tragaju za počiniteljima i međunarodnim ali i pojedinačnim akcijama oduzimaju velike količine sadržaja dječje pornografije. Važan strateški cilj Interpola u borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece je identifikacija žrtava, tako je Interpol uspostavio ICSE data base (International Child Sexual Exploitation image database) koja omogućuje policijskim istražiteljima da identificiraju žrtve i počinitelje. ICSE baza podataka koristi sofisticirani softver za uspoređivanje fotografija koji omogućuje povezivanje žrtava i počinitelja kao i lokacija na kojima se zlostavljane vrši. Do sada je 40 država povezano na ovu bazu putem sigurnih policijskih komunikacijskih kanala (<http://www.interpol.int/content/search?SearchText=Crimes%20against%20children>). Hrvatska policija započela je s radom na ICSE data base u ljeto 2013. godine kada je troje hrvatskih policijskih službenika za mladež prošlo obuku i započelo s radom u navedenoj bazi.

ZAKONODAVNI OKVIR

Nasilje nad djecom putem Interneta može imati obilježja nekog od kaznenih djela iz različitih glava Kaznenog zakona Republike Hrvatske, ali kao što ćemo vidjeti može imati i obilježja prekršaja.

Najveći broj neprimjerenih ponašanja na društvenim mrežama ulazi u domenu kaznenih djela protiv časti i ugleda koje se progone po privatnoj tužbi (uvreda, sramoćenje, kleveta).

Putem Interneta čine se i kaznena djela protiv privatnosti: nedozvoljena uporaba osobnih podataka, neovlašteno slikovno snimanje, a na štetu djece kaznena djela povreda privatnosti djeteta. Nadalje putem Interneta mogu se počiniti i kaznena djela nametljivo ponašanje, prijetnje, javno poticanje na nasilje i mržnju.

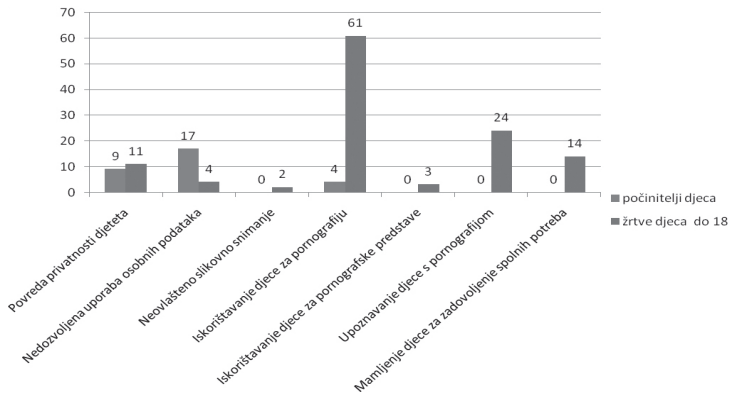
Potom bilježimo kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba, iskorištavanje djece za pornografiju, iskorištavanje djece za pornografske predstave, upoznavanje djece s pornografijom).

Nasilje nad djecom ulazi u domenu iskorištavanja djece za pornografiju između ostaloga u situacijama kada se snima, proizvodi, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugoga, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječja pornografija ili joj svjesno pristupa putem informacijsko komunikacijskih tehnologija. Dječja pornografija je materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje pravo dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete, u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe djece u spolne svrhe (Kazneni zakon 2011., članak 163.). Dakle svaka pa i jedna fotografija ili snimka djeteta, osobe mlađe od 18 godina, u seksualno eksplicitnom ponašanju ili fotografija spolnih organa djeteta može predstavljati dječju pornografiju. Mladi obično nisu svjesni zakonskih posljedica razmjene seksualno eksplicitnih fotografija primjerice kolegice iz škole ili kvarta. Posljedica može biti: registrirani počinitelj kaznenog djela Iskorištavanje djece za pornografiju, posljedično u budućnosti nemogućnost zapošljavanja na radnom mjestu koje uključuje rad s djecom (Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji, Narodne novine 143/2012).

Mladi svojim ponašanjem na društvenim mrežama ostvaruju i obilježja kaznenog djela Povreda privatnosti djeteta iz članka 178. Kaznenog zakona jer iznose ili prenose nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta, protivno propisima objavljuju djetetovu fotografiju ili otkriju identitet djeteta, što kod djeteta izaziva uznemirenost, porugu vršnjaka ili drugih osoba ili na drugi način ugrožava dobrobit djeteta. Kvalifikatorni oblik ovog kaznenog djela je ukoliko se počini putem medija, računalnog sustava ili od strane službene osobe za što je predviđena kazna do dvije odnosno tri godine zatvora.

Objave na profilima društvenih mreža mogu imati i obilježja diskriminacije na temelju spola u punom smislu odredbe članka 8. Zakona o ravnopravnosti spolova. Iako policija nije ovlašten tužitelj zbog kršenja odredbi Zakona o diskriminaciji spolova, može provesti izvide te o utvrđenom obavijestiti državnog odvjetnika kao ovlaštenog tužitelja. Oštećenik (zakonski zastupnik djeteta) može i sam podnijeti optužni prijedlog nadležnom Prekršajnom sudu. Ovo bi trebao biti jedan od efikasnih načina rješavanja velikog dijela nasilja nad i među mladima putem Interneta na rodnoj osnovi.

Slika 1. Prikaz broja kaznenih djela počinjenih na štetu djece i kaznenih djela u svezi čijeg počinjenja se dovode u svezu djeca u periodu od 01.01. do 31.12. 2013. godine

Izvor: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini, MUP RH podaci preuzeti s http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2014/Stasticki%20preg2013_konacni%20prom_WEB.pdf

Iz priloženog grafikona možemo vidjeti da se djeca kao žrtve češće pojavljuju kod kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta dok se djeca kao počinitelji češće pojavljuju kod kaznenih djela iz domene povrede privatnosti.

Smjernice samozaštitnog ponašanja mladima

Dugogodišnjom policijskom praksom u praćenju različitih pojava oblika i načina počinjanja različitih kaznenih djela na štetu djece putem Interneta policija može istaknuti nekoliko osnovnih smjernica za samozaštitno ponašanje mladima:

- Osnovna, polazna i najefikasnija poruka koju možemo mladima, ali i svima drugima, uputiti je: ne čini ništa u virtualnom svijetu što ne bi učinio u stvarnom svijetu.
- Ne treba kao činjenicu prihvatiti sve što o sebi nepoznate osobe govore, osobito ukoliko se njihovi navodi ne mogu provjeriti. Nove prijatelje treba pažljivo prihvaćati, a s onima koje se osobno ne poznaje posebno oprezno razmjenjivati poruke i sadržaje čuvajući svoju privatnost i ne iznoseći detalje o svojim prijateljima i članovima obitelji.
- Sve što se objavi ili razmijeni čak i kada se radi o zatvorenoj grupi ili osobnoj poruci može postati dostupno široj javnosti, stoga je uvijek važno razmisliti prije no što se pošalje intimni, privatni sadržaj.

- Komunikaciju s osobom/osobama koja traži stvari koje uznemiruju, čine nesigurnim, prestrašenim ili stavljaju pod pritisak treba odmah prekinuti.
- Nepoznate osobe mogu se predstavljati kao prijatelji, steći povjerenje kako bi preuzeli kontrolu nad ponašanjem osobe; mogu dobiti podatke koristiti te prijateljstva, ucjenama, manipulacijom i emocionalnim nasiljem prisiliti na ponašanja koja osoba ne želi.
- Neki korisnici Interneta su vješti manipulatori i lako mogu mladu osobu uvjeriti da se dragovoljno upusti u seksualizirano ponašanje, stoga je potrebno prije no što se pošalje fotografija ili uključiti web kameru promisliti što će primatelj učiniti sa snimkom sada, ali i u budućnosti.

Mladima je važno poslati jasnu poruku da ukoliko su poslali, razmijenili nešto zbog čega su zažalili nije kasno zatražiti pomoć! Pomoć mogu dobiti u policijskim postajama gdje rade specijalizirani policijski službenici za mladež koji su posebno educirani i mogu pomoći, pružiti podršku i informaciju.

Prevenција ili represija?

U cilju podizanja kvalitete policijskog postupanja u zaštiti djece i praćenja svjetskih trendova u borbi protiv zlostavljanja djece proveden je IPA twinning projekt hrvatske policije i sjevernoirske policije s partnerima: "Jačanje kapaciteta u području suzbijanja seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece te pružanje pomoći policije ranjivim žrtvama kriminaliteta". U okviru projekta Ministarstvo unutarnjih polova opremilo je dodatnih 45 soba za razgovor s djecom na području cijele Republike Hrvatske, tako da uz ranije opremljenih 15 prostorija policijske uprave sada raspolažu s ukupno 60 prostorija posebno opremljenih namještajem prilagođenim djeci kako bi se nužan boravak u policijskim prostorijama djeci učinio što prihvatljivijim i manje stresnim. Provedena je i dodatna obuka 50 policijskih službenika o načinu obavljanja obavijesnog razgovora s djecom na principima dobre prakse svjetskih policija - najboljeg prikupljanja dokaza. Nadalje, policijske uprave opremljene su s 30 forenzičnih računala za pretragu mobitela i računala te 28 kompleta opreme za audio vizualno snimanje razgovora s djecom. Provedene su intenzivne edukacije načina korištenja forenzične opreme i pribavljanja dokaza o online kriminalnim aktivnostima u području zlostavljanja djece. Promotivni letci o samom projektu dostupni su na http://www.mup.hr/UserDocsImages/topvijesti/2011/Rujan/PROS_MUP_TISAK.pdf.

Policija unutar svojih redovnih zadaća kontinuirano kroz predavanja i medijske kampanje provodi preventivne aktivnosti u pravcu zaštite djece od svih oblika spolne zloporabe i zlostavljanja putem mobitela i interneta. Kroz medijske istupe i suradnju s odgojno obrazovnim ustanovama policija ukazuje i upućuje na preventivne mjere i radnje koje bi se trebale poduzimati kako bi se dodatno povećala sigurnost djece i mladeži koja koriste internetske usluge. Roditeljima i djeci daju se upute i smjernice vezano uz zaštitno i samo zaštitno ponašanje prilikom korištenja internetskih usluga, a koje se nalaze i na

web stranici www.mup.hr, odnosno www.policija.hr.

MUP je sudjelovalo u osnivanju „Centra za sigurniji Internet” u sklopu kojeg je napravljena i Internet stranica www.sigurnijiinternet.net. Nadalje, MUP provodi preventivne aktivnosti pod nazivom „Zaštitimo djecu na Internetu” i „Živim život bez nasilja” usmjerene na prevenciju svih oblika nasilja nad mladima i obitelji.

U cilju osvještavanja javnosti, ali i povećanja pristupačnosti djeci i ostalim osobama koje imaju saznanja o seksualnom zlostavljanju putem interneta, Ministarstvo unutarnjih poslova otvorilo je i posebnu web stranicu redbutton.mup.hr putem koje se može online prijaviti seksualno zlostavljanje ili takav sadržaj na Internetu.

Europska komisija potaknula je osnivanje „Safer Internet Project”, koji potiče zemlje članice da organiziraju kampanje o sigurnosti djece na Internetu. Sve kampanje, uključujući i video-spotove nalaze se na jednom mjestu: www.saferinternet.org.

Zaključno možemo istaknuti da je osvještavanje djece o rizicima komunikacije s nepoznatim osobama i razmjene intimnih sadržaja putem društvenih mreža i mobitela najefikasnija prevencija da ne postanu žrtve virtualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

U osvještavanju mladih trebaju sudjelovati svi koji rade s djecom, prije svega roditelji koji trebaju znati da pravo njihova djeteta na privatnost ne isključuje njihovu odgovornost da skrbe o dobrobiti svoga djeteta. Kao što je u priopćenju za javnost MUP-a RH nakon provedene operativne akcije vezane uz seksualno iskorištavanje djece putem Interneta istaknuto: „Roditelji trebaju biti upoznati s aktivnošću svoje djece na Internetu što nužno nije u suprotnosti s pravom djeteta na privatnost, ali je svakako usko vezano s uspostavom povjerenja između djeteta i roditelja” (<http://www.mup.hr/184204/3.aspx>). Djeci ne treba zabranjivati ili ograničavati korištenje novih tehnologija, ali ih treba upoznati sa opasnostima i rizicima neodgovornog ponašanja na Internetu.

LITERATURA

1. Maden, M., Lenhart, A., Cortesi, S., Gasser, U., Duggan, M., Smith, A., Beaton, M. (2013.) Teens, Social Media and Privacy, **Pew Research Centre**. Preuzeto s: <http://www.pewinternet.org/2013/05/21/teens-social-media-and-privacy> (09.5.2014.)
2. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima (2009). **Narodne novine** 76/2009
3. Kazneni zakon Republike Hrvatske (2011). **Narodne novine** 125/2011 i 144/12
4. Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (2012). **Narodne novine** 143/2012
5. Zakon o ravnopravnosti spolova (2008). **Narodne novine** 82/2008

MREŽNI IZVORI:

1. <http://www.childline.org.uk/> (15.06.2014.)
2. <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm> (08.05.2014.)
3. <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/> (09.05.2014.)
4. <http://www.npc.org/cyberbullying> (09.05.2014.)
5. <http://www.wordweonline.com/en/SELFIE> (8.05.2014.)
6. <http://ceop.police.uk/Documents/ceopdocs/CEOP%20HOCTA%20Executive%20Summary.pdf> (08.05.2014.)
7. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0093> (08.05.2014.)
8. dr. Weixiao Wei: Online Child Sexual Abuse Content: The Development of a Comprehensive, Transferable International Internet Notice and Takedown System, https://www.iwf.org.uk/assets/media/resources/IWF%20Research%20Report_%20Development%20of%20an%20international%20internet%20notice%20and%20takedown%20system.pdf (09.05.2014.)
9. http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2014/Statisticki%20preg2013_konacni%20prom_WEB.pdf (09.05.2014.)
10. http://www.mup.hr/UserDocImages/topvijesti/2011/Rujan/PROS_MUP_TISAK.pdf (09.05.2014.)
11. <http://www.mup.hr/184204/3.aspx>. (09.05.2014.)
12. <http://www.interpol.int/content/search?SearchText=Crimes%20against%20children> (10.05.2014.)

Anita Matijević

Ministry of the Interior of Republic of Croatia

VIOLENCE OVER AND AMONG YOUTH ON THE INTERNET

Summary

The paper represents the problem of violence over and among youth through the Internet from the perspective of the police officer, who had over the last 12 years implemented and coordinated numerous crime researches related to violence among and over young people; especially in the field of sexual abuse. The latest trends, forms, legislative framework and preventive activities, that are undertaking in protection of children of that more present and harmful social phenomena, has been presented. Special attention has been given to self-protective behavior of youth and recognition of various types of violence children via Internet. At the end, it is emphasized that approach to this problem has to be from different aspects and various social stakeholders in the field of working with children and who have influence on them had to be involved in its resolving. Awareness of children about the risks of communication with strangers and publishing intimate content via social networks and applications for communication is the most efficient prevention of sexual abuse of children on Internet.

Key words: violence among and over youth, Internet, social networks, police

dr.sc. Lucija Vejmelka¹
doc.dr.sc. Marijana Majdak²

Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 364.65-053.2 : 179.2

SPECIFIČNOSTI NASILJA KOD DJECE SMJEŠTENE U DOMOVIMA ZA DJECU

Sažetak

Iako je međuvršnjačko nasilje, a u posljednje vrijeme i elektroničko nasilje nad i među djecom u fokusu istraživača u svijetu i kod nas, malo je istraživanja koja fenomen nasilja među i nad djecom i mladima promatraju u kontekstu domova za djecu gdje djeca i mladi borave na smještaju. Svrha ovog rada je na osnovu dosadašnjih podataka o nasilju među djecom i mladima u socijalnoj skrbi općenito i o elektroničkom nasilju, kao i na osnovu iskustva autorica u suradnji s populacijom djece i mladih u institucionalnom tretmanu i stručnjacima koji rade u ustanovama prikazati neka obilježja i specifičnosti nasilja i elektroničkog nasilja u domovima skrbi za djecu u Hrvatskoj, te ukazati na potrebu ozbiljnijeg bavljenja temom nasilja među djecom i elektroničkog nasilja u sustavu socijalne skrbi za djecu.

Ključne riječi: domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, odgojni domovi, nasilje među djecom, elektroničko nasilje.

¹ dr.sc. Lucija Vejmelka, socijalna radnica, e-mail:lucija.vejmelka@pravo.hr

² doc.dr.sc. Marijana Majdak, socijalna radnica, e-mail:marijana.majdak@pravo.hr

INSTITUCIONALNA SKRB ZA DJECU IZDVOJENU IZ OBITELJI

Odgoj i odrastanje u današnje vrijeme obilježeno je utjecajem suvremenih tehnologija koje postaju nezaobilazan dio obrazovanja i razvoja svake osobe. No u podizanju i odgoju djeteta još uvijek je nezamjenjiva uloga roditelja, koji su za svoju djecu primarno odgovorni, no u određenim situacijama djeca ipak odrastaju bez svojih bioloških roditelja u nekom od oblika alternativne skrbi u ustanovama ili udomiteljskim obiteljima. Članak 20. Konvencije o pravima djeteta navodi da: "Dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćena roditeljska sredina ili koje, zbog svoje dobrobiti, ne može u njoj ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države". Iako je dijete ima pravo na život u vlastitoj obitelji, ipak je u određenim situacijama u najboljem interesu djeteta da se povjeri na čuvanje i odgoj ustanovi socijalne skrbi ili drugoj osobi odnosno udomiteljskoj obitelji. U Hrvatskoj, zakonsku osnovu za smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djecu i mlade s poremećajima u ponašanju čine tri zakona: Obiteljski zakon³ (NN 116/2003., 17/2004., 136/2004., 107/2007, 57/2011, 61/2011, 25/2013.) Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/2013), te Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11).

Institucionalni smještaj podrazumijeva smještaj djeteta ili mlade osobe u određenu ustanovu zbog više mogućih razloga, a uključuje smještaj u dom za djecu, odgojni dom, odnosno ustanovu, te smještaj u odgojni zavod i maloljetnički zatvor. U slučaju smještaja djeteta u ustanovu, ona postaje primarno mjesto boravka djeteta te na određeni način djetetu zamjenjuje obiteljsko okruženje. Ustanova za skrb o djeci (dječji dom) definira se kao dvadesetčetverosatni institucionalni smještaj u kojem grupa djece koja nisu u srodstvu živi zajedno, a za njih skrbi grupa odraslih s kojima također nisu u srodničkim odnosima (Kadushin, 1980., prema Sladović Franz, 2003.). Kevin Browne (2009.) navodi da je ustanova za skrb o djeci grupni smještaj za više od desetoro djece bez roditelja ili zamjenskih roditelja, u kojem skrb djeci pruža mali broj plaćenih odraslih odgajatelja. U Europskim državama to najčešće znači jedan odgajatelj na šestoro djece tijekom dana i znatno manje osoblja noću. Ustanovu za smještaj djece često karakterizira organizacija, pravila i rutina svakodnevnog života djece te više profesionalan nego roditeljski odnos djece i odgajatelja (Browne, 2009.).

Osim domova za odgoj djeca i mladi s različitim razinom poremećaja u ponašanju mogu biti smješteni i u odgojni dom ili ustanovu (odgojna i posebna odgojna ustanova) temeljem rješenja Centra za socijalnu skrb ili suda zbog ugrožavajućih uvjeta života u obitelji ili poremećaja u ponašanju, te u odgojni zavod i maloljetnički zatvor temeljem sudske odluke zbog počinjenih kaznenih djela. Kada je riječ o domovima za odgoj djece, valja naglasiti da su to domovi za socijalnu skrb o djeci i mladeži a pružaju smještaj, prehranu, odgoj, zdravstvenu zaštitu, školovanje, osposobljavanje za rad te odgovarajuće oblike stručne pomoći djeci i mladeži bez odgovarajuće roditeljske skrbi i mladeži s poremećajima u ponašanju (Statistički Ljetopis, 2013.). U domovima za odgoj djece i mladeži, odgojnim ustanovama, zavodima i maloljetničkom zatvoru prisutan je i tretmanski oblik rada s djecom i mladima. S obzirom da se radi o specifičnoj skupini djece i mladih za svakoga

³ Potrebno je napomenuti da novi Obiteljski zakon stupa na snagu 01. rujna 2014. godine te je objavljen u Narodnim novinama (75/14)

od njih radi se najprije stručna procjena a zatim orijentacijski plan promjene ponašanja u skladu s kojim se provodi tretman.

U Hrvatskoj postoji 14 domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi čiji je osnivač Republika Hrvatska, unutar kojih djeluje još 7 podružnica. Ukupni kapacitet navedenih ustanova iznosi 1017 djece a 2012 godine u ovaj oblik skrbi za djecu bilo je smješteno 827 djece i mladih (MSPM, 2012.) Djeluju i dva nedržavna doma za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (SOS dječje selo i Caritasov dom u Brezovici) u kojima je 2012. godine boravilo 196 djece i mladih. Institucije za odgoj djece i mladeži U Hrvatskoj čine 11 domova za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju. U domovima za odgoj djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u 2012. godini bilo je smješteno 993 djece i mladih (MSPM, 2012.). Ukoliko se broju djece smještenih u domovima skrbi za djecu (2016 djece i mladih, MSPM, 2012.) pribroji 2100 djece koja su na smještaju u udomiteljskim obiteljima (2012. MSPM) ukupni zbroj od 4116 djece i mladih u skrbi kod nas prilično je visok.

NEKA INDIVIDUALNA OBILJEŽJA DJECE SMJEŠTENE U DOMOVIMA ZA DJECU

Neupitno je da je za djetetov rast i razvoj važno da dijete odrasta u zdravom obiteljskom okruženju, no ukoliko se dijete nalazi na smještaju u domu za djecu, najčešće je tamo smješteno zbog ugroženog razvoja u obitelji, što utječe na psihosocijalno zdravlje djeteta. Negativne posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djeteta mogu biti prisutne kod različitih područja djetetovog razvoja (intelektualni razvoj, emocionalni razvoj, socijalni odnosi, školski uspjeh, ponašanje djeteta) te zasigurno utječu na mentalno zdravlje djeteta u cjelini (Ajduković, 2001.). Djeca odrastaju u rizičnim obiteljima, iz kojih su upravo zbog toga izdvojena i smještena u ustanove ili udomiteljske obitelji. Nalazi suvremenih istraživanja nažalost potvrđuju da smještaj u ustanovu može doprinijeti daljnjem negativnom utjecaju na psihosocijalno funkcioniranje djeteta pa stručnjaci gotovo jednoglasno kritiziraju institucionalni smještaj djece posebice one najmlađe (Browne i sur. 2006.; Browne, 2009; Bilson 2009.; Little, Kohm i Thompson, 2005.; Johnson, Browne i Hamilton Giachritis, 2006.). Ipak, ne smije se zanemariti da je institucionalni smještaj realitet u većini zemalja svijeta, ukoliko izuzmemo gospodarski visoko razvijene zapadno-europske zemlje, koje su već provele deinstitucionalizaciju javne skrbi za djecu (poput Švedske, Velike Britanije i Nizozemske) (Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka, 2006.), a značajna studija pod vodstvom stručnjaka Kevina Browne-a pod programom „Daphne“ koju je provela Europska komisija, a uključuje 32 Europske zemlje je ustanovila da još uvijek postoji veliki broj vrlo malene djece i u institucionalnoj skrbi diljem Europe (DAPHNE, 2007.).

Poteškoće djece koja borave u domovima za djecu mogu se podijeliti u nekoliko kategorija pa tako razlikujemo poteškoće u fizičkom razvoju, intelektualnom razvoju, emocionalnom razvoju te poteškoće u socijalnim odnosima. Vrlo često prisutna je kombinacija navedenih poteškoća, koje mogu imati međusobni i kumulativni utjecaj na dijete (Johnson, Browne i Hamilton Giachristis 2006., Browne, 2009., Vejmelka, 2012.b).

Djeca smještena u dječjim domovima najčešće dolaze iz obitelji opterećenih višestrukim problemima. Nadalje, u procesu izdvajanja iz obitelji i smještaja u ustanovu, izloženi su daljnjim rizicima i stresorima, pa je za pretpostaviti da daljnje sudjelovanje u međusobnim nasilničkim ponašanjima također ima negativne posljedice na njihov psihosocijalni razvoj (Vejmelka, 2012.b).

Probleme u psihosocijalnom funkcioniranju djece smještene u dječjim domovima pokazuju i nalazi domaćih istraživanja. Raznovrsne poteškoće u ponašanju i osjećajima djece smještene u dječjim domovima utvrđene su već spomenutim istraživanjem „Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji“. U dijelu istraživanja koje se odnosi na samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj, a koje je proveo Studijski centar socijalnog rada, pronađene su poteškoće poput anksioznosti i depresivnosti, somatskih problema, kognitivnih problema i problema pažnje koji se znatno češće javljaju kod djece smještene u dječjim domovima, nego kod djece koja žive u udomiteljskim ili vlastitim obiteljima između kojih nije utvrđena značajna razlika. Djeca smještena u dječjim domovima češće se povlače, socijalni odnosi su im nepovoljniji, a češće se ponašaju agresivno ili čak samodestruktivno od djece koja žive u vlastitim ili udomiteljskim obiteljima (Ajduković i Sladović Franz, 2004.). Zanimljivi su i rezultati vezani uz socijalnu podršku, koji pokazuju da djeca iz dječjeg doma percipiraju manje socijalne podrške od djece smještene u udomiteljskim obiteljima i školske djece. Djeca koja žive u dječjim domovima nemaju široko razvijenu socijalnu mrežu i uglavnom se zatvaraju u krug doma te su njihovi socijalni kontakti suženi na ljude koji rade i djecu koja su smještena u domu. Baš zbog toga su odgajatelji nerijetko jedini izvor socijalne podrške takvoj djeci. Djeca s boljom socijalnom podrškom su bolje prilagođena društvu u kojem žive od djece koja dobivaju manje socijalne podrške (Sladović Franz, 2003.). Djeca koja žive u domu svoj svakodnevni život smatraju stresnijim u odnosu na djecu u udomiteljskim obiteljima. No, tu je važno naglasiti da su djeca smještena u domu u samom početku imala lošiju poziciju i dolazila su sa težim problemima od djece koja su smještena u udomiteljske obitelji.

Vezano uz obilježja ličnosti djece i mladih u odgojnim domovima i ustanovama brojna istraživanja pokazuju da cjelokupna situacija i okolnosti obitelji i okruženja iz kojih djeca i mladi dolaze, te i sam postupak pred nadležnim organima i boravak u instituciji ostavljaju posljedice na obilježja ličnosti djece i mladih u odgojnim ustanovama. Istraživanja pokazuju da su ta djeca i mladi stigmatizirani od strane prijatelja, vršnjaka, nastavnika, susjeda, roditelja i rođaka (Majdak, 2009., Kamenov i Majdak, 2009.). Neformalna stigmatizacija koju djeca i mladi u odgojnim ustanovama doživljavaju sastoji se od nazivanja pogrdnim imenima, vrijeđanja, izbjegavanja, ismijavanja, isključivanja, odbacivanja na osnovi ponašanja, nacionalnosti, pripadnosti obitelji isl. (Kamenov i Majdak, 2009.). Nadalje istraživanja pokazuju da djeca i mladi u odgojnim domovima i ustanovama postižu niže rezultate na skalama samopoštovanja, samopouzdanja (Majdak, 2009., Majdak i Kamenov, 2011.), te samopoimanja (Majdak, 2009.). Iz toga slijedi da djeca i mladi u odgojnim domovima i ustanovama imaju lošiju sliku o sebi što može biti čimbenik rizika za uključenosť i povodljivosť za različite oblike nasilja, pa tako i za elektroničko nasilje (Majdak, 2009., Majdak i Kamenov, 2011.). Naime, brojni nemili događaji i iskustva koja su ta djeca i mladi doživjeli u vlastitim obiteljima kao što je izloženost siromaštvu i neimaštini,

problemi u obiteljskim odnosima, neodgovarajući odgoj a često i nasilje roditelja i braće međusobno ili prema njima i počinjenje kaznenih djela u obitelji i sl. svakako ostavljaju trag na mlade ljude (Majdak, 2009.). Također, djeca i mladi žele biti prihvaćeni od vršnjaka i okoline, traže pažnju a stigmatizacija od vršnjaka i škole, susjedstva i prije izdvajanja iz obitelji a onda i nakon smještaja u ustanovu čini te mlade ljude ranjivima i osjetljivima za uključenost u nasilje u bilo kojem obliku, bilo da nasilje doživljavaju ili čine ili samo promatraju vršnjake koji su u nasilje uključeni (Majdak, 2009.).

Zaključak prilično opsežnih istraživanja glasi da je institucionalna skrb loš izbor, pogotovo za mlađu djecu, budući da (u visokom broju) može dovesti do narušavanja psiho-fizičkog zdravlja djece te zapravo nije zadovoljavajuća opcija. Upravo radi ujednačavanja politike skrbi za djecu te radi unaprjeđivanja skrbi u najboljem interesu djeteta, Europska komisija u okviru programa Daphne (2007.) pokrenula je studiju "Istraživanje o broju i obilježjima ugrožene djece mlađe od tri godine u institucijama", koju su zajedno proveli Ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu i sveučilište u Birminghamu. Najmlađa djeca u institucionalnoj skrbi su u dodatnom riziku kako kod poremećaja privrženosti i zakašnjelog razvoja, tako i u socijalnoj, bihevioralnoj i kognitivnoj domeni. Temeljna preporuka proizašla iz navedenih istraživanja glasi (Browne i sur. 2005. prema Radočaj, 2008.:20,21.):

NIJEDNO dijete mlađe od 3 godine ne smije biti smješteno u instituciju bez svog roditelja/primarnog skrbnika. U studiji se naglašava- " Djeca mlađa od tri godine smještena u institucije bez roditelja pod rizikom su od oštećenja, koja obuhvaćaju poremećaj privrženosti, razvojno zaostajanje i neuralnu atrofiju mozga u razvoju. Zanemarivanje i šteta koja nastaje zbog izostanka roditeljske skrbi ekvivalentni su nasilju prema malom djetetu".

NASILJE MEĐU DJECOM U DOMOVIMA ZA DJECU

Okruženje u kojem dijete živi važan je element njegovog odrastanja. Pod okruženjem se podrazumijeva fizičko okruženje ali i pozitivni i negativni elementi odnosa s drugima u njihovoj blizini, kako odraslih osoba tako i njihovih vršnjaka. Kod izučavanja nasilja među djecom nemoguće je zanemariti specifičnosti okolinskog konteksta čije razumijevanje doprinosi spoznajama o nasilju među djecom u vanškolskom kontekstu.

Nasilje među djecom i zlostavljanje nisu istoznačni pojmovi. Dok zlostavljanje među djecom pretpostavlja da je dijete „zlostavljano ili viktimizirano kada je opetovano i trajno izloženo negativnim postupcima od strane jednoga ili više vršnjaka, a viktimizirano dijete ima poteškoća u pokušaju da se obrani od nasilničkog ponašanja (Olweus, 1998.). Ukoliko jedan od navedenih elemenata (agresija, opetovanost i neravnoteža moći) nije prisutan ili nije prikladno operacionaliziran instrumentima koji se koriste za mjerenje nasilnog ponašanja među djecom i mladima tada se govori o uključenosti u nasilnička ponašanja među djecom i mladima (Vejmelka, 2012.a). Kako su u domovima smještene djeca različite dobi termin „međuvršnjačko“ nasilje u potpunosti ne odgovara kada se govori o nasilju među djecom koja su tamo smještena što je prikladniji pojam obzirom da može uključivati djecu različite dobi a ne samo vršnjake što je slučaj školskih razreda.

Poznato je da institucionalna skrb za djecu ima četiri odvojene, paralelne funkcije koje mogu biti više ili manje prikladno provedene a značajne su i kod razumijevanja nasilja među djecom u skrbi za djecu (Gillian, 1999., prema Sladović Franz, 2003.: 27,28).

Funkcija održavanja se odnosi na zadovoljavanje temeljnih tjelesnih i psihičkih razvojnih potreba djeteta u skladu s njegovom dobi, razvojnom fazom te specifičnim zahtjevima. Ukoliko je dijete uključeno u nasilje među djecom narušeno je zadovoljavanje njegovih temeljnih potreba te uključenost u nasilna ponašanja ostavlja na njegov fizički, psihološki i socijalni razvoj brojne negativne posljedice. Istraživanja naglašavaju da djeca uključena u nasilje pokazuju slabije rezultate na različitim razinama psiho-socijalnog funkcioniranja pa tako nalazi istraživanja vezana uz samopoimanje i socijalnu podršku djece uključene u nasilje stavljaju ih u nepovoljniju poziciju obzirom na djecu koja u nasilju ne sudjeluju (Cartland, Ruch-Ross i Henry, 2008., Malecky i Demaray 2004., Marsh i sur., 2001.).

Zaštitna funkcija koja uključuje sprječavanje daljnjeg zlostavljanja djeteta i/ili drugih oblika ugroženosti uz zaštitu i promociju djetetovih prava i interesa direktno je ugrožena ako je dijete u domu uključeno u nasilna ponašanja čime je onemogućena **kompensacija** tj. oporavak djeteta od stresnih i traumatskih događaja koji su prethodili ili uzrokovali smještaj u ustanovu. Navedeno direktno utječe na **pripremu** i osposobljavanje djeteta i mlade osobe za povratak u obitelj ili samostalan život, te ova pripremna funkcija koja bi trebala razvijati praktične vještine i znanja te emocionalnu stabilnosti i otpornosti kod djece zanemarena je zbog sudjelovanja djeteta u nasilnim ponašanjima te zapravo ima suprotan učinak jer nasilje postaje svakodnevn način odnošenja te ga djeca i mlade osobe normaliziraju i nasilne obrasce komunikacije prenose u buduće odnose čak i nakon izlaska iz ustanove. Iz navedenog je jasno da ukoliko je dijete koje je smješteno u nekom od institucionalnih oblika skrbi za djecu izloženo dodatnim stresnim događajima, primjerice nasilju među djecom i mladima ili elektroničkom nasilju, upitna je kvalitetna provedba funkcija institucionalne skrbi za djecu.

Socio-ekološki pristup izučavanja nasilja među djecom u domovima za djecu

Velik je broj teoretskih pristupa značajnih za izučavanje nasilja među djecom koji u većoj ili manjoj mjeri objašnjavaju ovaj fenomen. U teorijske pristupe kognitivno biheioralne prirode koje su već testirane prilikom izučavanja agresivnog ponašanja ubrajamo primjerice Bandurinu (1962., prema Aronson, Willson i Akert, 2005.) Teoriju socijalnog učenja koja sugerira da se nasilje uči po modelu uz važnost opažanja sustava nagrada i kazni prilikom takvog ponašanja. Teorija socijalne dominacije navodi da pojedinci koriste nasilnička ponašanja prema drugima kako bi sebi osigurali status u vršnjačkoj skupini (Pellegrini i Long, 2002., Prattto, Sidanius i Levin, 2006., Pellegrini i Bartini, 2001.). dok teorija privlačenja i hipoteza o homofiliji (koja pretpostavlja da se djeca sličnih osobina, stavova i razmišljanja zajedno druže i slično ponašaju što se može odnositi i na nasilna ponašanja) ističu važnost grupnih procesa i odnosa među vršnjacima pa za te teoretske pristupe možemo reći da su više socijalnog karaktera (Swearer, Espelage i Napolitano, 2009.).

Nasilje među djecom kompleksan je fenomen u kojem okruženje u kojem se događa igra važnu ulogu. Socioekološki pristup po uzoru na Bronfenbrenner-ov (2005.) ekološko sistemski model važan je u izučavanju nasilja među djecom i korišten kao polazište u brojnim istraživanjima (Swearer i Espelage, 2004., Swearer i sur., 2006., Swearer, Espelage i Napolitano, 2009., Hong i Keegan Eamon, 2009., Barbosa i sur., 2009., Velki, 2012, Newman, Horne i Bartolomucci, 2000., Hong i Keegan Eamon, 2009.).

Ponašanje pojedinca uvjetovano je raznim individualnim, interpersonalnim, socijalnim i kulturnim značajkama. Te značajke su u međusobnoj interakciji. Razumijevanje tih interakcija potrebno je za bolje razumijevanje određenog ponašanja. Socio-ekološki model vršnjačkog nasilja naglašava neophodnost razumijevanja razvoja djeteta u njegovom neposrednom okruženju što je osobito važno u slučaju boravka djeteta u ustanovi skrbi za djecu. To je integrativni teoretski pristup koja problemu nasilja i viktimizacije pristupa holistički te doprinosi razumijevanju utjecaja različitih okolinskih konteksta na dijete i njegovo ponašanje (Bronfenbrenner 2005., Velki, 2012.)

Prema ovom pristupu zdrav i uspješan razvoj djece i mladih uvelike ovisi o kvaliteti interakcije koja se odvija između okoline i pojedinca. U okruženju djeteta i mlade osobe objektivno postoje sustavi koji djeluju na više različitih ali međusobno povezanih razina: mikrosustav, mezosustav, egzosustav i makrosustav.

U središtu socioekološkog modela nalazi se dijete ili mlada osoba koja može biti uključena u nasilje među djecom kroz ulogu žrtve, nasilnika, nasilnika/ žrtve te promatrača. U prethodnom poglavlju navedena su neka specifična individualna obilježja djece koja odrastaju u dječjim domovima, a različita su u odnosu na djecu koja odrastaju u obiteljskom okruženju te imaju značajnu ulogu u razumijevanju nasilja među djecom u ustanovama skrbi za djecu. Individualni čimbenici, odnosno psihološke i biološke karakteristike, utječu na koji će način pojedinac sudjelovati u nasilju (Swearer i Espelage, 2004).

Mikrosustav prema Bronfenbrenneru (1977. prema Swearer i Espelage, 2004.) podrazumijeva interakcije koje dijete ima sa svojom neposrednom sredinom koju u pravilu čine obitelj, škola, susjedstvo, sustave sa kojima je dijete direktno u kontaktu. Za djecu u skrbi osim interakcija na razini dijete-obaitelj, dijete-škola značajne su i interakcije na razini dijete-socijalna služba koje prethode smještaju u ustanovu ali i tijekom smještaja. Takve obitelji često su korisnici sustava socijalne skrbi i prije izdvajanja djeteta iz obitelji pa interakcije djeteta primjerice sa socijalnom radnicom, voditeljem mjere nadzora nad izvršenjem socijalne skrbi ili drugim stručnjacima u sustavu socijalne skrbi također su značajne na razini mikrosustava, a ove interakcije nastavljaju se i nakon smještaja djeteta u ustanovu kada dijete i dalje kontaktira primjerice s nadležnim socijalnim radnikom. Smještaj djeteta u dom za dijete znači povećanje broja interakcija na razini njegovog mikrosustava s osobama koje svakodnevno susreće u domu za djecu pa tako se neposredna sredina uključuje i relacije dijete-odgajatelj, dijete-ostala djeca u domu i dijete-ostale značajne osobe uključene u svakodnevno funkcioniranje ustanove. Mikrosustav izravno utječe na djetetov razvoj pa je njegovo razumijevanje značajno za razumijevanje nasilja i viktimizacije među djecom u ustanovama za djecu. Jasno je da je mikrosustav djece u ustanovama skrbi za djecu kompleksan s nizom interakcija kojima djeca koja odrastaju u obiteljima često nisu izložena.

Međusobne interakcije mikrosustava tvore mezosustav gdje je vidljiva povezanost između struktura djetetovog mikrosustava te koje također imaju direktan utjecaj kako na razvoj djeteta tako i na nasilje i viktimizaciju (Swearer i sur., 2010.). Kada govorimo o nasilju među djecom mezosustav obuhvaća interakcije na razini obitelji-vršnjaci, obitelj-škola ili škola-vršnjaci (Velki, 2012.). Kod djece smještena u ustanovama socijalne skrbi značajne interakcije na razini mezosustava su i one na relacijama obitelj-socijalna služba, obitelj-dom u kojem je dijete smješteno te škola-dom u kojem je dijete smješteno. Izučavanje soci-ekološkog modela kompleksno je te iziskuje prilične financijske i vremenske kapacitete upravo zbog brojnih interakcija koje je istraživanjima potrebno obuhvatiti koje su još brojnije kada govorimo djeci smještenoj u ustanove skrbi za djecu te zapravo ne čudi manjak istraživanja kod navedenih relacija koja bi omogućila testiranje socio-ekološkog modela nasilja među djecom u domovima. Za razumijevanje nasilja među djecom u ustanovama potrebno je u istraživanja uključiti varijable psiho-socijalne klime domova za djecu te socijalne podrške i socijalnih mreža koje su od značaja upravo za razumijevanje ovog sustava u socio-ekološkom modelu nasilja među djecom.

Egzosustav uključuje elemente šireg društvenog sustava u koje dijete nije aktivno uključeno, a ipak utječu na njega, jer su u interakciji sa strukturama njegovog mikrosustava a odnose se primjerice na zajednicu u kojoj dijete živi. Domovi za djecu u Hrvatskoj nerijetko se nalaze u ruralnim područjima u manjim lokalnim zajednicama, a neke ustanove, posebice odgojnog tipa su potpuno dislocirane (npr. Odgojni zavod Turopolje) čime je postignuta odvojenost od vanjskog svijeta koja pojačava osjećaj odbačenosti i izoliranosti te potencira otpor prema provedbi mjere (Maloić, 2006.). Osim toga djeca iz domova nerijetko su stigmatizirana upravo zbog činjenice boravka u institucijama što je od iznimne važnosti pri razumijevanju nasilja među djecom u domovima jer upravo time postaju izglednije žrtve nasilja među djecom, što je osobito opasno kod elektroničkog nasilja među djecom koje je samo po sebi manje vidljivo od njegovih klasičnih oblika.

Makrosustavom je obuhvaćeno najšire društveno okruženje djeteta te uključuje utjecaj društvenih normi, politike, kulture, stavova i svi oni socijalni i kulturalni utjecaji koji utječu na pojedinca. Prevladavajući pristupi nacionalnih politika kod zaštite djece određuju u kolikoj mjeri država treba intervenirati u obiteljske odnose i po kojim kriterijima što svakako treba uzeti u obzir prilikom razumijevanja ovog sustava u socio-ekološkom modelu nasilja među djecom u domovima.

Specifičnosti domskog okruženja i nasilje među djecom

Nasilje među djecom i mladima u institucionalnoj skrbi sadrži neke specifičnosti, a djeca smještena u skrbi za djecu u pojačanom su riziku od nasilja. Istraživanje autorica Kamenov i Majdak (2009.) pokazuje da se u domovima radi o djeci i mladima koji su po nekim (mногоstrukim) obilježjima u riziku za/od zlostavljanje/a, npr. zbog izdvojenosti iz obitelji njihova se socijalizacija bitno razlikuje od one u biološkoj obitelji te da su često su i bili izloženi nekom obliku nasilja u obitelji i užoj okolini. Djeca u ustanovu već dolaze s različitim razinom problema u psihosocijalnom funkcioniranju i ponašanju (a vrlo je moguće i s ranijim iskustvima vezanim uz nasilje) što pogoduje stvaranju neformalne strukture pogodne za nasilje. S obzirom da su u ustanovi s ostalom djecom sličnih obilježja, odgajateljima i stručnim djelatnicima, teže ih je kontrolirati.

Prostor u kojem djeca borave nerijetko nije prikladan za skrb o djeci, već se radi o zgradama čija je funkcija prenamijenjena. U Hrvatskoj domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske su vrlo velikog kapaciteta, u kojima je puno više djece nego što to moderna praksa i teorija nalažu (u prosjeku u domovima boravi 40-90 djece) (Ajduković i Sladović Franz, 2004.), a i to su građevine koje primarno nisu bile sagrađene u svrhu skrbi za djecu, već su naknadno prilagođene za tu svrhu pa se ni prostorno ne ostvaruje djetetovo pravo da živi u okruženju obiteljskog tipa, što je djetetu zajamčeno Konvencijom o pravima djeteta. Nadalje, istraživanja pokazuju kao postoje brojni nedostaci vezani uz prostorna obilježja smještaja i tretmana djece u domovima za odgoj i odgojnim ustanovama za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju i delinkventnim ponašanjem. Tako Kos (2006.) navodi kako neadekvatni prostori utječu i na tretman jer nema mogućnosti osiguravanja primjerenog provođenja sadržaja.

Nadalje, djeca u skrbi svakodnevno zajedno provode vrijeme i nemaju mogućnost odlaska u sigurnost vlastitog doma već su kontinuirano izložena djeci koja čine nasilna ponašanja. Zanimljivo je da istraživanja nasilja među djecom u školama pokazuju da se preko 75% nasilja među djecom i mladima događa upravo na hodnicima, u dvorištima, na odmorima te neposredno prije ili nakon škole, po čemu učionica ostaje daleko najsigurnije mjesto (Safe1986. prema Kasen i sur. 2004.). Navedeno potvrđuju i noviji nalazi istraživanja koja su izašla iz učionica te nasilje među djecom promatraju u dvorištima, tijekom odmora, u parkovima i na ostalim mjestima gdje se okupljaju djeca (Craig i Pepler, 2003., Hawkins, Pepler i Craig, 2001., Craig, Pepler i Atlas, 2000.). Ono što je specifično za domove, a pogoduje širenju nasilja je činjenica da odgajatelji nisu u mogućnosti cijelo vrijeme kontrolirati svu djecu te ih je manjak u institucionalnoj skrbi (jedan odgajatelj u

smjeni na 6-12 djece). Nadalje, kako je organizacija slobodnog vremena djece u domu u vrijeme kad nisu u školi fleksibilnije strukture, nameće se misao da je mogućnost za nasilje među djecom i mladima u takvom okruženju zapravo još veća.

Posljedice ovakvog ponašanja često su vrlo ozbiljne, zato što su djeca koja doživljavaju nasilna ponašanja u dječjim domovima izloženije nasilniku, jer s njim dijele svakodnevni životni prostor. Osim toga, nasilniku je omogućen pristup osobnim informacijama, koje mogu služiti plašenju i kontroliranju žrtve (npr. osobne i obiteljske informacije i sl.) (Baker, Cunningham i Male, 2002.). Ukoliko tome pridodamo stigmatizaciju djece u domovima o čemu je već bilo riječ u prethodnim poglavljima, a značajna je i kod razumijevanja nasilja među djecom na način da postoji mogućnost da su stigmatizirana djeca u većem riziku za sudjelovanje u nasilnim ponašanjima pogotovo kod djece koja takva nasilja doživljavaju te često nerazvijenu socijalnu mrežu djece u ustanovama (koja može imati priličan zaštitni utjecaj na nasilje među djecom) jasno je da je nasilje među djecom u domovima za djecu kompleksno i multidimenzionalno te da je njegove posljedice upravo zbog navedenih razloga teže prevenirati.

Istraživanja nasilja među djecom u domovima za djecu

Unatoč navedenim specifičnostima nasilja među djecom u skrbi za djecu istraživanja nasilja među djecom i mladima u institucijama relativno su nova pojava. Od 90-ih godina prošlog stoljeća počela su se provoditi istraživanja nasilja u zatvorima i od tada su u stalnom porastu (Beck, 1992. 1993. 1994., 1995.; McGurk and McDougall, 1991., prema Sekol i Farrington, 2009., Archer, Ireland i Pover, 2007., Ireland i Archer, 2002., Ireland, 1999.). No, nedostatak istraživanja nasilja među djecom i mladima u domovima za djecu još uvijek je prisutan. Kvalitativna istraživanja⁴ provedena na relativno malim uzorcima u Velikoj Britaniji od strane Nacionalnog udruženja za prevenciju okrutnosti prema djeci (NSPCC⁵) uključuju i zlostavljanje djece smještene u ustanovama. Nalazi ovih istraživanja upućuju da se kod čak 51% institucionalnog zlostavljanja zapravo radi o nasilju među djecom i mladima, dok se ostatak odnosi na zlostavljanje djece od odraslih osoba zaposlenih u ustanovi (<http://www.nspcc.org.uk/>).

Nadalje, u Velikoj Britaniji je provedeno opsežno istraživanje koje je obuhvaćalo 48 domova za djecu. Rezultati istraživanja su pokazali da 87% djece sudionika istraživanja je izjavilo da su doživjeli neki način verbalnog nasilja, a 53% djece doživjelo je neki oblik fizičkog nasilja od strane svojih vršnjaka (Gibbs i Sinclair, 2000.).

⁴ *Investigating institutional abuse of children: an exploration of the NSPCC experience*, (2008.) istraživanje je provedeno sa 41 zaposlenikom unutar skrbi za djecu; *Physical and sexual violence between children living in residential settings: exploring perspectives and experiences*, (2004.) u istraživanje su uključeni zaposlenici u skrbi za djecu (N=71) i djeca koja borave u institucijama (N=74)

⁵ National Society for the Prevention of Cruelty to Children

U Hrvatskoj je provedeno tek nekoliko istraživanja koja se bave temom međuvršnjačkog nasilja u domovima za djecu (Jaman, 2008., Sekol, 2011, Vejmelka, 2012.b). Rezultati ovih istraživanja pokazuju da su u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ali i u domovima za odgoj djece i mladeži prisutni različiti oblici nasilja među djecom (Jaman, 2008., Sekol, 2011, Vejmelka, 2012.b).

Autorica Jaman (2008.) je u prvom istraživanju nasilja među djecom u domovima kod nas iako na malom prigodnom uzorku djece iz dva doma za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi dobila rezultate koji ukazuju na prisutnost nasilja među djecom u domovima. No prvo obuhvatno istraživanje Ivane Sekol (2011.) provedeno je u svim dječjim i odgojnim domovima u Hrvatskoj te pokazuje da su djeca i mladi iz domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u nasilnom ponašanju bili uključeni kao djeca koja doživljavaju nasilje u 66,8% slučajeva, a kao djeca koja čine nasilje u 45,9% slučajeva. U domovima za odgoj i odgojnim ustanovama, 56,3% djece je uključeno u nasilje kao djeca koja doživljavaju nasilje dok je 50,2% djece počinitelji nasilja. Navedeno istraživanje je pokazalo da je situacija u dječjim domovima glede nasilja ozbiljnija nego u odgojnim domovima i da je najzastupljenije verbalno nasilje, ali određeni oblici direktnog nasilja kao što su krađa, fizičko nasilje je više zastupljeno u odgojnim domovima. Nadalje, pokazalo se da se nasilje najčešće događa noću u spavaonicama, ali i tijekom dana na zajedničkim javnim površinama. Istraživanje je također, pokazalo da su djevojčice uključnije u nasilje i kao počinitelji i kao žrtve. Najzastupljenija kategorija u svim ustanovama bila je kategorija nasilnik-žrtva, za koju se zapravo pokazalo da se pripadnici te kategorije ne razlikuju od kategorija nasilnika ili žrtve već je uloga nasilnik-žrtva njihovo povremeno iskustvo. U istraživanju su ispitana i obilježja djece nasilnika i žrtvi te se pokazalo da su neka važna obilježja djece nasilnika slaba samosvijest i sposobnost prilagodbe i prihvaćanja, te nasilnost u školi, dok su neka važnija obilježja žrtvi nisko samopoštovanje i vjerovanje da je nasilno ponašanje u institucionalnom smještaju normalna pojava. S obzirom na spol djeteta istraživanje je pokazalo kako su dječaci ekstrovertirani, nedostaje im empatije, imaju raniju povijest nasilja vezanu uz raniji institucionalni smještaj. Djevojčice nasilnice su empatične i nemaju povijest ranijeg nasilništva vezanog uz institucionalni smještaj. Žrtve oba spola su djeca niskog samopoštovanja, neurotičnog ponašanja a veći rizik za postajanje žrtvom su i djeca koja nisu imala iskustvo ranije institucionalizacije (Sekol, 2011.).

Nalazi istraživanja Vejmelke (2012.b) provedenog među djecom u dobi od 11 do 18 godina u svih 14 domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj doprinose razumijevanju dinamike nasilnog ponašanja djece u dječjim domovima (N=301). Istraživanje je pokazalo visoku incidencija činjenja i doživljavanja nasilja u domovima za djecu pa 93% djece izjavljuje da je u posljednjih godinu dana doživjelo je barem jedan oblik nasilnog ponašanja dok 85% djece navodi da je u posljednjih godinu dana počinilo je barem jedan oblik nasilnog ponašanja. Velikoj količini nasilja izložen je znatno manji postotak djece i mladih u domovima za djecu pa tako rezultati pokazuju da je nasilje među djecom u domovima za djecu prisutno na način 10,29% djece učestalo čini nasilna ponašanja, da ih 12,62% djece učestalo doživljava te da 12,29% djece učestalo čini i doživljava nasilnička ponašanja (Vejmelka, 2012.b). Ovo istraživanje doprinijelo je i boljem razumijevanja specifičnih uloga u nasilju među djecom. Utvrđeno je da nasilje čine

djeca starije dobi koja u školi ostvaruju lošije rezultate a prvi puta se nalaze na smještaju u ustanovi pa moguće da upravo nasiljem ostvaruju željeni socijalni status u novoj vršnjačkoj skupini kojoj pripadaju dolaskom u ustanovu što je u skladu s spomenutim teoretskim pristupima koji naglašavaju grupni karakter nasilja među djecom. Također, djeca koja čine nasilje navode da percipiraju više instrumentalne socijalne podrške od djece koja doživljavaju nasilje i djece koja u njemu ne sudjeluju (Vejmelka, 2012.b). Dosadašnja istraživanja pokazuju da su nasilnici nerijetko popularni, a ponekad i omiljeni među svojim vršnjacima što upućuje da nasilje može biti efikasan način privlačenja željene pažnje (Swearer, Espelage i Napolitano, 2009., Bukowski, Sippola i Newcomb, 2000.). Daljni rezultati istraživanja Vejmelke (2012.b) pokazuju kako nasilje češće doživljavaju djevojčice s boljim školskim uspjehom koje u domu ostaju duže vrijeme koje odgovatelji percipiraju kao dobro prilagođene jer ne iskazuju veće probleme u ponašanju. Upravo je ta skupina djece u većem riziku od doživljavanja nasilja u domovima čemu treba prikloniti pozornost prilikom planiranja i provedbe mjera za prevenciju nasilja u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Zanimljiv rezultat istog istraživanja vezan je uz psiho-socijalnu klimu koju djeca koja ne sudjeluju u nasilju doživljavaju značajno lošije od djece koja su u nasilje uključena što upućuje na dominantnu kulturu nasilja koja je posebice ugrožavajuća za djecu koja ne koriste nasilne obrasce u odnosima s drugom djecom (Vejmelka, 2012.b). Nalazi ovog istraživanja još jednom upućuju na kompleksnost samog fenomena te na potrebu daljnjih istraživanja koja bi uključila specifičnosti nasilja u institucionalnom smještaju te tako pomogla prevenciji i tretmanu nasilja među djecom u ustanovama za djecu.

Razlike u pojavnosti nasilja među djecom u domovima u navedenim istraživanjima potrebno je razmatrati obzirom na činjenicu različitih instrumenata i metodoloških pristupa prilikom planiranja i provođenja ovih istraživanja.

Potrebno je naglasiti kako su neophodna daljnja istraživanja kako bi se fenomen nasilja u specifičnom domskom okruženju bolje razumio te kako bi se pokušale ublažiti negativne posljedice nasilničkog ponašanja na djecu i mlade (Vejmelka, 2012.b). Neki autori navode određene smjernice i preporuke koje mogu biti od pomoći prilikom preveniranja nasilja u ustanovama skrbi za djecu pa je tako Stanley (1999.) definirao sljedeća područja kao važne strategije u smanjenju nasilja u institucijama:

- Stručno usavršavanje stručnjaka zaposlenih institucijama (supervizije, edukacije, treninzi i cjeloživotno učenje)
- Čvršći kriteriji i bolja selekcija kod zapošljavanja stručnjaka u institucijama za djecu. To je prijeko potrebno obzirom na saznanje da je nasilje koje se pojavljuje u institucijama vrlo često ignorirano i minorizirano od zaposlenika (League, 1995. prema Stanley, 1999.). Djelatnici koji su zaposleni u skrbi odgovorni su za brigu i odgoj djece tokom njihovog boravka u ustanovama. Također, oni su odgovorni da djecu zaštite od mogućih rizika i negativnih utjecaja na pravilan rast i razvoj.
- Upravljačka strategija i monitoring (za koje često nema dovoljno sredstava).
- Savjesno ostvarivanje dječjih prava.

ELEKTRONIČKO NASILJE U DOMOVIMA ZA DJECU

Internet je postao sastavni dio svakodnevnog života. Pretraživanje virtualnih sadržaja koristi se kako za poslovne tako i za privatne potrebe. Upotrebom modernih tehnologija mogu se saznati nove informacije, a korisne suza učenje i komunikaciju s ljudima diljem svijeta. Po podacima EUROSTAT-a iz 2013. godine 79% kućanstava u Europi ima pristup internetu, dok je u Hrvatskoj internet dostupan u 65% kućanstava (epp.eurostat.europa.eu) No istraživanje Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece i mladeži i Hrabrog telefona (2013.) pokazuje da preko 90% djece i mladih svakodnevno koristi internet najčešće putem svojim mobilnih telefona, no i u kućama, školama i sl.

Uz raznovrsne koristi upotreba modernih tehnologija skriva određene rizike koje je potrebno pažljivo razmotriti. Usporedno s razvojem modernih tehnologija nasilničko ponašanje među i nad djecom mladima preuzimaju nove pojavne oblike pa se tako u posljednje vrijeme sve više stručnjaka bavi specifičnostima elektroničkog nasilja nad i među djecom i mladima.

Stručnjaci su suglasni s definicijom da se elektroničko nasilje može definirati kao upotreba komunikacijskih i informacijskih tehnologija (elektronička pošta, chat, mobitel, društvene mreže, servisi za instant poruke) i drugih oblika modernih tehnologija kako bi se podržavalo i provodilo namjerno, opetovano i nasilno ponašanje pojedinca ili čitave grupe s ciljem nanošenja štete drugoj osobi ili grupi koji se ne mogu zaštititi od takvih ponašanja (<http://www.cyberbullying.ca/>, Buljan Flander i sur., 2010.)

Štetne aktivnosti putem modernih tehnologija moguće je podijeliti na tri različite kategorije obzirom na uključenost djeteta u elektroničko nasilje (www.eukidsonline.org):

1. Štetni sadržaji gdje je dijete pasivan primatelj (primjerice pornografski i ostali štetni sadržaji, promicanje upotrebe sredstava ovisnosti, promicanje nezdravih životnih navika i sl.)
2. Štetni kontakti gdje je dijete ciljano izabrano kao žrtva od odrasle osobe ili drugog djeteta (primjerice slanje zlonamjernih sadržaja, zloupotreba lozinki i ostalih osobnih podataka, upoznavanje osobe koju su upoznali u virtualnom okruženju)
3. Šteta počinjenja elektroničkog nasilja gdje dijete aktivno inicira i vrši nasilna ponašanja prema drugima (objava i slanje neprimjerenih i zlonamjernih sadržaja, krađa lozinki i osobnih podataka i sl.)

Tradicionalni oblici međuvršnjačkog nasilja razlikuju se od elektroničkog nasilja u određenim elementima. Tradicionalno međuvršnjačko nasilje uključuje nasilničko ponašanja gdje se nasilje događa „licem u lice“ odvija se dok se elektroničko nasilje se odvija preko modernih tehnologija: računala, mobitela ili drugih elektroničkih naprava.

Elektroničko nasilje prisutno je 24 sata dnevno, 7 dana u tjednu i 365 dana u godini te se od takvih nasilnih ponašanja teško sakriti, ti sadržaji su trajno dostupni. U tradicionalnim

oblicima međuvršnjačkog nasilja dijete može pronaći sigurnost u vlastitom domu i tako izbjeći nasilna ponašanja druge djece. Elektroničko nasilje je teže primijetiti i pratiti. Kada je riječ o vršnjačkom nasilju odrasli ukoliko primijete mogu zaustaviti nasilna ponašanja dok kod elektroničkog nasilja mnogi odrasli nerijetko nemaju potrebna tehnička znanja kako bi ga mogli nadgledati i zaustaviti. Počinitelj elektroničkog nasilja teže razvija empatiju iz razloga što ne vidi reakciju djeteta koje doživljava nasilje (Steffgen i sur., 2011.). Također, djetetu je gotovo nemoguće pobjeći od nasilnih ponašanja jer je jednom objavljeni sadržaj na internetu dugotrajno dostupan i nije ga uvijek moguće ukloniti. Nadalje dijete koje ga doživljava može dobivati neželjene poruke ili slike bez obzira na prostornu udaljenost što znači da elektroničko nasilje nije geografski ograničeno kao što je slučaj kod tradicionalnih oblika međuvršnjačkog nasilja.

Najčešće elektroničko nasilje obuhvaća mnogo veći broj publike te je dostupno široj javnosti nego nasilje „licem u lice“, a dijete koje doživljava nasilje često ne može znati tko je počinitelj za razliku od tradicionalnih oblika međuvršnjačkog. Upravo ta anonimnost kod počinitelja stvara lažnu sigurnost da neće biti kažnjeni te se pojedinci osjećaju sigurno i slobodno vršiti i širiti nasilje.

Karakteristika specifična za elektroničko nasilje je mogućnost transfera obzirom na uloge djece koja su uključena u nasilna ponašanja pa tako primjerice promatrač fizičkog nasilja koji snimi taj nasilni događaj objavom tog sadržaja na internetu ili društvenim mrežama postaje počinitelj elektroničkog nasilja na istom nasilnom događaju.

Najveće longitudinalno istraživanje o elektroničkom nasilju u Europi provodilo se od 2009. do 2011. godine. Sudjelovalo je 25 europskih zemalja, među kojima nije bila Hrvatska. Sudionici istraživanja su bila djeca (N=25 000) u dobi od 9 do 16 godina te njihovi roditelji. Istraživanjem se želio dobiti uvid u sve oblike elektroničkog nasilja. Rezultati istraživanja pokazuju da čak 93% djece barem jednom tjedno koristi Internet, dok 60% Internet koristi svakodnevno. Nalazi ovog istraživanja upućuju da čak 30% djece i mladih virtualno komunicira s nepoznatim osobama, da je 12-15% djece i mladih primilo uznemirujuću poruku ili poruku pornografskog sadržaja te da samo polovina roditelja iz uzorka provjerava računalo nakon što ga dijete koristi te da samo 28% roditelja koristi sigurnosne postavke računala ([www.eukidsonline.org.](http://www.eukidsonline.org)) Navedeni nalazi upućuju na pojavnost elektroničkog nasilja među djecom i mladima ali i specifičnost ovog oblika nasilja obzirom na razlike u informatičkoj pismenosti gdje su djeca nerijetko informatički educiranija od svojih roditelja što je dodatan rizik kod upotrebe modernih tehnologija u dječjoj dobi. U Hrvatskoj su istraživanja elektroničkog nasilja još uvijek u povojima, no potrebno je spomenuti napore Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba koja se ovom tematikom bavi od 2008. godine, a upravo su objavljeni rezultati aktualnog istraživanja u kojem je sudjelovalo 1489 djece sa područja Republike Hrvatske, koja dolaze iz ruralnih i urbanih sredina. Navedeno istraživanje pokazuje da čak 93% djece ima otvoren profil na Facebooku. Od ukupnog uzorka djece, 12,1% djece doživjelo je nasilje na Facebooku, a 9,6% djece se ponašalo nasilno. Svakom šestom ispitaniku netko se ulogirao u njihov Facebook profil i u njihovo je ime objavljivao neugodne informacije o njima, a takvo ponašanje priznalo je čak 8% djece. Svako peto dijete je izjavilo da je nekoliko puta ili često primalo uvredljive poruke na Facebooku, a o svakom četvrtom djetetu su putem Facebooka širilo

laži. Čak 13% djece priznaje da je na Facebooku namjerno blokiralo ili isključivalo drugu djecu iz različitih grupa, s ciljem da ih se izolira. Nadalje, 3% djece otvorilo je neku grupu na Facebooku s ciljem ismijavanja ili izrugivanja druge djece (<http://www.poliklinika-djeca.hr>).

Sagledavši specifičnosti nasilja u domskom okruženju, valja ponoviti kako u domovima borave djeca koja najčešće dolaze iz obitelji koje su opterećene višestrukim problemima. Nadalje, dugotrajna institucionalizacija ima negativne posljedice na psihosocijalni razvoj djeteta. Kada je dijete izloženo međuvršnjačkom nasilju u ustanovi, to kumulira daljnje negativne posljedice po dijete, a ukoliko je dijete izloženo i elektroničkom nasilju obzirom na njegov karakter koji uključuje opetovanu viktimizaciju na istom događaju te dostupnost većem broju promatrača negativne posljedice za dijete su daleko opsežnije.

Nalazi već spomenutog istraživanja provedenog u domovima za djecu bez odgovarajuće skrbi pokazuju da većina sudionika istraživanja posjeduje mobitel putem kojeg se najčešće spajaju na internet. Facebook stranice svakodnevno pregledava 46% sudionika istraživanja, a njima se najmanje jednom mjesečno služi gotovo 31% sudionika istraživanja dok ostale društvene servise poput MSN-a, My Space-a, Skype-a i Twitter-a uglavnom ne koriste (Vejmelka, 2012.b). Istraživanje pokazuje učestalost pojedinih oblika doživljenog i počinjenog elektroničkog nasilja u domovima za djecu bez odgovarajuće skrbi u Hrvatskoj (Tablica 1. i Tablica 2.) (Vejmelka 2012.b)

Tablica 1. Učestalost pojedinih oblika doživljenog elektroničkog nasilja među djecom u domovima za djecu u proteklih godinu dana (N=301) (Vejmelka, 2012.b)

Oblik doživljenog nasilnog ponašanja	nikada	jednom	nekoliko puta godišnje	jednom mjesečno	jednom tjedno	nekoliko puta tjedno	M	SD
	%	%	%	%	%	%		
Snimanje ili fotografiranje u ponižav. situacijama	87,0	7,3	0,3	1,7	0,7	1	0,21	0,73
Korištenje SMS ili MMS poruka u svrhu vrijeđanja i ponižavanja	85,0	6,0	3,3	0,3	1	2,7	0,31	0,97
Korištenje Facebook ili Interneta u svrhu vrijeđanja i ponižavanja	78,7	12,6	2,3	0,7	2	2,3	0,38	1,00

Istraživanje nasilja među djecom u domovima za djecu provedeno u Hrvatskoj (N=301) uključilo je nekoliko čestica kojima se ispitala učestalost počinjenog i doživljenog elektroničkog nasilja među djecom u domovima (Korištenje SMS ili MMS poruka u svrhu vrijeđanja i ponižavanja, Korištenje facebooka i interneta u svrhu vrijeđanja i ponižavanja, Snimanje ili fotografiranje u ponižavajućim situacijama). Iako ovo istraživanje kompleksan fenomen elektroničkog nasilja tek marginalno ispituje (u fokusu su bili tradicionalni oblici nasilja među djecom i mladima) podaci incidencije elektroničkog nasilja u domovima pokazuju kako je u posljednjih godinu dana od 11% do gotovo 20% djece koja su sudjelovala istraživanju barem jednom doživjelo neki od oblika elektroničkog ponašanja navedenih u Tablici 1 (Vejmelka, 2012.b).

Ove rezultate zanimljivo je komentirati u odnosu na nalaze vrijednog BECAN (Balkan Epidemiological Study on Child Abuse & Neglect) istraživanja provedenog na području Hrvatske u kojem je korišten isti Upitnik vršnjačkog nasilja kao u istraživanju čiji su rezultati prikazani u Tablici 1. (Sušac, Rimac i Ajduković, 2012.). Iako je BECAN istraživanje uključilo tri subuzorka djece iz petog i sedmog razreda osnovne škole te djecu iz drugog razreda srednje škole (N=3549). Dakle istraživanje je uključilo djecu koja žive u vlastitim obiteljima pa ovi podaci mogu biti zanimljivi za interpretaciju na istim varijablama elektroničkog nasilja obzirom na rezultate djece koja borave u domovima. Nalazi na uzorku djece iz vlastitih obitelji pokazuju nešto nižu učestalost pojedinih oblika doživljenog elektroničkog nasilja pa tako u ovom istraživanju od 5,5% do 13,2% djece iz uzroka izjavljuje da je u posljednjih godinu dana doživjelo barem jedanput neki od oblika elektroničkog nasilja (Sušac, Rimac i Ajduković, 2012.).

Tablica 2. prikazuje učestalost pojedinih oblika počinjenog elektroničkog nasilja među djecom u domovima za djecu u proteklih godinu dana te pokazuje da od 4,7% do 14,4% djece izjavljuje da je počinilo neki od oblika elektroničkog nasilja. Ukoliko rezultate o učestalosti pojedinih oblika počinjenog elektroničkog nasilja među djecom usporedimo s podacima iz BECAN studije također imamo nešto niže stope učestalosti obzirom na istraživanje provedeno s djecom u domovima pa tako od 3.3% do 8% djece izjavljuje kako je barem jednom u posljednjih godinu dana počinilo neki od oblika elektroničkog nasilja navedenih u Tablici 2. (Sušac, Rimac i Ajduković, 2012.).

Prilikom komentiranja ovih rezultata potrebno je imati na umu razlike u metodološkim pristupima posebice kod veličine i reprezentativnosti uzorka pa se ne može zaključivati o razlikama među učestalosti elektroničkog nasilja u domovima za djecu i kod djece u vlastitim obiteljima no navedeni trendovi upućuju na zaključak da je moguće da razlike u učestalosti postoje na način da su djeca izložena elektroničkom nasilju te da ga učestalije čine ukoliko su smještene u ustanove skrbi za djecu no ovi zaključci nisu opravdani bez pomno planiranih, reprezentativnih istraživanja kojima bi se utvrdile ove razlike.

Tablica 2. Učestalost pojedinih oblika počinjenog elektroničkog nasilja među djecom u domovima za djecu u proteklih godinu dana (N=301) (Vejmelka, 2012.b)

Oblik doživljenog nasilnog ponašanja	Učestalost						M	SD
	nikada	jednom	nekoliko puta godišnje	jednom mjesečno	jednom tjedno	nekoliko puta tjedno		
	%	%	%	%	%	%		
Snimanje ili fotografiranje u ponižavajućim ili neugodnim situacijama	93,7	1,7	1,0	1,0	0,3	0,7	0,11	0,58
Korištenje Facebook ili Internet u svrhu vrijeđanja i ponižavanja	83,4	8,3	2,0	1,7	0,7	1,7	0,27	0,85
Korištenje SMS ili MMS poruka u svrhu vrijeđanja i ponižavanja	92,0	3,0	1,0	0,7	1,0	0,3	0,12	0,58

Dosadašnja istraživanja i iskustva u radu s djecom i mladima u domovima i odgojnim ustanovama daju za pretpostaviti da su izloženi riziku kako od svih oblika nasilja tako i od elektroničkog nasilja no svakako je potrebno planiranje i provođenje dodatnih istraživanja te da se posebno posvetiti sustavnim izučavanjem specifičnosti elektroničkog nasilja u skrbi za djecu.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Problemu nasilja među djecom i mladima, a u novije vrijeme i elektroničkog nasilja potrebno je pristupiti sveobuhvatno i multidimenzionalno. Iako rijetka, dosadašnja istraživanja o nasilju među djecom u institucionalnoj skrbi pokazala su da je nasilje itekako prisutno, te da neka obilježja domskog smještaja i populacije djece u domu neminovno mogu potencirati nasilje. Jedan od novijih oblika nasilja je i elektroničko nasilje o kojem se danas dosta govori ali nažalost o elektroničkom nasilju u ustanovama socijalne skrbi također ne znamo mnogo. Postoji tek nekolicina istraživanja koja dotiču i elektroničko nasilje. Neki noviji događaji (a i neki raniji) nasilja u ustanovama socijalne skrbi potencirali su potrebu da se nasilju općenito, a onda i o elektroničkom nasilju progovori i poduzmu neki koraci.

Na osnovi istraživanja i iskustva stručnjaka u ustanovama socijalne skrbi i znanstvenika u području socijalne skrbi progovorilo se o specifičnostima nasilja djece koji su namještau u domovima socijalne skrbi nekim potrebama vezanim uz sprječavanje i tretiranje kako nasilja među djecom tako i elektroničkog nasilja. Potreba izučavanja nasilja među djecom u različitim okolinskim kontekstima odnosi se i na ostale institucije za smještaj, odgoj i obrazovanje djece. Primjerice, nasilje među djecom u učeničkim domovima nije gotovo uopće istraženo, a u njima boravi velik broj djece i sadrži brojne specifičnosti. U učeničkim domovima se na smještaju u 2013 godine u Hrvatskoj nalazilo 7436 djece i mladih u učeničkim domovima u ukupno 54 odgojne obrazovne ustanove za smještaj

učenika (www.dzs.hr). Vrlo sličnu je situacija i kod ustanova za predškolski odgoj gdje nema istraživanja nasilja među djecom, a djeca su posebno osjetljiva obzirom na dob.

Specifičan okolinski kontekst u kojem se dogodilo nasilje među djecom ili elektroničko nasilje potrebno je uzeti u obzir prilikom postupanja. Postojeći Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004) potrebno je dopuniti na nekoliko razina. Protokolom bi trebalo biti obuhvaćeno i postupanje u slučaju kad se nasilje među djecom ili elektroničko nasilje dogodi u specifičnim okruženjima, primjerice domovima za djecu, te bi trebao sadržavati specifične preporuke u slučajevima kada primjerice dijete koje je počinilo nasilje i dijete koje ga je doživjelo svakodnevno dijele zajednički prostor obzirom da su smještena u istoj ustanovi, no i neke druge specifičnosti obzirom na pojedine ustanove za skrb o djeci. Protokolom se nalaže postupanje u odgojno obrazovnim ustanovama (dakle dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama i domovima za učenike) no postupanje u ostalim ustanovama skrbi za djecu nije specificirano. Također, u protokolu se ne navodi postupanje zdravstvenih institucija koje imaju veliku ulogu u otkrivanju i tretmanu nasilja među djecom i elektroničkog nasilja čime bi se i zdravstvenim djelatnicima omogućile jasne informacije, obveze i mogućnosti prilikom postupanja u slučajevima nasilja među djecom i elektroničkog nasilja pa se i tu vidi prostora za dopunu postojećeg Protokola.

Elektroničko nasilje traži posebnu pozornost stručnjaka i praktičara. Kao prvo općenito je potrebno elektroničko nasilje kao kažnjivu radnju urediti zakonski, odnosno razviti zakonsku regulativu i propise koji bi obuhvatili specifičnosti elektroničkog nasilje koje za sada u zakonskim propisima nije izričito spomenuto već se unutar određenih zakona i propisa, na primjer unutar već spomenutog Protokola o postupanju u slučaju nasilja (2004) u slučajevima elektroničkog nasilja postupa kao u slučajevima tradicionalnih oblika nasilja među djecom te se može samo nazrijeti da bi elektroničko nasilje moglo biti sankcionirano kao vrsta verbalnog, emocionalnog i psihičkog nasilja. Pojavom novih oblika nasilnih ponašanja potrebno je da se aktualni dokumenti, a posebice oni koji nalažu postupanje u slučajevima kada se dogodi, pravovremeno izmjenjuju i dopunjuju obzirom na recentne nalaze znanstvene zajednice i potrebe prakse. Nadalje, potrebno je donijeti i obznaniti smjernice za postupanje u slučaju elektroničkog nasilja za djecu i mlade, roditelje, nastavnike i odgajatelje i sve stručnjake koji rade u području rada s djecom i mladima. Navedene smjernice trebaju biti objavljene i javno dostupne što bi se postiglo publiciranjem stručnih priručnika kako u tiskanom tako i u elektronskom obliku. Osim smjernica, iskustva i kontakti s roditeljima i odgajateljima pokazuju kako je potrebna sustavna edukacija djece iz medijske pismenosti, zatim o korištenju elektronskih medija, posljedicama elektronskog nasilja i postupanju ako primijete ili dožive nasilje ali i odgajatelja u domovima za djecu, udomitelja, roditelja, nastavnika u školama, odgajatelja u dječjim vrtićima, stručnjaka zaposlenih u centrima za socijalnu skrb i drugim ustanovama socijalne skrbi o načinima kontrole korištenja elektronskih medija i postupanja u slučaju nasilja.

Planiranje i razvoj učinkovitih preventivnih programa za suzbijanje nasilja među djecom i elektroničkog nasilja u specifičnim okruženjima, zasigurno bi imalo utjecaja na sprječavanje i smanjenje pojave nasilja među djecom i mladima i elektroničkog nasilja. Kod prevencije elektroničkog nasilja važno je razvijati kvalitetne programe medijskog odgoja

djece i odraslih gdje se djecu uči da odgovorno izabiru korisne medijske sadržaje uz promoviranje pozitivnih oblika ponašanja u virtualnim okruženjima.

Sve navedeno kako za nasilje među djecom u domovima ali i drugim specifičnim kontekstima tako i za elektroničko nasilje treba biti temeljeno na nalazima kvalitetnih, dobro osmišljenih i metodološki dobro postavljenih budućih istraživanja.

LITERATURA

1. Ajduković, M. & Sladović Franz, B. (2004.) Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj. **Društvena Istraživanja**, 6 (74), 1031-1054.
2. Ajduković, M. (2001.) Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. **Dijete i Društvo**, 3 (1-2), 59-77.
3. Archer, J., Ireland, J.L. & Pover, C.L. (2007.) Differences between bullies and victims, and men and women, on aggression-related variables among prisoners. **British Journal of Social Psychology**, 46, 299-322.
4. Aronson, E., Wilson, T.D. & Akert, R.M. (2005.) **Socijalna Psihologija**. Zagreb: Mate.
5. Baker, L., Cunningham, A. & Male, C. (2002.) **Peer-to-peer aggression in residential settings: Increasing understanding to enhance intervention**. London: Centre for children and families in the justice system.
6. Barbosa, G. E., Schiamberg, L. B., Oehmke, J., Korzeniewski, S. J., Post, A. L. & Heraux, C. G. (2009.) Individual characteristics and the multiple contexts of adolescent bullying: An ecological perspective. **Journal of Youth and Adolescence**, 38, 101-121.
7. Bilson A. (2009.) Use of residential care in Europe for children aged under three: Some lessons from neurobiology. **British Journal of Social Work**, 39 (7), 1381-1394.
8. Bronfenbrenner, U., (ed.) (2005.) **Making human beings human: Bioecological perspectives on human development**. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
9. Browne, K. (2009.) **The risk of harm to young children in institutional care**. London: Save the children.
10. Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C., Johnson, R. & Ostergren, M. (2006.) Overuse of institutional care for children in Europe. **British Medical Journal**, 332, 485-487.
11. Bukowski, W.M., Sippola, L.A. & Newcomb, A.F. (2000.) Variations in patterns of attraction to same- and other-sex peers during early adolescence. **Developmental Psychology**, 36, 147-154.
12. Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K. & Muhek, R. (2010). *Nasilje preko interneta*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Policijska uprava zagrebačka, grad Zagreb.

13. DAPHNE (2007.) **De-institutionalising and transforming children's services: A guide to good practice. Birmingham: WHO Collaborating Centre for child care and protection.** Preuzeto s: http://www.crin.org/docs/Deinstitutionalisation_Manual_-_Daphne_Prog_et_al.pdf
14. Cartland, J., Ruch-Ross, H.S. & Henry, D.B. (2008.) The hospitable school: Social support, social experience and environment factors. In: Teiford, J. B. (ed.), **Social perception: 21st century issues and challenges.** New York: Nova science publishers, Inc.
15. Craig, W. M. & Pepler, D. J. (2003.) Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. **The Canadian Journal of Psychiatry**, 48 (9).
16. Craig, W. M., Pepler, D. J. & Atlas, R. (2000.) Observations of bullying on the play ground and in the classroom. **International Journal of School Psychology**, 21, 22-36.
17. Doležal, D. (2006.) Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. **Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja**, 42(1), 87-103.
18. Gibbs, I. & Sinclair, I. (2000.) Bullying, sexual harassment and happiness in residential children's homes. *Child Abuse Review*, 9, 247-256.
19. Hawkins, D.L., Pepler, D.J. & Craig, W.M. (2001.) Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development*, 10, 4-19.
20. Hong, J. S. & Keegan Eamon, M. (2009). An Ecological Approach to Understanding Peer Victimization in South Korea. **Journal of Human Behavior in the Social Environment**, 19 (5), 611-625.
21. Hrabri telefon i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2013). **Istraživanje o iskustvima i ponašanju djece na internetu i društvenoj mreži Facebook.** Dostupno na mrežnim stranicama Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba: <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/nase-istrazivanje-koliko-vremena-i-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu-i-facebooku/> (27.05.2014.)
22. Ireland, J.L. & Archer, J. (2002.) The perceived consequences of responding to bullying with aggression: A study of male and female adult prisoners. **Aggressive Behaviour**, 28, 257-272.
23. Ireland, J.L. (1999.) Provictim attitudes and empathy in relation to bullying behaviour among prisoners. **Legal and Criminological Psychology**, 4, 51-66.
24. Jaman, A. (2008.) **Istraživanje nasilja među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Dalmacije.** Magistarski rad, Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
25. Johnson, R., Browne, K. & Hamilton Giachirtsis, C. (2006.) Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma*, **Violence and Abuse**, 7 (1), 34-60.
26. Kasen, S., Berenson, K., Cohen, P. & Johnson, J. G. (2004.) The effects of school climate changes in aggressive and other behaviours related to bullying. In: Espelage,

- D. L. & Swearer, S. M. (eds.) **Bullying in american schools: A social- ecological perspective on prevention and intervention**. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
27. Kos, J. (2006) Izvršavanje maloljetničkih sankcija. **Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu**, 13 (2) 807-865
28. Little, M. Kohm, A. & Thompson, R. (2005.) The impact of residential placement on child development: Research and policy implications. **International Journal of Social Welfare**, 14, 200-209.
29. Majdak, M. (2009) Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih delinkvenata (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada
30. Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2009) Stigmatiziranost i slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela. **Kriminologija i socijalna integracija**, 17 (1) 41-55
31. Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2011) Odrednice samopoimanja i samopoštovanja maloljetnih počinitelja kaznenih djela. **Revija za rehabilitacijska istraživanja**, 47 (2) 58-72
32. Malecki, K. C. & Demaray K. M. (2004.) The role of social support in the lives of bullies, victims and bully-victims. In: Espelage, D. L. & Swearer, S. M. (eds.), **Bullying in american schools: A Social- ecological perspective on prevention and intervention**. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
33. Marsh, H., Parada, R., Seeshing Yeung, A. & Healey, J. (2001.) Aggressive school troublemakers and victims: A longitudinal model examing the pivotal role of self concept. **Journal of Educational Psychology**, 93 (2), 411-419.
34. Maloić, S. (2006) Izvršavanje odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod – neka obilježja odgajanja i neke objektivne poteškoće u provođenju. **Kriminologija i socijalna integracija**, 14 (1) 75-85
35. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012). Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2012. godini. Preuzeto s http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2012 (26.05.2014.)
36. Newman, D.A., Horne, A.M. & Bartolomucci, C.L. (2000.) *Bully busters: A teacher's manual for helping bullies, victims, and bystanders*. Research Press.
37. Obiteljski zakon. **Narodne novine**, 116/2003., 17/2004., 136/2004., 107/2007, 57/2011, 61/2011, 25/2013, 75/2014.
38. Olweus, D. (1998.) **Nasilje među djecom u školi**, Zagreb: Školska knjiga.
39. Pellegrini, A.D. & Bartini, M. (2001.) Dominance in early adolescent boys: Affiliative and aggressive dimensions and possible functions. *Merrill- Palmer Quarterly*, 47 (1), 142-163.
40. Pellegrini, A.D. & Long, J.D. (2002.) A longitudinal study of bullying, dominance, and

victimization during the transition from primary school through secondary school. **British Journal of Developmental Psychology**, 70, 259-280.

41. Pratto, F., Sidanius, J. & Levin, S. (2006.) Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: taking stock and looking forward. **European Review of Social Psychology**, 17, 271-320.
42. Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004) Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
43. Radočaj, T. (2008.) Polazišta u planiranju i provođenju UNICEF-ovog programa „Svako dijete treba obitelj“. U: Ajduković, A. & Radočaj, T. (ur.) **Pravo djeteta na život u obitelji**. Zagreb: Unicef.
44. Sekol, I. & Farrington, D. P. (2009.) The Nature and prevalence of bullying among boys and girls in croatian care institutions: A descriptive analysis of children's homes and correctional Homes. **Kriminologija i socijalna integracija**, 17 (2), 15-34.
45. Sekol, I. (2011.) Bullying in adolescent residential care: The influence of psychological constructs and background factors. Doctoral disertation. Cambridge: University of Cambridge.
46. Sladović Franz, B. (2003.) **Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima**. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
47. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K i Vejmelka, L. (2007.) Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza izjava mladih. **Ljetopis socijalnog rada**, (14) 3, 553-578.
48. Stanley, N. (1999.) The institutional abuse of children: An overview of policy and practice. In: Stanley, N., Manthorpe, J. & Penhale, B. (eds.), Institutional Vejmelka, L. (2012a). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. **Ljetopis socijalnog rada**, 19 (2), 215-240.
49. Statistički Ljetopis (2013.) Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
50. Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J. i Mezler, A. (2011.) Are cyberbullies less empathic? Adolescents' cyberbullying behavior and empathic responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14 (11), 643-8.
51. Sušac, N., Rimac, I. & Ajduković, M. (2012.) Epidemiološko istraživanje nasilja među djecom. Nacionalna konferencija „Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima“.
52. Swearer, S. M. & Espelage, D. L. (2004.) Introduction: A social-ecological framework of bullying among youth. In: Espelage, D. L. & Swearer, S. M. (eds.), *Bullying in american schools: A social- ecological perspective on prevention and intervention*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
53. Swearer, S. M., Peugh, J., Espelage, D. L., Siebecker, A. B., Kingsbury, W. L., & Bevins, K. S. (2006.) A social-ecological model for bullying prevention and intervention

- in early adolescents. In: Furlong, M. & Jimerson, S. (eds.), **Handbook of school violence and school safety**. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
54. Swearer, S., Espelage, D. & Napolitano, S. (2009.) **Bullying prevention and intervention: Realistic strategies for schools**. New York: The Guilford Press.
55. Swearer, S.M., Espelage, D.L., Vaillancourt, T. & Hymel, S. (2010.) What can be done about school bullying? Linking research to educational practice. **Educational Researcher**, 39 (1), 38-47.
56. Vejmelka, L. (2012b). Okolinske i osobne odrednice nasilja među djecom u dječjim domovima. Doktorski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
57. Velki, T. (2012.) Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. **Psihologijske Teme**, 21 (1), 9-6.
58. Willard, N. E. (2004). An Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats. Preuzeto s: <http://www.accem.org/pdf/cbcteducator.pdf> (26.05.2014.)
59. Zakon o socijalnoj skrbi (2013.) **Narodne novine**, 157/2013
60. Zakon o sudovima za mladež (2011) **Narodne Novine** 84/11

Mrežni izvori

1. epp.eurostat.europa.eu
2. <http://www.cyberbullying.ca/>,
3. <http://www.dom-dugave.hr>
4. www.eukidsonline.org
5. <http://www.poliklinika-djeca.hr>
6. www.nspcc.org.uk
7. www.dzs.hr

Lucija Vejmelka
Marijana Majdak

Department for Social Work
Faculty of Law
University of Zagreb

SPECIFICS OF VIOLENCE AMONG CHILDREN IN CHILDREN HOMES

Summary

Even though violence among children, and lately the cyber bullying over and among children as well, is in the focus of the researchers, there are very few researches where the phenomena of violence over and among children and youth is observed in the context of children homes. The purpose of this paper is to present some characteristics and features of violence among children and cyber bullying in children homes in Croatia based on previous data on violence in child care and on the experience of the authors of this paper who are familiar with population of children and youth in child care.

As well, the purpose of this paper is to point out the need for systematic dealing with the violence among children and cyber bullying in child care.

Key words: homes for children without adequate parental care, correctional homes, violence among children, cyber bullying

Tamara Kotarski¹
Odgojni dom Bedekovčina

Saša Bezuh²
Odgojni dom Ivanec

UDK: 364.046.6 -056.49 : 004.738.5

PRIKAZ REZULTATA ISPITANIH KORISNICA ODGOJNOG DOMA BEDEKOVČINA I ISPITANIH KORISNIKA ODGOJNOG DOMA IVANEC NA TEMU NASILJE PUTE INTERNETA

Sažetak

U radu su prikazana iskustva mladih korisnica odgojnog doma Bedekovčina i korisnika odgojnog doma Ivanec s elektroničkim nasiljem. Prikazane podatke prikupili su njihovi odgajatelji upitnikom kojeg su konstruirali u svrhu ovog rada. Rezultati prikazuju prisutnost elektroničkog nasilja među populacijom mladih koji su na smještaju u odgojnim domovima Bedekovčina i Ivanec.

Ključne riječi: elektroničko nasilje, odgojni dom Bedekovčina, odgojni dom Ivanec.

¹ Tamara Kotarski, socijalna radnica, e-mail: odbravnatelj@gmail.com

² Saša Bezuh, socijalni pedagog, e-mail: bezuhs@yahoo.com

UVOD

U sklopu nacionalne kampanje "Ne govoru mržnje na Internetu" i konferencije u organizaciji Društva za socijalnu podršku pod nazivom "Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima" koja se održala 12.05.2014. u Europskom domu u Zagrebu početkom svibnja 2014. provedeno je malo istraživanje u kojem su sudjelovali korisnici Odgojnog doma Ivanec i korisnica Odgojnog doma Bedekovčina na temu nasilje preko Interneta u kojem je sudjelovalo 26 korisnica i 20 korisnika. U nastavku će biti prikazani rezultati provedenog istraživanja s korisnicama Odgojnog doma Bedekovčina te s korisnicima odgojnog doma Ivanec.

ODGOJNI DOM BEDEKOVČINA

Odgojni dom Bedekovčina pruža uslugu smještaja u okviru kojeg se osigurava zbrinjavanje, odgoj, školovanje, razvijanje radnih navika te pružanje odgovarajućih oblika stručne pomoći djevojkama, maloljetnicama i mlađim punoljetnim ženskim osobama s problemima u ponašanju u dobi od 14. do 21. godine života. Optimalan kapacitet Doma je 32 korisnice. Odgojni dom Bedekovčina je jedina ustanova u Republici Hrvatskoj za smještaj isključivo ženske populacije maloljetnica i mlađih punoljetnica s problemima u ponašanju te se isprofilirao za tretman djevojaka koje manifestiraju složene oblike odstupanja u socijalnom i emocionalnom funkcioniranju. Točnije, Dom osigurava smještaj i tretman korisnica kod kojih teškoće socijalnog i emocionalnog funkcioniranja traju već duže vrijeme, složenije su i intenzivnije, uvjetovane, kako strukturom ponašanja i ličnosti, tako i bitno narušenim, odnosno poremećenim, odnosima u užoj i/ili široj socijalnoj sredini.

Rapidnim razvojem elektroničkih medija i nezaobilaznim korištenjem Interneta u vremenu i prostoru u kojem živimo, općenito možemo reći da smo u radu s djecom dobili još jednu dimenziju nasilja koji djevojke - korisnice Odgojnog doma Bedekovčina počinju shvaćati vrlo ozbiljno tek nakon što same prođu iskustvo žrtve nasilja preko Interneta. Prije nego što same postanu žrtve djevojke ne obraćaju dovoljno pozornosti na opasnosti Interneta, a posebice glede stavljanja fotografija na Internet. U radu s djevojkama s problemima ponašanju obilježje nedovoljne percepcije rizika u koji se upuštaju određenom radnjom vrlo često dolazi do izražaja, odnosno prisutno je kod većine njih.

ODGOJNI DOM IVANEC

Odgojni dom Ivanec ustanova je socijalne skrbi čiji je osnivač Republika Hrvatska, a prava i dužnosti osnivača obavlja ministarstvo nadležno za djelatnost socijalne skrbi.

Djelatnost Odgojnog doma je pružanje usluga skrbi izvan vlastite obitelji i usluge obrazovanja korisnicima s poremećajima u ponašanju u dobi od 14. do navršene 21. godine života. U Odgojnom domu izvršava se sudska odgojna mjera upućivanja u odgojnu usta-

novu i sudska mjera obiteljsko-pravne zaštite kojom se dijete do 18. godine života povjerava na čuvanje i odgoj ustanovi.

U sastavu Odgojnog doma Ivanec djeluje i Centar za odgoj i obrazovanje «Pahinsko» Ivanec, u kojem se provodi osnovno obrazovanje po programu obrazovanja odraslih i srednjoškolsko obrazovanje, sukladno odobrenim planovima i programima te zakonima i pravilnicima ministarstva nadležnog za djelatnost obrazovanja.

Današnje generacije djece i mladih odrastaju uz internet i druge elektroničke medije. Mladi koji budu izdvojeni iz obitelji zbog poremećaja u ponašanju i smješteni u odgojni dom nisu izuzeti od utjecaja interneta i elektroničkih medija. U posljednje vrijeme sve se više govori o neprihvatljivom ponašanju djece i mladih putem elektroničkih medija te o nasilju na internetu.

METODOLOGIJA

Cilj istraživanja

Cilj provedbe istraživanja bio je ispitati iskustvo i neke stavove korisnica Odgojnog doma Bedekovčina o korištenju Interneta i uključenost u nasilje putem Interneta.

Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 26 korisnica Odgojnog doma Bedekovčina koje su na smjestaju od najmanje 6 mjeseci do najduže 4 godine. Od toga je 21 korisnica smještena temeljem Obiteljskog zakona, 2 korisnice su smještene temeljem Zakona o socijalnoj skrbi te ih je 3 smješteno temeljem Zakona o sudovima za mladež.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 20 korisnika Odgojnog doma Ivanec koji su na smjestaju od najmanje 6 mjeseci do najduže 2 godine. 90% ih je smješteno temeljem Zakona o sudovima za mladež, dok ih je ostalih 10 smješteno temeljem Obiteljskog zakona.

Instrumentarij

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je Upitnik o nasilju putem interneta posebno konstruiran za ovu prigodu koji se sastoji od ukupno 11 pitanja od kojih je 9 pitanja bilo zatvorenog tipa, dok su dva pitanja bila otvorenog tipa. Pitanjima je ispitano što najčešće korisnice Odgojnog doma Bedekovčina rade na Internetu, znaju li što je nasilje putem Interneta, jesu li bili uključene u nasilje preko Interneta i kakve stavove prema nasilju putem Interneta imaju.

Postupak

Istraživanje je provedeno u Odgojnom domu Bedekovčina i u odgojnom domu Ivanec 07. svibnja 2014. Proveli su je odgajatelji, svaki u svojoj odgojnoj skupini, prilikom čega je

svakoj djevojci individualno pojašnjeno zbog čega se anketa provodi i što se od nje traži prilikom odgovaranja na postavljena pitanja. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno. Provedba ispitivanja je trajala 20-tak minuta te je kod korisnica potaknula grupnu raspravu o vlastitim iskustvima na temu nasilja putem Interneta pri čemu su se i odgovajatelji prisjetili pojedinih slučajeva i načina postupanja u tim situacijama.

Etička načela

U postupku provedbe istraživanja poštivana su etička načela u istraživanjima s djecom i mladima: anonimnost, dobrovoljnost, mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku, pravo na razgovor i rasterećenje nakon provedene ankete u slučaju da netko od korisnika bude uznemiren nekim pitanjima.

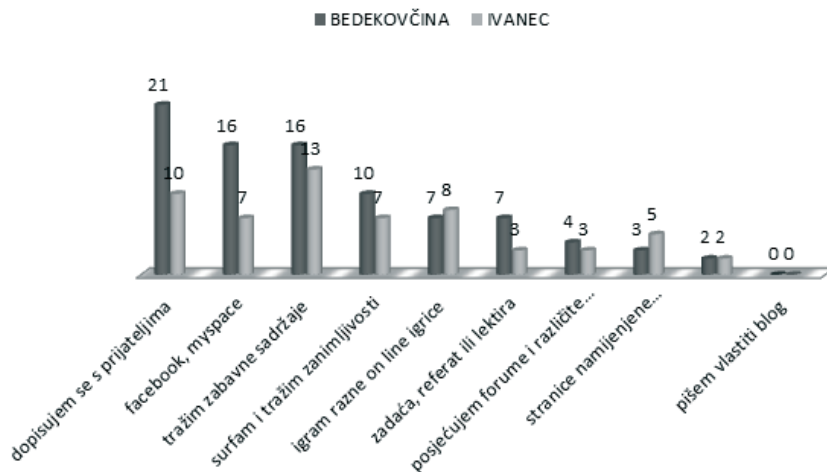
Obrada podataka

S obzirom na deskriptivni karakter ovog istraživanja podaci su obrađeni korištenjem deskriptivne statistike kojom su izračunate frekvencije i postoci odgovora po svakom postavljenom pitanju.

REZULTATI

U nastavku će biti prikazane frekvencije odgovora po pojedinim česticama Upitnika o nasilju putem interneta. Cjelokupan popis pitanja postavljenih u upitniku nalazi se u Prilogu 1 na kraju ovog rada.

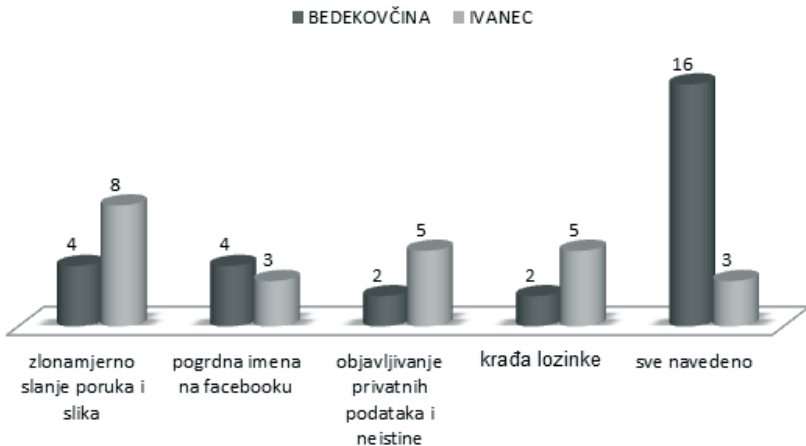
Slika 1. Prikaz frekvencija ispitanika u odgojnim domovima Bedekovčina i Ivanec o aktivnostima putem interneta

Rezultati su pokazali da se djevojke putem Interneta najčešće dopisuju pri čemu je u najvećoj mjeri zastupljena društvena mreža Facebook koji im je besplatan i kao takav najdostupniji. Osim toga, djevojke često na Internetu traže zabavu, a slično se pokazalo i kod muške populacije, odnosno anketiranih korisnika Odgojnog doma Ivanec.

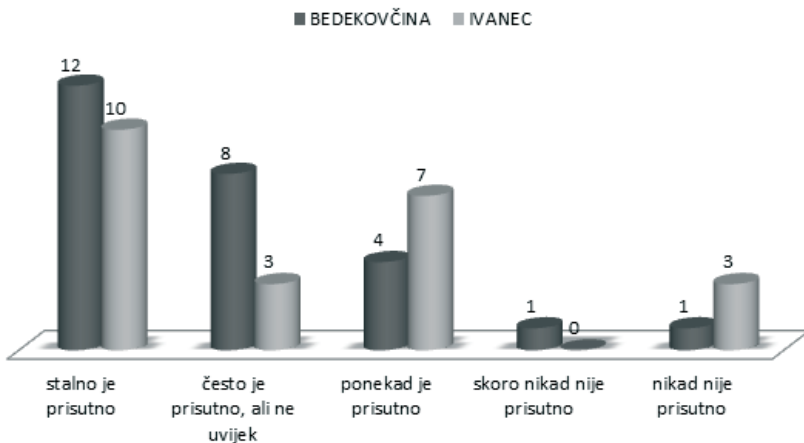
Nadalje, rezultati pokazuju da korisnici odgojnog doma Ivanec internet koriste najčešće za pregled zabavnih sadržaja poput muzike i filmova, te dopisivanje sa prijateljima i komunikaciju putem društvenih mreža. Tome pogoduje mogućnost besplatnog pristupa nekim društvenim mrežama preko mobilnih uređaja. Zanimljivo je da u manjoj mjeri koriste internet za igru, iako bismo to očekivali s obzirom na spol i dob naše populacije. Nisu skloni na internetu tražiti informativne i edukativne sadržaje.

Slika 2. Prikaz frekvencija odgovora ispitanika u odgojnim domovima Bedekovčina i Ivanec na pitanje što je nasilje putem Internet

Djevojke prepoznaju što je nasilje preko Interneta i to, za razliku od dečkiju, djevojke su prepoznale nasilje u svim ponuđenim im tvrdnjama s tim de su u nešto većem postotku prepoznale upravo onaj oblik nasilja koji im se najčešće događa: zlonamjerno slanje fotografija i nazivanje drugoga pogrđnim imenima. Iz navedenih odgovora korisnika vidljivo je kako manje više znaju što je nasilje na internetu, dakle postoji određena osviještenost korisnika Odgojnog doma Ivanec o ovoj suvremenoj pojavi.

Slika 3. Prikaz frekvencija ispitanika u odgojnim domovima Bedekovčina i Ivanec o percepciji ulestalosti nasilja preko interneta

Djevojke koje su sudjelovale u istraživanju percipiraju da je nasilje putem Interneta stalno prisutno, a isto se pokazalo i kod muških ispitanika iz Odgojnog doma Ivanec. Najveći broj korisnika smatra da je nasilje na internetu stalno prisutno, zatim da je prisutno ponekad te da je prisutno često. Nitko od korisnika nije odgovorio da nasilje na internetu nije prisutno. Ovi odgovori također ukazuju na osviještenost korisnika

Dok 12 ispitanica odgojnog doma Bedekovčina navodi da su bile žrtve nasilja preko interneta, svi muški korisnici odgojnog doma Ivanec koji su sudjelovali u istraživanju navode da nisu bili žrtve nasilja preko internet. Korisnice odgojnog doma Bedekovčina navode da ih je preko interneta uzneiravala poznata osoba, prijatelj ili kolega iz Doma / škole (N=10) dok tri korisnice navode da se radilo o nepoznatim osobama. U omjeru 40% naspram 60% u korist neprijavljanja, anketirane djevojke su prijavile proživljeno nasilje preko Interneta. Sukladno tome, evidentno je kako je preventivne aktivnosti potrebno usmjeriti na veću sklonost prijavljivanja nasilja i naglasiti važnost zaštite osobnih podataka, fotografija i tome slično. Način razmišljanja "Mogu ja to sam / sama riješiti" se pokazao više prisutnim kod muških ispitanika, nego kod ženskih. Dok 7 korisnica nije prijavilo nasilje na internetu, 5 ih se odlučilo za prijavu uznemiravanja. Tu je važno napomenuti da je postupanje u slučaju nasilja od strane poznate osobe puno lakše, odnosno u praksi nam puno veći problem predstavlja kad ne možemo identificirati nasilnika.

Na slijedeće pitanje jesu li sami ikada bili uključeni u nasilje na internetu na način da su oni vršili nasilje korisnici su odgovorili slijedeće: od ukupnog broja ispitanih 7 korisnika iz Ivanca priznaje da su počinili neki oblik nasilja putem interneta (dok 13 izjavljuje da nisu) i to uglavnom slanjem poruka prijetećeg ili uvredljivog sadržaja. Korisnici Odgojnog doma Ivanec su i inače skloni ovakvom obliku nasilja, te zbog toga ne čudi da iste

obrasce ponašanja primjenjuju i putem interneta. 8 anketiranih djevojaka je izjavilo da su bile nasilne preko interneta pri čemu su najčešće slale prijeteće ili uznemirujuće poruke dok je njih 5 otvorilo profil na društvenoj mreži pod tuđim imenom, slanje tuđih slika bez dopuštenja pokazalo se karakterističnijim za dečke.

Djevojke koje su sudjelovale u istraživanju su se izjasnile da, ukoliko bi netko bio nasilan prema njima preko mobitela ili Interneta, najčešće više ne bi posjećivale tu stranicu i blokirale bi osobu koja ih vrijeđa (N=15). Tu treba naglasiti da je prisutna dosta velika sklonost samostalnog rješavanja nasilja koja je kod muških ispitanika još više izraženija, nego kod ženskih. Dečki bi također najčešće prestali posjećivati stranicu te bi blokirali osobu koja ih vrijeđa (N=8) a u manjoj mjeri bi rekli odraslima- roditeljima ili odgajateljima (N=3) ili nekoj drugoj odrasloj osobi (N=2), službeno bih prijavili nasilje, administratoru stranice, policiji (N=2) , rekli bi prijatelju (N=2), bratu ili sestri (N=2) ili bi jednako uzvratilo (N=2) dok bi se četvrtina dio muških ispitanika tome smijalo (N=5). Djevojke bi nasilje prijavile najčešće roditeljima ili odgajateljima (N=12), u nešto manjem opsegu bi nasilje službeno prijavile administratoru stranice, zatim policiji (N=7), nekoj odrasloj osobi (N=6), prijatelju (N=6), a najmanje je onih koje bi nasilje prijavile bratu ili sestri (N=4), dok se nitijedna djevojka nije izjasnila da bi za doživljeno nasilje rekla učitelju ili razredniku u školi. Izjašnjavanje da bi se smijali tome i uzvratili jednako pokazalo se prisutnijim kod muških ispitanika.

Najveći broj anketiranih djevojaka se izjasnilo da bi se osjećale loše kad bi ih netko uznemiravao preko mobitela ili Interneta, a isto se pokazao i kod muških ispitanika. Karakterističnom spolnom razlikom se pokazalo da djevojke nasilje preko Interneta doživljavaju puno emocionalnije nego dečki, čak određen broj djevojaka ali i dečkiju smatraju da je nasilje putem Interneta puno ozbiljnije od onog u stvarnom životu. Kao najveća razlika između muških i ženskih ispitanika pokazao se sam intenzitet percepcije nasilja preko Interneta u smislu da 3/4 djevojaka smatra da je nasilje putem Interneta jednako loše kao i fizičko nasilje, dok je 3/4 dečkiju odgovorilo da ne misle da je nasilje putem Interneta jednako loše kao i fizičko nasilje. Moglo bi se zaključiti da djevojke pridaju toj "virtualnoj" vrsti nasilja puno veću težinu i gledaju na to puno ozbiljnije, a određeni - manji broj djevojka ga percipira i gorim oblikom nasilja od fizičkog. Navedenoj razlici u percepciji je zasigurno pridonio i dosta velik broj anketiranih djevojaka koje su već same bile žrtva nasilja preko Interneta.

Korisnici odgojnog doma Ivanec koji su sudjelovali u anketi ipak u najvećem postotku priznaju da bi se osjećali loše ukoliko bi bili izloženi ovakvom obliku nasilja. Četvrtina smatra da se žrtvom nasilja na internetu postaju bez posebnog razloga, dok 25% ispitanih drži da bi pokušalo nešto učiniti ukoliko bi saznali za slučaj elektroničkog nasilja. Oko 16% korisnika prepoznaje činjenicu da u ovakvim slučajevima počinitelji najčešće prolaze nekažnjeno. I na posljednje pitanje u anketi dobili smo odgovor da samo jedna četvrtina ispitanih drži da je elektroničko nasilje jednako loše kao i fizičko, dok ostali drže fizičko nasilje puno gorim oblikom nasilja.

Prikaz konkretnih slučajeva nasilja putem interneta korisnica odgojnog doma Bedekovčina

Budući da je provedba ankete kod korisnica Odgojnog doma Bedekovčina potaknula raspravu o pojedinim slučajevima nasilja putem Interneta koje smo imali unatrag 5 godina do sada i praksu postupanja u tim situacijama, u zaključku ću se osvrnuti upravo na konkretne situacije koje najbolje opisuju opasnosti korištenja Interneta i elektroničkih medija.

Dvije korisnice Doma su preko svojih mobitela slale gole slike drugih korisnica Doma, a u potpisu poruke su potpisale druge dvije korisnice. Budući da smo imali saznanja da su te slike između ostalog završile na mobitelu jednog starijeg muškarca, naveden slučaj je prijavljen policiji. Uslijedilo je oduzimanje mobitela od korisnica Doma, kriminalistička istraga koja je dovela do čitave policijske akcije pronalaska odraslih muških osoba za koje se sumnjalo da su počinitelji kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika. Akcija je rezultirala podizanjem optužnice protiv nekolicine osumnjičenih i osuđujućom presudom u 1. stupnju.

Jedna korisnica je bila nekoliko mjeseci izložena nasilju poznatih i nepoznatih osoba u vidu uvredljivih i prijetćih poruka te objavljivanja njenih fotografija na Facebooku. Reagiralo se razgovorom s njom i dostupnim djevojkama koje su to pisale, a nakon daljnjeg kontinuiranog slanja izrazito uvredljivih poruka, slučaj je prijavljen policiji. Uvrede i prijetnje su jednostavno prestale nakon određenog vremena. Inicijatora uvredi nismo saznali. O navedenom slučaju korisnica je sama napisala: "Došla sam u školu i vidjela na frendovom mobitelu grupu u kojoj je pisalo: moje ime i prezime - je k..... Ostala sam u šoku kad sam vidjela i sve ostale uvredljive komentare upućene meni. Na to su se uključile mnoge druge osobe koje su učlanjenje u tu grupu te se vrijeđanje nastavilo još intezivnije, a počele su stizati i prijetće poruke (istući ćemo te i tome slično). Mislim da znam tko je to učinio, jedan dečko misli da sam ja bila napravila grupu za jednu djevojku, što nije istina. Ja tu grupu nisam napravila jer ima već godina dana kako ne ulazim na taj Facebook jer mi ga je netko provalio. S tom djevojkom sam oduvijek imala problema, ona me je čak vrijeđala preko Facebooka i govorila da će me razbiti i da će mi provaliti u sadašnji Facebook koji koristim. Do te grupe se može doći tako da na Facebooku upišete moje ime i prezime i odmah će vam izbaciti spomenutu uvredu."

Za primjer nasilja preko Interneta naših korisnica prema drugima navest ću dva primjera. U prvoj situaciji je naša korisnica je za učenicu iz njihovog razreda u školi napisala profil na Facebook u kojem ju je izvrijeđala i omalovažila. To je izazvalo kod te učenice vrlo jaku neugodnu emocionalnu reakciju te je sve prijavila ravnateljici škole. Slučaj smo riješili u suradnji sa školom, naša korisnica je odgajateljima priznala što je učinila, naposljetku se učenici iz razreda ispričala, a za ponašanje je dobila opomenu razrednika. U drugoj situaciji nasilja preko Interneta jedne naše korisnice prema drugoj učenici iz razreda na način da je spomenutu učenicu slikala, vrijeđala je i prijetila joj putem Facebooka: "Pogledaj se na što ličiš, bolje ti je da se ubiješ nego takva hodaš po svijetu!" reagiralo se razgovorom u školi s razrednicom, pedagogom, odgajateljima u Domu. U navedenim slučajevima

potrebno je istaknuti dobru suradnju sa školama koje naše korisnice pohađaju u vidu zajedničkog promptnog reagiranja na manifestiranje bilo kakvih problema u ponašanju.

Na kraju ovog prikaza rada s djevojkama u Odgojnom domu Bedekovčina u slučajevima nasilja preko Interneta citirat ću još jednu korisnicu koja je bila žrtva predmetnog nasilja, a čije riječi itekako ističu potrebu borbe protiv istog: "Dogodilo mi se nasilje preko Facebooka. Dvije cure su napravile Facebook u moje ime i pisale prostote po statusu, i prijetile mi se. Kad sam to vidjela loše sam se osjećala i plakala sam. Imam mišljenje o tome da to nije u redu i da je sramotno tako nešto pisati, a da one osebe koje nas znaju mogu misliti da smo mi to pisali."

ZAKLJUČAK

Tema nasilja na internetu prvi je puta ispitana na uzorku korisnica odgojnog doma Bedekovčina i korisnika Odgojnog doma Ivanec. Ispitivanje je provedeno korištenjem upitnika konstruiranog za potrebe ovog istraživanja koja kao takva ima ograničenja, no dobiveni su rezultati koji nam ipak mogu dati nekakvu sliku o tome jesu li korisnici Odgojnih domova Bedekovčina i Ivanec upoznati s ovom problematikom i kakva su njihova dosadašnja iskustva s nasiljem putem interneta. Rezultati su pokazali da kod korisnika postoji određena osviještenost o prisutnosti nasilja na internetu, te da su i sami imali neka iskustva s vršenjem nasilja na internetu. Također, imaju ideje o tome što bi učinili kada bi netko bio nasilan prema njima na internetu ali ne smatraju da je ovaj oblik nasilja jednako ozbiljan kao recimo fizičko nasilje. Ovaj dobiveni podatak ukazuje na to da korisnici Odgojnih domova Bedekovčina i Ivanec nisu dovoljno upoznati s mogućim posljedicama ovog oblika nasilja.

Ovi rezultati ukazuju na zainteresiranost korisnika Odgojnih domova Bedekovčina i Ivanec o temi nasilja na internetu, ali i potrebu za dodatnim educiranjem mladih o korištenju elektroničkih medija, o ozbiljnosti nasilja na internetu i njegovim posljedicama, kao i mogućnostima spriječavanja nasilja na internetu. Edukacije o ovom obliku nasilja i mogućnostima njegovog spriječavanja potrebne su i stručnjacima Odgojnih domova Bedekovčina i Ivanec.

Prilog 1. Pitanja postavljena u Upitniku o nasilju putem interneta

1. Na Internetu se najčešće:

- dopisujem s prijateljima
- posjećujem specijalizirane stranice za druženje putem Interneta, npr. Facebook, MySpace
- tražim zabavne sadržaje
- surfam mrežnim stranicama i tražim zanimljivosti
- igram razne on line igrice
- tražim sadržaje koji mi mogu pomoći u pisanju zadaće, referata ili lektire
- posjećujem forume i različite stranice za čavljanje, tzv. chat room
- posjećujem stranice namijenjene odraslima, kao npr. pornografija
- posjećuje i čitam tuđe blogove
- pišem vlastiti blog

2. Nasilje preko Interneta je:

- sve navedeno
- kad se Internetom šalju zlonamjerni tekstovi o nekom ili slike, npr. pornografske
- kad se drugoga naziva pogrdnim imenima, npr. na Facebooku
- kad se putem Interneta objavljuju privatni podaci ili neistine
- kad se ukrade ili promijeni lozinka za Facebook profil ili e-mail

3. Što misliš, koliko je nasilje preko Interneta učestalo?

- stalno je prisutno
- često je prisutno, ali ne uvijek
- ponekad je prisutno
- skoro nikad nije prisutno
- nikad nije prisutno

4. Jesi li ikad bio žrtva nasilje preko Interneta?

- da
- ne

5. Ako da, tko te uznemiravao preko Interneta?

- poznata osoba, prijatelj ili kolega iz Doma / škole
- nepoznata osoba

6. Ako da, jesi li to prijavio

- ne
- da

7. Jesi li ti ikad bio nasilan preko Interneta?

- ne
- da

8. Ako jesi, što si činio?

- slao sam nekome uznemirujuće / prijeteće poruke
- otvarao sam profil na društvenoj mreži pod tuđim imenom
- slao sam tuđe slike bez dopuštenja
- ukrao sam lozinku za tuđi Facebook profil i koristio se njime
- objavljivao sam tuđe privatne podatke ili neistine

9. Kad bi tko bio nasilan prema meni putem mobitela ili Interneta:

- ne bih više posjećivao tu stranicu, blokirao bih osobu koja me vrijeđa
- rekao bih roditeljima i / ili odgajateljima
- službeno bih prijavio, administratoru stranice, policiji
- pokazao bih to nekoj odrasloj osobi
- rekao bih prijatelju
- uzvratio bih jednako
- smijao bih se tome
- rekao bih bratu / sestri
- rekao bih učitelju / razredniku
- na bih više išao na Internet
- ne bih učinio ništa

10. Zaokruži tvrdnje s kojima se slažeš:

- kada bi me tko uznemiravao putem Interneta ili mobitela, osjećao bih se loše
- nasilje putem Interneta i mobitela puno je ozbiljnije od onog u stvarnom životu
- žrtve elektroničkog nasilja postaju to bez posebnog razloga
- ako bih čuo za slučaj elektroničkog nasilja, pokušao bih to zaustaviti
- ako nekoga zlostavljaš putem Interneta, lakše se izvučeš, jer nitko ne zna tvoj ID
- zabavno je anonimno nekome slati uznemirujuće poruke

11. Misliš da je nasilje putem Interneta jednako loše kao i fizičko nasilje?

- da
- ne

Tamara Kotarski

Correctional home Bedekovčina

Saša Bezuh

Correctional home Ivanec

RESULTS OF THE RESEARCH OF CYBER BULLYING WITH YOUTH IN CORRECTIONAL HOMES BEDEKOVČINA AND IVANEC

Summary

This paper presents experiences of youth from correctional homes Bedekovcina and Ivanec. Data were collected by child care workers by the questionnaire constructed for the purpose of this paper. The results show the presence of cyber bullying among youth population in correctional homes Bedekovcina and Ivanec.

Key words: cyber bullying, correctional home Bedekovcina, correctional home Ivanec

Annamaria Vuga¹

Društvo za socijalnu podršku

ZAKLJUČCI KONFERENCIJE

Konferencija „Nasilje na Internetu među i nad mladima i djecom“ okupila je brojne stručnjake koji su s različitih aspekata pristupili temi te je sa znanstvenog i stručnog aspekta unaprijeđeno provođenje programa „Govorom ljubavi protiv govora mržnje na Internetu“. Nadalje, ukazalo se na prisutnost i rasprostranjenost nasilja među i nad mladima i djecom na Internetu te sve težem stanju na terenu gdje se stručnjaci susreću s brojnim situacijama u kojima teško iznalaze rješenje budući da nemaju potrebna znanja i informacije. Jedan od ciljeva Konferencije bio je i informirati stručnjake i udomitelje o problemu nasilja među i nad mladima na Internetu.

Primarno je predstavljena Nacionalna kampanja „Ne govoru mržnje na Internetu“ u sklopu koje se provodi program „Govorom ljubavi protiv govora mržnje na Internetu“. Zatim, je bilo riječi o grupama mržnje na Internetu koje predstavljaju velik problem budući da su u porastu, usmjerene su prema sve većem broju ljudi, a najveći problem je što se radi o maloljetnim osobama s najčešće točno navedenim osobnim podacima. Grupe mržnje skupljaju enorman broj „simpatizera“, a pri tome je žrtvu vrlo teško zaštititi. Predstavljeno je i istraživanje studenata socijalnog rada vezano uz doživljavanje elektroničkog nasilja (cyberbullying) i samopoimanje srednjoškolaca, u kojem je zaključeno da je češće doživljavanje elektroničkog nasilja povezano s lošijim tjelesnim samopoimanje te s lošijim općim samopoštovanjem. Neovisno o tome je li nisko samopoimanje povod za nasilno ponašanje ili je ono njime uzrokovano

¹ Annamaria Vuga, mag.soc.pol., e-mail: annamariav000@gmail.com

no, evidentno je da osobe koje su iskusile vršnjačko nasilje pokazuju nisko samopoimanje i nepovoljnije vrednovanje. Zatim je obuhvaćena tema nasilja na Internetu među i nad mladima i djecom s aspekta policije, gdje je naglašeno da raste broj različitih oblika zlostavljanja mladih putem društvenih mreža, sadržaj se brzo širi i trajno ostaje na Internetu te je po tom pitanju vrlo važna prevencija i edukacija mladih. Nadalje, naglašene su neke specifičnosti nasilja na Internetu među djecom i mladima u sustavu socijalne skrbi. Djeca i mladi u sustavu socijalne skrbi su izloženija riziku nasilja na Internetu, no ne bi ih se trebalo posebno izdvajati u odnosu na drugu djecu. Na kraju, predstavljena su iskustva Odgojnih domova vezano uz elektroničko nasilje među korisnicima.

Glavni zaključci konferencije su:

- Svijest o ozbiljnosti problema nasilja na Internetu među i nad djecom i mladima i njegov neprestan porast;
- Nedovoljna saznanja o prirodi nasilja na Internetu i nedostatak adekvatnih instrumenata za njegovo pravovremeno sprečavanje;
- U većem riziku od nasilja na Internetu su djeca i mladi iz sustava socijalne skrbi te nedostaje istraživanja u ovom području;
- Potrebno je razvijati zakonske propise i sustavno educirati stručnjake;
- Razvoj i planiranje preventivnih programa;
- Važnost uključivanja organizacija civilnog društva i lokalnih vlasti u preventivnom i tretmanskom dijelu te osmišljavanje zanimljivih i besplatnih sadržaja za mlade;
- Važna edukacija roditelja, odgajatelja, učitelja, stručnih suradnika te potreba za uvođenjem medijskog odgoja u škole;
- Jačanje roditeljskih kompetencija: nužna je edukacija roditelja putem literature ili kroz radionice, upoznati ih s korištenjem roditeljskog ključa;
- Potrebni su programi zaštite na internetu, brza reakcija, mogućnost brisanja grupe mržnje;
- Edukacija i upoznavanje djece s korisnostima, kao i s opasnostima korištenja Interneta, edukacija policije i senzibilizacija šire javnosti;
- Postaviti pravila korištenja Interneta: ne prihvaćati zahtjeve za prijateljstvo nepoznatih osoba, razmisliti prije objave određenih sadržaja na Internet, ne pričati o osobnim/intimnim stvarima preko društvenih mreža, itd.;
- Proširenje postojećeg Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima;
- Izražena je potreba za donošenjem 20-godišnje Strategije za borbu protiv suzbijanja nasilja na Internetu.

Glavna poruka konferencije je da je problem nasilja na Internetu među i nad djecom i mladima u porastu, potrebno je razviti odgovarajuće instrumente za njegovo pravovremeno sprečavanje, a posljedice nasilja na Internetu su vrlo ozbiljne i dugoročne te tek treba osvijestiti širu javnost o razmjerima tog problema u društvu.

**DRUŠTVO ZA
SOCIJALNU PODRŠKU**

www.drustvo-podrska.hr
podrska@drustvo-podrska.hr

ZBORNİK RADOVA KONFERENCIJE

Nasilje na Internetu među
i nad djecom i mladima